

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної експертизи та аудиту бізнесу

Фербей Наталія Володимирівна

**Внутрішній аудит як фактор досягнення стійкого розвитку
підприємства**

Спеціальність – 071 «Облік і оподаткування»

Магістерська програма – «Економічна експертиза та аудит бізнесу»

Випускна кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Тернопіль - 2018

ЗМІСТ

Вступ.....	4
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ	
1.1. Сутність внутрішнього аудиту, його принципи і завдання.....	7
1.2. Становлення і розвиток внутрішнього аудиту.....	16
1.3. Позичіонування внутрішнього аудиту в системі управління підприємством.....	25
Висновки до розділу 1.....	36
РОЗДІЛ 2	
ВПРОВАДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	
2.1. Організація служби внутрішнього аудиту.....	37
2.2. Положення про службу внутрішнього аудиту.....	54
2.3. Ефективність діяльності служби внутрішнього аудиту.....	60
Висновки до розділу 2.....	71
РОЗДІЛ 3	
ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	
3.1. Методика проведення внутрішнього аудиту системи внутрішнього контролю.....	72
3.2. Методика оцінки внутрішнім аудитором підприємницьких ризиків.....	83
3.3. Внутрішній аудит фінансового стану підприємства.....	92
Висновки до розділу 3.....	102
Список використаних джерел.....	103
Додатки	

ВСПУП

Актуальність теми. Зростання економіки і її глобалізація, розвиток підприємств, посилення конкуренції та інші фактори сприяють підвищенню ролі системи управління в компанії, одним з інструментів якої є внутрішній аудит.

Внутрішній аудит є частиною корпоративного управління. Якщо корпоративне управління має на меті безпеку бізнесу, то внутрішній аудит є важливою частиною системи внутрішнього контролю, яка відповідає за те, щоб сама система внутрішнього контролю працювала. Внутрішній аудитор її атестує, аналізує і дає рекомендації керівництву для поліпшення системи. Тобто там, де є професійний внутрішній аудитор, система внутрішнього контролю налагоджена і працює без помилок та шахрайства.

Незалежний внутрішній аудит є базовим елементом інвестиційної привабливості компанії, забезпечує її ефективне функціонування і стійкість в умовах багатопланової конкуренції, дає можливість своєчасно виявити і мінімізувати комерційні, фінансові та інші ризики, сформулювати адекватну сучасним мінливим умовам систему інформаційного забезпечення всіх рівнів управління, що дозволяє своєчасно адаптувати функціонування компанії до змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі.

Значно розширюється і сфера діяльності внутрішнього аудиту: стратегічне планування, корпоративне управління, операційна діяльність, оцінка ризиків - все це абсолютно нові вимоги до внутрішнього аудиту. Крім того внутрішній аудит здійснює оцінку достовірності звітності, перевірку доцільності і економічної ефективності операцій, збереження активів, і, безумовно, перевірку дотримання законодавства, вимог нормативних документів регулюючих органів і контрактних зобов'язань компанії. Все вищесказане підтверджує актуальність теми магістерської роботи.

Вагомий внесок у розвиток теорії і практики внутрішнього аудиту зробили Міжнародний інститут внутрішніх аудиторів, зарубіжні фахівці: Р. Адамс, А. Аренс, В. Брінк, Р. Додж, Р. Монтомері, вітчизняні вчені-економісти:

Білуха М. Т., Дорош Н. І., Немченко В. В., Петрик О. А., Пушкар М.С., Редько К. О., Рудницький В.С. Семанюк В.З. та ін.

Відсутність в економічній літературі єдиного розуміння внутрішнього аудиту як економічної категорії, потреба в методологічній базі, що розкриває основні підходи до його організації визначили мету і завдання дослідження.

Мета і завдання дослідження. Мета магістерської роботи – вивчення теоретичних основ, організації і методики проведення внутрішнього аудиту.

Для досягнення даної мети були поставлені такі завдання дослідження:

- проаналізувати зміст внутрішнього аудиту як складової внутрішнього контролю і позиціонувати його в системі управління підприємства;
- дослідити історичні аспекти становлення і розвитку внутрішнього аудиту;
- виявити залежність організаційних форм внутрішнього аудиту від рівня розвитку системи управління;
- розглянути порядок оцінки ефективності діяльності служби внутрішнього аудиту;
- вивчити методику проведення внутрішнього аудиту системи внутрішнього контролю і методику оцінки підприємницьких ризиків;
- на основі фінансового звіту ТОВ «Філантроп» проаналізувати його фінансовий стан.

Предмет та об'єкт дослідження. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних проблем внутрішнього аудиту в системі управління підприємством. Об'єктом дослідження є ТОВ «Філантроп», смт. Микулинці Тербовлянського району.

Метод і методика дослідження. В процесі дослідження використовувались системний підхід, аналіз і синтез, порівняння і узагальнення, класифікація, структурний і порівняльний аналіз та інші методи.

Теоретичною основою дослідження послужили наукові публікації зарубіжних і вітчизняних авторів з проблем внутрішнього аудиту, розробки Інституту внутрішніх аудиторів.

Наукова новизна та практичне значення дослідження. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що на основі узагальнення теоретичного матеріалу по темі дослідження визначено місце внутрішнього аудиту в системі управління підприємством, досліджено залежність організаційних форм внутрішнього аудиту від рівня розвитку системи управління. Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що окремі висновки і рекомендації можна використати в практичній діяльності при впровадженні внутрішнього аудиту на підприємстві.

Апробація результатів роботи та публікації. За результатами дослідження опубліковано статтю «Сутність внутрішнього аудиту та його організація на підприємстві».

Обсяг і структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ

1.1. Сутність внутрішнього аудиту, його принципи і завдання

Внутрішній аудит - це складне, багатопланове явище, яке динамічно розвивається. У сучасному розумінні внутрішній аудит є діяльністю з оцінювання надійності та ефективності існуючої на підприємстві системи бухгалтерського обліку та складових системи внутрішньогосподарського контролю, а внутрішні аудитори - фахівці, які здатні об'єктивно та професійно провести таку оцінку.

Т.М. Юшковець дає ширше визначення даного поняття. На думку автора, внутрішній аудит - це система здійснення перевірок незалежним органом (службою внутрішнього аудиту), організована на підприємстві з метою забезпечення його ефективного функціонування шляхом оцінки, аналізу та контролю діяльності підприємства та управлінського персоналу зокрема і дотримання встановленого режиму або політики ведення бухгалтерського обліку, перевірки достовірності складеної фінансової звітності [109].

О.А. Петрик стверджує, що внутрішній аудит - це перевірки, виконані всередині суб'єкта господарювання його працівниками (внутрішніми аудиторами) з метою надання необхідної інформації керівництву для прийняття управлінських рішень і здійснення внутрішнього поточного контролю [73 с. 52].

Сонін А.В. зазначає, що внутрішній аудит є функцією управління, що спрямована на забезпечення контролю за правильним відображенням в обліку та фінансовій звітності фінансових результатів господарської діяльності підприємства відповідно до вимог чинного законодавства, а також за обліковою політикою та внутрішніми процедурами, встановленими внутрішніми розпорядчими документами; здійсненням системного аналізу; оцінкою ефективності системи управління; своєчасністю, правильністю, повнотою і

точністю відображення основної та іншої діяльності у звітності; забезпеченням збереження активів [94].

Дані визначення є свідченням того, що суть внутрішнього аудиту не повинна обмежуватись контрольними та оціночними функціями.

Відповідно до міжнародних стандартів внутрішнього аудиту (МСВА) внутрішній аудит – це діяльність з надання незалежних та об'єктивних гарантій і консультацій, спрямованих на вдосконалення діяльності організації. Він допомагає організації досягти поставлених цілей, використовуючи систематизований і послідовний підхід до оцінки і підвищення ефективності процесів управління ризиками, контролю та корпоративного управління [64].

Аналіз даного визначення дає можливість визначити основну мету внутрішнього аудиту: вдосконалення господарської діяльності організації і підвищення її вартості, а також надання допомоги у досягненні організацією поставлених цілей. Вважаємо, що такий підхід до визначення мети внутрішнього аудиту найбільш повно відображає його сутність.

Згідно з Міжнародними професійними стандартами внутрішнього аудиту (МПСВА) функціональна роль внутрішнього аудиту полягає в наступному:

- в частині управління ризиками - оцінка ефективності і вдосконалення процесів управління ризиками;
- в частині контролю - якісне функціонування системи внутрішнього контролю, оцінка результативності та вдосконалення;
- в частині корпоративного управління - оцінка корпоративного управління і рекомендації щодо його вдосконалення.

Об'єктом внутрішнього аудиту є господарюючий суб'єкт, окремі його структурні підрозділи та процеси. Предметом - система управління підприємством; стан дотримання вимог законодавства України, нормативних актів, розпоряджень адміністрації; система бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю; система управління ризиками; стан використання та збереження майна, рівень забезпеченості ресурсами та їх використання; окремі бізнес-процеси, тощо [5, С. 383].

Методи внутрішнього аудиту поділяють на методи проведення перевірки і методи її організації (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Класифікація методів внутрішнього аудиту

Концепція внутрішнього аудиту (система поглядів на його організацію та функціонування) базується на принципах, що лежать в основі формування, функціонування та вдосконалення системи внутрішнього аудиту. Принципи внутрішнього аудиту можна поділити на три групи: загальні, специфічні і етичні (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Принципи внутрішнього аудиту

До загальних принципів належать: цілепокладання, системність, процесно-функціональний підхід, принципи розвитку та ефективності.

Принцип цілепокладання передбачає визначення кінцевого результату, якого має досягти внутрішній аудит. Основна мета внутрішнього аудиту, як частини системи управління, - сприяти її оптимізації методами контролю.

Принцип системно-процесного підходу. Щодо внутрішнього аудиту цей принцип означає аудіювання всіх сторін діяльності об'єкта і його взаємозв'язків у структурі управління. Для кожного процесу визначається послідовність і поетапність його проведення, критерії та показники кожного етапу процесу, формується структура системи процесів і функціональні особливості елементів структури.

Процедура внутрішнього аудиту передбачає спочатку збір інформації про об'єкт внутрішнього аудиту як єдине ціле, встановлення функціонального змісту її елементів у їх логічному взаємозв'язку з поставленими цілями і завданнями. Контрольні процедури повинні забезпечувати системний аналіз інформації, виявляючи численні зв'язки між структурними елементами об'єкта перевірки.

Принцип розвитку. Функціонування процесу аудиту відбувається в постійному розвитку, що проявляється у вдосконаленні техніки збору інформації, обробки, аналізу, моніторингу результатів перевірки, сприяючи розширенню кола виконуваних завдань і появі нових, більш досконалих методик. Відповідно до принципу розвитку, система внутрішнього аудиту постійно модифікується і набуває якісно нових властивостей і змісту.

Принцип ефективності. Даний принцип досягається шляхом раціонального співвідношення ефекту від результативності діяльності органу внутрішнього аудиту та витрат на створення і функціонування даної системи. Необхідно виключити зайві контрольні процедури з урахуванням рівня суттєвості виявлених порушень, оскільки нераціонально здійснювати тотальний контроль за стандартними поточними операціями, бо він відволікає фахівців від

вирішення серйозних проблем, які впливають на фінансову і господарську діяльність компанії.

Суб'єкти внутрішнього аудиту також перевіряють дотримання принципу ефективності та економічності як на етапі планування, так і в процесі проведення контрольних заходів. При аналізі відхилень від встановлених критеріїв і показників визначаються втрати і додаткові резерви у діяльності компанії.

До специфічних принципів внутрішнього аудиту належать: розмежування виконання і контролю, дозволу і схвалення, регламентації і стандартизації, адекватності і результативності, вчасного повідомлення про виявлені недоліки і принцип відповідальності.

Принцип розмежування виконання і контролю передбачає створення організаційної структури і розробку функціональних обов'язків працівників, закріплених регламентами (положення, штатний розклад, правила, стандарти та ін.), які дозволяють розмежувати контрольні і виконавчі функції.

Проходження інформації від функціональних структурних підрозділів до вищого виконавчого керівництва і ради директорів здійснюється за двома незалежними потоками: перший - через рівні управління, другий - через підрозділи і осіб, які здійснюють контрольні функції.

Принцип дозволу і схвалення. Дозвіл і схвалення господарських операцій (в тому числі виконання контрольних функцій) здійснюються відповідальними особами в межах їх повноважень.

Принцип регламентації і стандартизації. Контроль на рівні процесу здійснюється за допомогою розробки відповідних регламентів (внутрішніх положень або стандартів) при дотриманні принципу відповідальності. Стандартизація діяльності системи внутрішнього аудиту залежить від зовнішнього і внутрішнього середовища. Фактори зовнішнього впливу: політична та економічна стабільність ринку, рівень розвитку економіки, відсутність невизначеності і ризику діяльності, розвиток законодавчої бази та податкова політика держави. Фактори внутрішнього впливу: стратегічні цілі

компанії; її масштаб і організаційна структура; філософія і стиль роботи керівництва; рівень регламентації взаємовідносин між суб'єктами, відокремленими та структурними підрозділами; доведення до співробітників закріплених процедур контролю; інформаційне забезпечення і налагодженість систем комунікацій; інформаційна прозорість; мотивація співробітників; рівень професійної підготовки та ін.

Впровадження внутрішнього аудиту в компанії має починатися з ознайомлення працівників з розробленим регламентом функціональних обов'язків і повноважень співробітників.

Принцип адекватності і результативності. Досягнення мети виражається у співпадінні отриманого результату з поставленою метою.

Принцип оперативності та своєчасності повідомлення про виявлені відхилення. Інформація про виявлені відхилення повинна бути доведена до уповноважених осіб, які безпосередньо приймають рішення.

Принцип відповідальності. За неналежне виконання контрольних функцій внутрішній аудитор повинен нести дисциплінарну, адміністративну і фінансову відповідальність. Принцип відповідальності пов'язаний з обов'язками працівників, передбаченими посадовими інструкціями.

Етичними принципами внутрішнього аудитора є чесність, об'єктивність, незалежність, професійна компетентність, належна ретельність, конфіденційність і професійна поведінка.

Принцип чесності. Внутрішній аудитор повинен діяти відкрито і чесно у всіх професійних і ділових взаєминах.

Принцип незалежності. Внутрішній аудитор повинен бути незалежний від об'єкта перевірки, що надає відповідний статус внутрішньому аудиту всередині компанії. Перевірка повинна здійснюватися об'єктивно і неупереджено. Це передбачає, що органи контролю повинні бути незалежні від діяльності об'єкта, що перевіряється.

Незалежність є поняття організаційне, тобто, в першу чергу, визначається рівнем підпорядкованості служби внутрішнього аудиту в компанії. Так, служба

внутрішнього аудиту, як структурний підрозділ, є незалежним від менеджменту компанії, якщо прямо підпорядковується загальним зборам акціонерів, раді директорів, або топ-менеджменту компанії.

Відділ внутрішнього аудиту повинен мати вільний доступ до всіх підрозділів і служб компанії для виконання контрольних заходів. За результатами перевірки внутрішні аудиторі мають право доповісти про отримані результати, надавши і розкривши інформацію.

Принцип об'єктивності. Внутрішній аудитор не повинен допускати, щоб упередженість, конфлікт інтересів або будь-які особи впливали на об'єктивність його професійних суджень. Даний принцип впливає із принципу незалежності.

Внутрішній аудит повинен проводитися на основі достовірної інформації із застосуванням нормативно-законодавчих актів, стандартів і методів для отримання аудиторських доказів. Внутрішні аудиторі мають бути неупередженими у своїх оцінках і висновках, що можливе тільки у тому випадку, коли аудитор займає таке становище, що дозволяє йому виконувати свої функції без упередженості і втручання.

Принцип професійної компетентності. Внутрішній аудитор зобов'язаний постійно підтримувати свою кваліфікацію, знання та навички на досить високому рівні, що дозволяє надавати послуги роботодавцям і клієнтам з урахуванням сучасних досягнень аудиторської практики, законодавства та нормативно-правових актів. Внутрішній аудитор повинен діяти відповідно до кодексу етики, професійних аудиторських стандартів і нормативно-правових документів, що регламентують аудиторську діяльність.

Принцип конфіденційності. Внутрішній аудитор повинен забезпечити дотримання конфіденційності інформації, отриманої в результаті своєї професійної діяльності, не розкриваючи інформацію третім особам, крім тих випадків, коли маючи законне і професійне право, зобов'язаний її розкрити.

Принцип професійності поведінки. Внутрішній аудитор повинен дотримуватися законів і нормативних актів і уникати будь-яких дій, які дискредитують або можуть дискредитувати професію.

Міжнародні професійні стандарти внутрішнього аудиту особливу увагу звертають на незалежність і об'єктивність внутрішнього аудиту:

- аудитори при виконанні своїх обов'язків повинні бути об'єктивні;
- керівник служби внутрішнього аудиту повинен бути підзвітний відповідному рівню органу управління, який дозволив би аудиторській службі виконувати свої обов'язки;
- аудит повинен бути вільний від втручання третіх осіб при визначенні обсягу перевірки і надання аудиторської думки;
- керівник внутрішнього аудиту повинен безпосередньо взаємодіяти з радою директорів;
- внутрішні аудитори в своїй роботі повинні бути неупередженими і уникати будь-яких конфліктів;
- у разі негативного впливу факторів на незалежність або об'єктивність, інформація про це повинна бути розкрита відповідним сторонам.

Слід зазначити, що без розвиненої системи управління в компанії немає місця внутрішньому аудиту, а без якісного внутрішнього аудиту не може бути ефективною системи управління. Ці два взаємозалежних елементи доповнюють один одного, будучи частинами єдиного цілого. Відповідно, й мета внутрішнього аудиту підпорядковуються меті системи корпоративного управління (рис. 1.3).

Головна мета внутрішнього аудиту - вдосконалення діяльності компанії на основі надання достовірної і своєчасної інформації:

- власникам (інвесторам) - про діяльність компанії;
- раді директорів - про діяльність менеджменту компанії з досягнення стратегічних цілей компанії;
- менеджменту - про дотримання працівниками стандартів ведення бізнесу.

Рис. 1.3. Внутрішній аудит у системі корпоративного управління

Система внутрішнього аудиту може досягнути поставлену мету, шляхом вирішення таких завдань:

- формування фінансово-економічної та ринкової стійкості;
- відповідність діяльності компанії цільовим установкам і орієнтирам;
- дотримання вимог законодавчих та нормативних актів;
- дотримання суб'єктами встановлених регламентів, положень, правил і процедур;

- досягнення належного рівня повноти, точності, прозорості та об'єктивності інформації;
- вдосконалення контрольних процедур, що сприяють дотриманню збереження і раціонального використання всіх видів ресурсів.

Більш детально завдання внутрішнього аудиту за окремими напрямками діяльності (управління ризиками, внутрішній контроль, корпоративне управління) наведено у Додатку А [5].

Поставлені цілі і завдання повинні бути чітко визначені і зрозумілі не тільки тим, хто проводить внутрішній аудит, а й тим, кому будуть надані його результати. При складанні програми аудиту за поставленими цілями перед внутрішніми аудиторами ставляться індивідуальні завдання:

- збір інформації про предмет аудиту, оцінка аудиторських ризиків, ознайомлення з результатами попередніх аудиторських перевірок;
- вибір найбільш важливих ділянок, критеріїв і показників;
- формування складу аудиторської групи (визначається рівень контролю за діяльністю групи і готується графік проведення перевірки).

Механізм системи внутрішнього аудиту дозволяє вибудувати ефективні комунікації, а також висловити аудиторську думку про досягнення мети внутрішнього аудиту.

1.2. Становлення і розвиток внутрішнього аудиту

Внутрішній аудит бере початок з часів Стародавнього світу. Потреба в ньому виникла із розвитком товарообмінних і грошових відносин. Власники, бажаючи попередити крадіжку майна, наймали спеціально навчених людей, які «вислуховували» підконтрольних осіб. Така практика продовжувалась і в Середні віки, коли для перевірки господарських операцій власника спеціально призначались так звані контролери. Необхідно зазначити, що ранні форми розвитку внутрішнього аудиту нагадували сучасні внутрішні перевірки, які також включають вивчення

правильності бухгалтерського обліку і оцінку доцільності господарських операцій.

Більш сучасна форма внутрішнього аудиту з'явилась у США і була визнана урядом. У 1789 р. Конгрес першого скликання схвалив призначення міністра фінансів, контролера і аудитора. Важливо зазначити, що бухгалтерський облік у цей час вели вручну, в зв'язку з чим аудиторі повинні були перевіряти правильність записів господарських операцій на предмет виявлення помилки. Метою внутрішнього аудиту було виявлення шахрайства швидше, ніж воно буде виявлене під час проведення зовнішнього аудиту. Тобто, внутрішній аудит виступав у ролі «сторожа», який захищав інтереси компанії від крадіжок і шахрайства. З того часу аж до 1941 р. робота аудитора полягала у виконанні, по суті, канцелярських функцій, перевірці усіх рахунків, а також у верифікації звітності власника.

Промислова революція призвела до появи перших професійних внутрішніх аудиторів у тих компаніях, діяльність яких найбільше піддавалася шахрайству. До них належали залізничні компанії, внутрішні аудиторі в яких називалися «подорожуючими», оскільки зобов'язані були відвідувати агентів з продажу залізничних квитків і виявляти неправильне використання коштів.

Подальший розвиток внутрішнього аудиту пов'язаний з укрупненням бізнесу, ускладненням організаційної структури компаній, збільшенням кількості операцій в рамках одного господарюючого суб'єкта. Корпорації перетворилися на найважливішу форму організації бізнесу, що сприяло підвищенню ступеня концентрації капіталу. Менеджмент великих компаній визнає необхідність внутрішнього аудиту. На зміну окремим розрізненим прийомам приходять формування системи внутрішнього аудиту.

Створення корпорацій призвело до появи акціонерів. Зросла важливість контролю за діяльністю компанії з боку власника майна. Акціонери вимагали гарантій збереження капіталу і отримання дивідендів. Виник інститут зовнішнього аудиту. Незалежний зовнішній аудитор надавав висновок про

достовірність і об'єктивність перевіреної ним фінансової звітності та про ймовірність продовження діяльності підприємства в майбутньому. В умовах швидкого зростання виробництва ускладнилась облікова система. Аудитори не могли перевіряти кожну операцію величезної корпорації. З метою скорочення обсягу процедур зовнішнього аудиту відбувався пошук нових способів і прийомів перевірки. В рамках таких підходів зовнішні аудитори починають звертати увагу на внутрішній аудит: там, де він поставлений належним чином застосовують вибірково перевірку. Отже, можливість вибірки прямо пов'язана з надійністю системи внутрішнього аудиту на підприємстві, що перевіряється. Таким чином, розвиток прийомів зовнішнього аудиту надав нового імпульсу розвитку внутрішнього аудиту.

Одним з перших регламентуючих документів із внутрішнього аудиту є інструкція 1875 р., прийнята найбільшим залізничним і промисловим гігантом Німеччини «AG Krupp». У ній наголошується, що аудитори повинні встановлювати, чи дотримуються належним чином закони, договори, політики і процедури, чи всі господарські операції відображені відповідно до прийнятої політики і наскільки добре вони виконуються. У зв'язку з цим аудитори повинні були надавати пропозиції щодо покращення чинних процедур, робити критичний аналіз укладених договорів тощо.

У відповідь на світову економічну кризу і Велику депресію 1929-1933 рр. Конгрес США приймає Закон про цінні папери, відповідно до якого фінансова звітність публічних компаній повинна обов'язково підтверджуватися незалежним зовнішнім аудитором. Керівництво компаній усвідомлює необхідність і корисність внутрішнього аудиту для перевірки ведення бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності.

Переломним у розвитку внутрішнього аудиту став 1941 рік. Початок Другої світової війни був поштовхом до розширення сфери внутрішнього аудиту. Першочерговим завданням для керівництва компаній стає ефективне планування виробництва, забезпечення матеріалами, достатність

трудових ресурсів, дотримання нормативно-правових актів, правил і процедур. Як наслідок, зросла потреба у внутрішніх аудиторів.

У цьому ж році В. Брінк захистив дисертацію на тему «Внутрішній аудит: його сутність, функції та методи» («Internal auditing: its nature and function and methods of procedure» New York: Ronald, 1941)» і опублікував її результати окремою книжкою.

Зростання популярності професії призводить до заснування 17 листопада 1941 р. в Нью-Йорку Інституту внутрішніх аудиторів (Institute of Internal Auditors). Засновниками Інституту стали Віктор Брінк (чия дисертація визначила шляхи розвитку внутрішнього аудиту) та практикуючі внутрішні аудитори Джон Торстон і Роберт Мілн. Метою Інституту внутрішніх аудиторів було узагальнення методології і техніки внутрішнього аудиту і поширення передового досвіду.

Інститутом сформульовано визначення внутрішнього аудиту: внутрішній аудит – це діяльність з надання незалежних і об'єктивних гарантій і консультацій, направлених на створення доданої вартості, досягнення поставлених цілей з використанням систематизованого і послідовного підходу до оцінки, підвищення ефективності управління ризиками, контролю і системи корпоративного управління.

В перші роки після створення Інституту внутрішніх аудиторів внутрішній аудит розглядався як надбудова, взаємопов'язана з роботою зовнішніх аудиторів. Найчастіше внутрішні аудитори допомагали зовнішнім аудиторам перевіряти фінансову звітність або виконували облікові функції, в т.ч. пов'язані із звіркою звітних даних.

У 1944 р. відкривається відділення ІА в Канаді, що ознаменувало вихід інституту за межі США. Після закінчення Другої світової війни відділення Інституту відкривають у 1948 р. у Великобританії, у 1952 р. в Австралії, ще через два роки - в Індії.

В 1947 р. Інститут видає Положення про обов'язки внутрішнього аудитора (Statement of Responsibilities of Internal Auditing), розроблене під

керівництвом В. Брінка, першого директора з досліджень Інституту внутрішніх аудиторів. В цьому Положенні вперше формально закріплюється визначення внутрішнього аудиту як діяльності з надання незалежної оцінки, організованої в якості послуги для менеджменту всередині компанії з метою перевірки бухгалтерських, фінансових та інших операцій. В Положенні також уточнювалося, що крім функцій, пов'язаних з бухгалтерським обліком і фінансовими питаннями, внутрішній аудит виконує також функції оперативного характеру.

До 1957 р. Положення було розширене і включало:

- перевірку і оцінку надійності, адекватності застосування бухгалтерського обліку, фінансовий і оперативний контроль;
- встановлення ступеня відповідності з прийнятою політикою, планами і процедурами;
- встановлення ступня збереження активів компанії;
- встановлення достовірності бухгалтерського обліку та інших даних, отриманих в компанії;
- оцінка якості виконання поставлених завдань.

У 1957 р. виходить друга редакція Положення про обов'язки внутрішнього аудитора, в якому сфера його діяльності розширюється: внутрішній аудит є діяльністю, організованою всередині компанії, з надання незалежної оцінки операцій.

В подальшому Положення переглядалося п'ять разів як відповідь на швидкий розвиток внутрішнього аудиту і зміну тенденцій у корпоративному управлінні компанією.

У 1968 р. ІА видає Кодекс етики внутрішнього аудитора.

В кінці 60-х рр. виникла ідея створення спеціальної програми підготовки і сертифікації внутрішніх аудиторів. Інститут запускає іспит на отримання кваліфікації «Certified Internal Auditor». Перший випуск сертифікованих спеціалістів (CIA) відбувся у США в 1974 р.

В 1978 р. були випущені Стандарти професійної діяльності внутрішнього аудитора. Почалася нова стадія функціонування внутрішнього аудиту на основі стандартизованих процедур. У 1981 р. Інститут випустив чергову редакцію Положень про обов'язки внутрішнього аудитора, в якому вперше зазначається, що внутрішній аудит є послугою для організації (service to organization), а не менеджменту.

Через неоднозначну політику окремих компаній в сфері корпоративних фінансів і випадки міжнародної корупції Комісія з цінних паперів і бірж (SEC) і Конгрес США почали реформування корпоративного фінансового права, і в 1977 р. був прийнятий Закон США про корупцію за кордоном, який визнав злочином транснаціональне хабарництво і вимагав від компаній проведення програм внутрішнього контролю. У відповідь на це, як ініціатива приватного бізнесу, в 1985 р. була створена Комісія Тредвея з метою вивчення, аналізу та підготовки рекомендацій з питань шахрайства у корпоративній фінансовій звітності.

Комісія Тредвея організована і фінансується спільно п'ятьма основними професійними бухгалтерськими асоціаціями та інститутами, розміщеними в США:

- Американським інститутом дипломованих публічних бухгалтерів (AISPA);
- Американською асоціацією бухгалтерів (AAA);
- Міжнародною асоціацією фінансових керівників (FEI);
- Інститутом внутрішніх аудиторів (AII);
- Інститутом бухгалтерів з управлінського обліку (IMA).

Метою створення COSO було вивчення причин, які впливають на фальсифікацію фінансової звітності і підготовка рекомендацій по боротьбі з шахрайством для публічних компаній, їх аудиторів, регулюючих органів і освітніх закладів [65].

Комісія Тредвея вивчила інформацію про фінансову звітність за період з жовтня 1985 р. по вересень 1987 р. і в жовтні 1987 р. опублікувала

доповідь з висновками і рекомендаціями під назвою «Доповідь Національної комісії з питань шахрайства у фінансовій звітності». Був сформований Комітет спонсорських організацій (COSO), який згодом був збережений компанією Coopers & Lybrand, для вивчення питань і підготовки доповіді про концептуальні засади внутрішнього контролю [50].

В 1992 р. Комітет спонсорських організацій Комісії Тредвея (COSO) опублікував четвертий розділ доповіді під назвою «Концептуальні засади внутрішнього контролю» для допомоги підприємствам і організаціям у проведенні оцінки та вдосконалення систем їх внутрішнього контролю. Цей звіт став одним із стандартів, який американські компанії використовують для оцінки їх відповідності FCPA.

В зв'язку із гучними корпоративними скандалами, пов'язаними з фінансовим шахрайством (компанії WorldCom, Enron (США) та ін.) в 2002 р. був прийнятий Закон Сарбейнса – Окслі, який вперше майже за 70 років посилює вимоги до процесу підготовки та надання фінансової звітності публічними компаніями. що дало новий поштовх розвитку внутрішнього аудиту. Внутрішній аудит отримує потужний імпульс для розвитку внаслідок запиту керівництва корпорацій на оцінку відповідності процесу підготовки фінансової звітності вимогам SOX. Діяльність внутрішніх аудиторів трансформувалася з простої перевірки фінансових операцій на перевірку, спрямовану на досягнення трьох взаємопов'язаних цілей: дотримання чинного законодавства, достовірність фінансової звітності та ефективність діяльності господарюючого суб'єкта.

У 2015 р. Інститут випускає оновлені Міжнародні основи професійної практики внутрішнього аудиту, в яких вперше висвітлені «Місія внутрішнього аудиту» і «10 основних принципів професійної практики внутрішнього аудиту» [85].

Характерною рисою сучасного внутрішнього аудиту є використання ним ризик-орієнтованого підходу для обслуговування стратегії управління ризиками організації.

Сучасний історичний період характеризується появою нових викликів, до яких відносяться:

- нестабільність світової економічної ситуації, яка характеризується багатьма фахівцями як системна світова економічна криза;
- девальвація традиційних моральних цінностей;
- зростання агресивності зовнішнього середовища, включаючи загрози тероризму, гучні банкрутства, жорсткість податкового законодавства, підвищення активності контролюючих органів;
- зниження кількісних і якісних показників людських ресурсів внаслідок демографічної кризи;
- бурхливий розвиток ІТ-технологій і загострення загроз інформаційних ризиків.

Відповіддю на виклики часу з боку системи внутрішнього аудиту стало вдосконалення її організаційних моделей, зміцнення і модернізація традиційних методів контролю і поява нових методологічних підходів і нових технологій. У методології внутрішнього аудиту починає переважати процесний підхід, який передбачає використання ризик-орієнтованих технологій контролю. На перший план виступає превентивна спрямованість системи внутрішнього аудиту. Тепер система внутрішнього аудиту покликана насамперед ідентифікувати ризики, оцінити їх величину і ймовірність реалізації. Зусилля внутрішніх аудиторів спрямовані на розробку процедур, які могли б виявити ідентифіковані ризики бізнесу і викривлення показників обліку і звітності.

Другою особливістю, що характеризує подальший розвиток системи внутрішнього аудиту, як елемента управління, є її зрощення з такими компонентами управління, як ризик-менеджмент, менеджмент з управління якістю, бережливе виробництво, впровадження системи збалансованих показників і т. п. Паралельний розвиток цих систем сприяє синергетичному ефекту, який проявляється в обміні прийомами, методами, підходами в реалізації управлінських функцій.

Нові підходи знайшли відображення у великій кількості нормативних актів, прийнятих на рубежі XX і XXI ст. Серед них - стандарти Австралії та Нової Зеландії з управління ризиками (ANZ Risk Management Standard), що розкривають принципи оцінки ризику в таких сферах як безпека мореплавання, мостобудування і ядерна безпека. Це також «Цілі контролю за інформаційними і пов'язаними з ними технологіями» (CobiT, Control Objectives for Information and Related Technology), що встановлюють стандарти безпеки і контролю в сфері інформаційних технологій для підтримки бізнес-процесів.

У 2001 р. COSO ініціював проект з розробки концептуальних основ управління ризиками для використання керівництвом компаній при оцінці системи управління ризиками та її подальшого вдосконалення. Для реалізації проекту була залучена компанія PricewaterhouseCoopers. «Концепція управління ризиками підприємства» (Enterprise Risk Management Framework) стала відповіддю професійного співтовариства на ускладнення обстановки в зв'язку із зростанням загрози тероризму та гучними банкрутствами міжнародних компаній, викликаними некоректністю їх фінансової звітності та некоректністю їх взаємовідносин з господарськими партнерами [10].

В Україні внутрішній аудит ще не отримав широкого розповсюдження. Але збільшення динаміки розвитку бізнесу породжує нові ризики. І сьогодні для їх мінімізації необхідно використовувати всі сучасні механізми контролю, одним з яких є внутрішній аудит.

В Україні з 2001 р. діє Всеукраїнська громадська організація «Інститут внутрішніх аудиторів України». У 2012 р. Інститут брав участь в розробці проекту закону України № 11338 «Про внутрішній аудит». Його метою було створення державної системи внутрішнього аудиту, що відповідає міжнародним стандартам. Але Закон так і не був прийнятий. Таким чином, на державному рівні досі не встановлені загальні стандарти внутрішнього аудиту для приватних компаній, державних органів і підприємств.

Ефективна система внутрішнього аудиту базується на Міжнародних професійних стандартах внутрішнього аудиту (International Standards for the Professional Practice of Internalauditing), розробених Інститутом внутрішніх аудиторів. Сьогодні є український переклад практичних рекомендацій для внутрішніх аудиторів щодо застосування основних положень міжнародної професійної практики внутрішнього аудиту [55].

Через відсутність державної підтримки говорити про єдиний рівень розвитку внутрішнього аудиту в масштабах країни не доводиться. Сьогодні ефективність внутрішнього аудиту перш за все залежить від ініціатив і практик, які склалися в самих компаніях, особливо якщо мова йде про міжнародні корпорації.

Для України актуальним є низький попит на професійні послуги внутрішнього аудиту. Це можна назвати упущенням самих власників компаній. Крім того, багато хто з них в силу різних обставин часто не зацікавлені в об'єктивних результатах аудиту. Така ситуація в Україні повинна з часом кардинально змінитися.

Підвищення якості внутрішнього аудиту безпосередньо залежить від створення прозорого бізнес клімату та детінізації економіки. При відповідних умовах попит на дані послуги буде постійно підвищуватися, так як прозорість бізнес-процесів компанії стане більш вигідна, ніж заплутаність. У цьому відношенні велика роль держави, як механізму, що здатний встановити єдині стандарти, обов'язкові для застосування, як приватними, так і державними організаціями. А майбутні реформи повинні ґрунтуватися на адаптації найбільш ефективних міжнародних практик у сфері внутрішнього аудиту [22].

1.3. Позиціонування внутрішнього аудиту в системі управління підприємством

Ефективна система інформаційного забезпечення управління господарською діяльністю підприємства є найважливішим чинником, що визначає перспективи розвитку та підвищення фінансової та конкурентної

стійкості бізнесу. Сучасна економічна ситуація загострюється в зв'язку з швидкими змінами зовнішнього середовища, інтеграційними процесами та глобалізацією бізнесу, що стимулюють появу нових методів, систем і підходів до управління і до внутрішнього аудиту як «постачальника» інформації для системи менеджменту. Необхідність внутрішнього аудиту обумовлена ускладненням управлінських проблем, необхідністю їх комплексного вирішення. Він призначений для менеджерів верхнього рівня управління підприємством, яким потрібна інформація, в т.ч. конфіденційна, про можливості підприємства та його економічне середовище. Одним з найбільш дієвих інструментів виявлення можливостей для підвищення ефективності діяльності і, отже, однією з конкурентних переваг підприємства є внутрішній аудит.

Сьогодні перед підприємством стоїть завдання консолідації зусиль у сфері вдосконалення фінансово-господарського механізму, вирішення якого дозволить приймати скоординовані і ефективні управлінські рішення. Актуальність даного завдання обумовлена тим, що інформаційне забезпечення потреб користувачів для прийняття ефективних управлінських рішень ще не досягло належного рівня. При цьому під інформаційним забезпеченням розуміють систему відомостей про господарюючий суб'єкт, яка включає вихідну і результатну інформацію. Результатну інформацію отримують в результаті обробки даних з метою прийняття управлінських рішень. Вона повинна містити своєчасну інформацію про хід господарських процесів, операцій і вихідну (звітну) інформацію про стан суб'єкта, виражену в показниках його діяльності.

На кожному підприємстві відбувається постійний кругообіг інформаційних потоків. Управління будь-якою системою здійснюється на основі інформації, яка циркулює в системі, надходить в систему і виходить з неї (рис. 1.4).

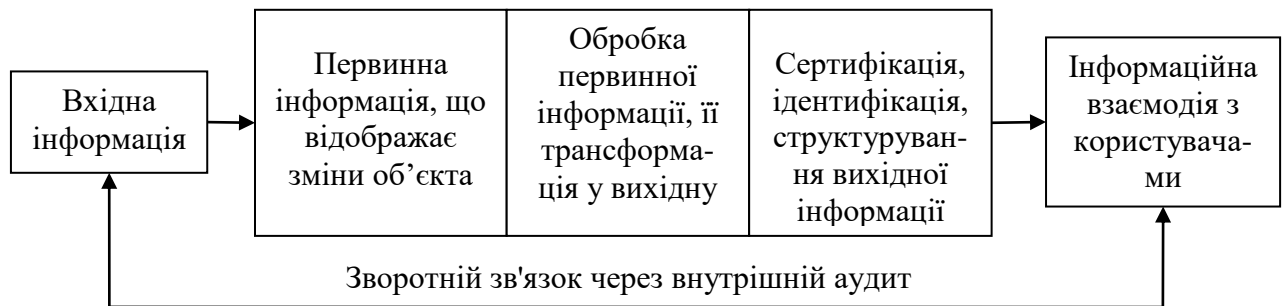

Рис. 1.4. Процес генерації інформаційних ресурсів на підприємстві [71]

Обсяг і якість доступної інформації є основним критерієм, необхідним для обґрунтованого вибору і прийняття конкретного управлінського рішення. Важливою складовою інформаційного простору виступає внутрішній аудит. Таким чином, внутрішній аудит є об'єктивно необхідним елементом управлінської діяльності, з допомогою якого оцінюють господарські ситуації, виявляють відхилення і формують науково обґрунтовані управлінські рішення.

Відомий фахівець у сфері менеджменту Кнорринг В.І. справедливо зазначає, що «управління - це неперервний і цілеспрямований процес впливу на об'єкт управління, яким може бути особа, колектив, технологічний процес, підприємство або держава, для досягнення оптимальних результатів при найменших витратах часу і ресурсів.

Суб'єктом управління є система вироблення управлінських рішень (керуюча система), об'єктом управління - система, на яку направлений вплив (керована система). Будь-яка форма управління неможлива без контролю керуючої системи за виконанням керованою системою її вимог і завдань. Контроль здійснюється неперервно, включаючи завершальний етап управлінської діяльності. Але контроль не тільки логічно завершує процес управління, але є також початком для прийняття нових управлінських рішень. Таким чином, контроль є частиною і елементом управлінського процесу.

Оперативне управління підприємством здійснює його виконавчий орган, що створює службу внутрішнього аудиту, яка інформує зацікавлених

менеджерів про відповідність фактичних результатів прогнозним, надає відомості про ефективність діяльності підрозділів. Інформація повинна бути систематизованою і містити кількісну величину відхилень від плану і по можливості - аналіз причин таких відхилень.

Внутрішній аудит, як незалежна, систематична і регламентована внутрішня функція, вже давно зайняв особливе місце у системі управління підприємством. Він, навіть у більшій мірі, ніж зовнішній аудит, націлений на зменшення інформаційного ризику та усунення його можливих негативних наслідків.

Менеджмент, спираючись на неупереджені оцінки поточного стану справ і надані внутрішніми аудиторами рекомендації, має можливість приймати якісні оперативні, тактичні та стратегічні управлінські рішення. Відтак, функція внутрішнього аудиту у системі управління сучасним підприємством є унікальною, а для його керівництва має особливе інформаційне й консультативне значення (рис. 1.5).

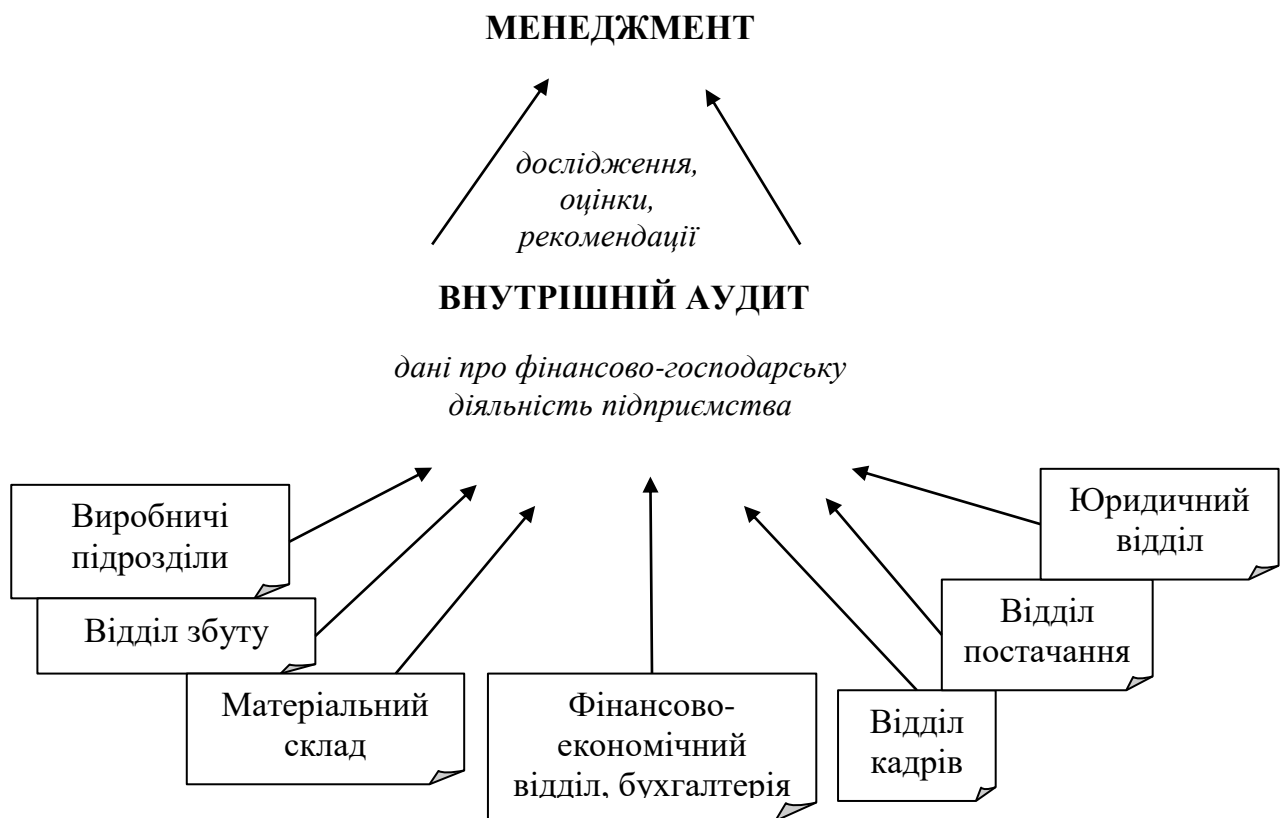

Рис. 1.5. Місце внутрішнього аудиту в системі управління підприємством [72]

В цілому взаємодія внутрішнього аудиту з системою управління передбачає виділення як мінімум таких зв'язків:

- зворотного зв'язку між співробітниками, зумовленого виконанням ними своїх функцій;
- зворотного зв'язку між менеджерами, операційними підрозділами і центрами відповідальності;
- зворотного зв'язку між діяльністю операційних підрозділів, видами діяльності і досягнутими результатами.

Виконуючи роль зворотного зв'язку, внутрішній аудит забезпечує досягнення підприємством намічених цілей шляхом порівняння фактичного стану з розробленими критеріями. Він покликаний забезпечити правильну оцінку реальної ситуації і, тим самим, створити передумови для внесення коректив у заплановані показники розвитку як окремих підрозділів, так і господарюючого суб'єкта в цілому.

При відсутності зворотного зв'язку не можна своєчасно прийняти коригувальні заходи, необхідні для виконання намічених планів. Контроль повинен бути об'єктивним, а для цього він повинен бути незалежним. Незалежність служби внутрішнього аудиту забезпечується вимогами внутрішніх нормативних актів підприємства. Внутрішній аудит є частиною системи внутрішнього контролю підприємства, разом з тим він займає в ній особливе місце. Це зумовлено тим, що внутрішній аудит у ході перевірок вивчає наявність, дієздатність і ефективність систем внутрішнього контролю і на основі проведеного аналізу дає рекомендації щодо їх вдосконалення.

У системі управління підприємством внутрішній аудит розглядається як діяльність з надання незалежних і об'єктивних гарантій і консультацій, що визначає дві основні його функції: контрольну-інформаційну і консультаційну.

Контрольно-інформаційна функція внутрішнього аудиту полягає у здійсненні контролю за різними аспектами діяльності підприємства, а також

інформування зацікавлених сторін про результати контролю, тобто задоволення потреб органів управління в контрольній інформації з питань, які їх цікавлять.

Консультаційна функція внутрішнього аудиту полягає в наданні за запитом зацікавлених сторін широкого спектру консультаційних послуг, зокрема: різноманітних рекомендацій, порад, прогнозів, результатів економічного аналізу тощо.

В рамках виконання даних функцій внутрішній аудит виконує певні завдання, які також можна поділити на дві предметні галузі: галузь контролю і галузь консультування.

В рамках контролю внутрішній аудит виконує такі підгрупи завдань:

- облік: підтвердження достовірності фінансової, статистичної, управлінської звітності, оцінка її якості;
- оцінка системи внутрішнього контролю: оцінка і проведення моніторингу системи внутрішнього контролю, її окремих елементів і процедур на предмет їх адекватності, достатності і ефективності, підтвердження звітів менеджерів про стан системи внутрішнього контролю;
- дотримання нормативних актів: перевірка дотримання законів та інших нормативних актів, внутрікорпоративної нормативно-розпорядчої документації, включаючи вимоги облікової політики, інструкцій, регламентів, рішень і вказівок власників і керівництва, посадових інструкцій, а також перевірка процедур контролю, через які забезпечується дотримання даних вимог;
- забезпечення збереження майна і захист інтересів організації: перевірка наявності і стану майна організації, а також оцінка процедур контролю, що забезпечують збереження майна організації, виявлення і розслідування фактів шахрайства і корупції, пов'язаних з посяганням на майно і інтереси організації;
- контроль за ефективністю операцій і менеджменту: оцінка економічності, ефективності і результативності діяльності її окремих

структурних підрозділів, їх функцій, здійснюваних операцій і укладених угод, перевірка діяльності різних ланок управління, оцінка системи управління в цілому;

- контроль спеціальних сфер: організація і проведення службових розслідувань з різних надзвичайних подій на підприємстві, оцінка професійного рівня співробітників підприємства, оцінка програмного забезпечення, що використовується організацією;

- проведення постаудиту: здійснення контролю за виконанням рішень, пов'язаних з усуненням виявлених недоліків, розробка заходів щодо попередження в майбутньому подібних порушень і здійснення контролю за виконанням даних заходів.

У сфері консультування внутрішній аудит також вирішує різноманітні завдання, починаючи з консультування у сфері бухгалтерського, податкового, банківського та іншого господарського законодавства, надання рекомендацій щодо функціонування системи внутрішнього контролю і закінчуючи консультуванням з питань корпоративного управління і управління ризиками.

Наведений перелік завдань не є вичерпним, зважаючи на глобальні цілі, які ставить керівництво перед внутрішнім аудитом і впливає з різноманітності об'єктів внутрішнього аудиту [69].

В даний час система управління почала пред'являтися до внутрішнього аудиту зовсім нові, як внутрішньофірмові, так і зовнішні вимоги. До їх числа слід віднести:

- рекомендації щодо прийняття оперативних, тактичних і стратегічних рішень,

- консультування підприємницької діяльності;

- консультування з поточних приватних питань;

- підготовку повної інформації про недієздатність компанії;

- оцінка підприємницьких ризиків і ризиків діяльності.

Ще зовсім недавно внутрішнього аудиту був притаманний лише констатуючий характер: перевірка і оцінка достовірності відображення в бухгалтерському обліку фінансових і господарських операцій та достовірності звітності відповідно до вимог нормативно-правових актів.

В даний час акценти в діяльності внутрішнього аудиту змістилися в сторону більш значущих цілей, завдань і об'єктів. Основною функцією сучасного внутрішнього аудиту в широкому сенсі є підготовка рекомендацій із вдосконалення всієї системи управління компанією. І відповідно, об'єктом досліджень внутрішнього аудиту є вся система управління компанією.

Таким чином, внутрішній аудит - це незалежна перевірка функціонування системи управління компанії, що організована вищим керівництвом для оцінки її ефективності в інтересах акціонерів, інвесторів, власників, підвищення конкурентоспроможності та спрямована на досягнення цілей бізнесу компанії.

Виходячи із сучасних вимог до системи внутрішнього аудиту, можна говорити про нові види внутрішнього аудиту (рис. 1.6). Разом з тим, слід зазначити, що поява нових вимог до системи внутрішнього аудиту не скасовує використання традиційних підходів.

Внутрішній аудит фінансової звітності - традиційний вид аудиту, він передбачає оцінку достовірності фінансової інформації підприємства. Критеріями оцінки виступають існуючі принципи та положення бухгалтерського обліку [68].

Внутрішній аудитор перевіряє дотримання на підприємстві вимог щодо ведення обліку та складання фінансової звітності. Аудит фінансової звітності поділяється на:

- плановий (регламентований), який проводиться в межах затвердженого плану роботи;
- позаплановий (ініціативний), який здійснюється на вимогу власника, керівника підприємства.

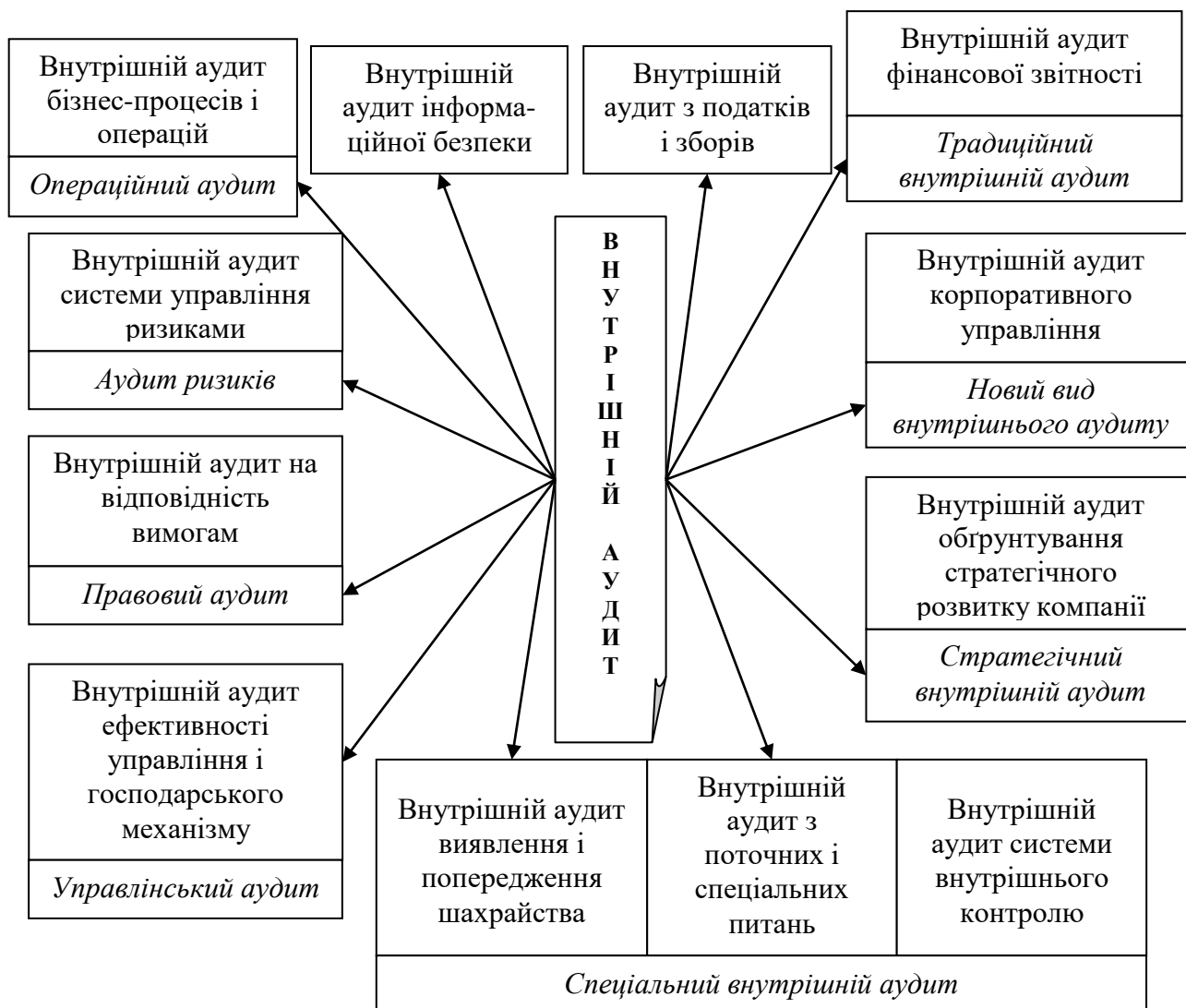

Рис. 1.6. Нові види внутрішнього аудиту

Аудит корпоративного управління орієнтований на інвесторів, акціонерів, власників компанії і полягає в перевірці дотримання вимог законодавства з організації корпоративного управління, а також ефективності функціонування системи внутрішнього контролю, наявності незалежних членів Ради директорів, комітету з аудиту, незалежного внутрішнього аудиту.

Аудит обґрунтованості стратегічного розвитку компанії – стратегічний внутрішній аудит. Він пов’язаний з оцінкою досягнення компанією стратегічних цілей і оцінкою обґрунтованості вибору цілей в рамках динамічного розвитку ринкової ситуації.

Спеціальний внутрішній аудит включає аудиторську перевірку для виявлення і попередження шахрайства; аудит з поточних приватних питань,

пов'язаних з виникненням і розглядом фінансової, виробничої, господарської, юридичної, організаційної та інших ситуацій, що виникли в компанії.

Управлінський аудит - аудит ефективності управління та діяльності компанії, а також ефективності чинного господарського механізму.

Внутрішній аудит на відповідність вимогам визначає, чи дотримуються на підприємстві вимоги законів, договорів, правил, норм тощо [30].

Він поділяється на два підвиди:

- аудит на відповідність принципам, який включає процедури аудиторського контролю з точки зору дотримання (виконання) вимог законів, нормативних актів, положень внутрішніх регламентів;

- аудит на відповідність доцільності, який включає процедури аудиторського контролю діяльності посадових осіб підприємства на предмет раціональності, обґрунтованості та корисності їх діяльності.

Аудит ризиків - аудиторська перевірка системи управління ризиками. Вся підприємницька діяльність базується на ризик-орієнтованому підході. Сам внутрішній аудит також.

Операційний аудит - аудиторська перевірка бізнес - процесів і окремих операцій у всіх сферах діяльності компанії: фінансовій, інвестиційній, виробничо-господарській, соціальній, оперативному плануванні і підготовці управлінської звітності.

Внутрішній аудит інформаційної безпеки є сьогодні одним з найбільш ефективних інструментів для отримання незалежної і об'єктивної оцінки захищеності організацій від загроз і ризиків інформаційної безпеки і оцінки рівня забезпечення інформаційної безпеки підприємства. Не дивлячись на загальний інтерес до внутрішнього аудиту інформаційної безпеки через відсутність теоретичних та методичних розробок його проводять рідко.

Внутрішній аудит ризиків забезпечує керівництво інформацією про недоліки системи управління ризиками (ризик виникнення фінансових

порушень, можливе шахрайство, некоректне відображенні в обліку бухгалтерської інформації, порушення законодавства і т.п.), надає пропозиції Раді директорів і менеджменту компанії, спрямовані на підвищення ефективності роботи даної системи. У цьому проявляється попереджувальний характер роботи внутрішнього аудиту. Власники і керівництво компанією виявляють готовність йти на ризик в умовах невизначеності, оскільки поряд з ризиком втрат існує можливість отримання додаткового прибутку.

Внутрішній аудит розрахунків з податків і зборів покликаний контролювати правильність обчислення податків і зборів (наприклад, постановка обліку і оцінка правильності розрахунків з податків і зборів, консультування, планування, захист інтересів компанії в судах та ін.). В даний час значення внутрішнього аудиту в сфері розрахунків з податків і зборів посилюється в зв'язку із застосуванням підприємствами спеціальних режимів оподаткування, складанням податкової звітності у формі декларацій, і, як наслідок, підвищенням податкових ризиків у вигляді податкових санкцій і пені за недотримання податкового законодавства. У зв'язку з цим, підвищується ступінь деталізації об'єктів внутрішнього аудиту розрахунків з податків і зборів, а також важливість врахування фактора часу, що обумовлено посиленням значення поточного і попереднього контролю розрахунків з податків і зборів.

Внутрішній аудит розрахунків з податків і зборів необхідний, перш за все, для контролю підрозділів компанії, в яких формується первинна інформація за господарськими операціями, а також для створення бази типових помилок, що використовується при аналізі фінансової інформації.

Активізація процесу управління виробничими структурами на основі використання інформації про внесок кожного підрозділу, центру відповідальності, бізнес-процесу в сукупний результат є одним з пріоритетних напрямків вдосконалення внутрішнього аудиту, тому що саме

в цій сфері закладаються обґрунтованість і комплексність рішень, спрямованих на досягнення стійких конкурентних переваг.

Висновки до розділу 1

1. Внутрішній аудит – це діяльність з надання незалежних та об’єктивних гарантій і консультацій, спрямованих на вдосконалення діяльності організації. Він допомагає організації досягти поставлених цілей, використовуючи систематизований і послідовний підхід до оцінки і підвищення ефективності процесів управління ризиками, контролю та корпоративного управління.

2. Розвиток внутрішнього аудиту обумовлений, перш за все, об’єктивними потребами управління поточною, інвестиційною та фінансовою діяльністю, особливо на великих підприємствах.

3. Концепція внутрішнього аудиту базується на принципах, що лежать в основі формування, функціонування та вдосконалення системи внутрішнього аудиту.

4. Внутрішній аудит пройшов тривалий шлях у своєму розвитку: від операційної до стратегічної ролі. В даний час власники очікують від внутрішнього аудиту внеску в управління ризиками і підвищення ефективності діяльності компанії.

5. Без розвиненої системи управління в компанії немає місця внутрішньому аудиту, а без якісного внутрішнього аудиту не може бути ефективної системи управління. Ці два взаємозалежних елементи доповнюють один одного, будучи частинами єдиного цілого. Відповідно, й мета внутрішнього аудиту підпорядковуються меті системи корпоративного управління.

РОЗДІЛ 2

ВПРОВАДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

2.1. Організація служби внутрішнього аудиту

Стрімка трансформація бізнес-процесів диктує доцільність створення на підприємстві органів внутрішнього аудиту. Крім того, в ряді випадків це єдина для власника можливість контролювати зміни, що відбуваються. Від правильної організації внутрішнього аудиту безпосередньо залежить ефективність контролю та аналізу фінансової і господарської діяльності компанії.

Внутрішній аудит, який історично слугував механізмом для мінімізації випадків шахрайства, крадіжок або помилок, у даний час розширив свої межі і охоплює різноманітні ризики, пов'язані з діяльністю підприємства. Визнано, що ефективний процес внутрішнього аудиту відіграє важливу роль у здатності компанії досягати поставлених цілей і зберігати фінансову життєздатність.

В сучасних умовах змінюється роль і методи здійснення внутрішнього аудиту:

- в діяльності внутрішніх аудиторів акценти зміщуються на надання керівництву інформації про проблеми у реалізації своїх функцій об'єктом аудиту;

- необхідність оперативного виявлення і реагування на проблемні ситуації вимагає мобільності та інформованості внутрішнього аудиту, адекватного масштабам і ризиковості діяльності;

- назріла необхідність переходу внутрішнього аудиту до клієнтоорієнтованих відносин, які повинні приносити очевидну користь як компанії в цілому (забезпечення незалежною службою внутрішнього аудиту керівництва надійною інформацією про діяльність компанії), так і її складової частини (надання керівництву об'єкта аудиту допомоги у

вирішенні проблем діяльності, що виходять за рамки повноважень керівництва об'єкта аудиту), і, отже, згладжувати конфлікт інтересів перевіряючих і тих, кого перевіряють;

- потрібно підвищити інформованість вищого менеджменту і керівників середньої ланки управління про зміст внутрішнього аудиту, його відокремлене положення у системі управління компанією з точки зору як керівництва компанії, так і зовнішніх аудиторів, органів нагляду та фінансового контролю;

- необхідно використовувати можливості підвищення кадрового потенціалу компанії для розвитку внутрішнього аудиту, що базуються на сучасних програмно-технічних засобах, які дозволяють поступово звужувати сферу застосування методів контактного аудиту і розширювати можливості застосування дистанційного аудиту.

У МСА 610 «Використання роботи внутрішніх аудиторів» дано таке визначення: відділ внутрішнього аудиту (internal audit function) – відділ суб'єкта господарювання, що передбачає надання впевненості та консультування, призначені для оцінювання й поліпшення ефективності процесу управління суб'єктом господарювання, а також процесів управління ризиками і внутрішнього контролю [63].

Мета і завдання створення відділу (департаменту, служби) внутрішнього аудиту визначаються органом управління підприємства, виходячи з потреб у контрольній інформації (інформації для прийняття управлінських рішень), а також самими внутрішніми аудиторами, виходячи із специфіки їх роботи.

Менеджери не мають достатньо часу, щоб перевірити виконання управлінських рішень і часто не володіють специфічними інструментами такої перевірки. Отже, вони не можуть своєчасно виявити недоліки і відхилення. Внутрішні аудитори допомагають їм – забезпечують захист від помилок і зловживань, визначають «зони ризику» і можливості усунення

майбутніх недоліків, допомагають ідентифікувати і усунути «слабкі місця» у системах управління, виявити принципи управління, які були порушені.

Існують реальні передумови для створення органів внутрішнього аудиту, які можна поділити на дві групи – передумови необхідності і організаційні передумови (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Передумови створення органів внутрішнього аудиту

Передумови необхідності	Організаційні передумови
- наявність законодавчо регламентованої контрольної функції вищестоящих ланок по відношенню до нижчестоящих;	- відсутність реально існуючого регламентованого органа внутрішнього контролю на будь-якому рівні організаційної структури;
- наявність багаторівневої управлінської організаційної структури підприємства;	- існування законодавчих передумов для створення органу внутрішнього аудиту;
- зростання обсягів діяльності і диверсифікація її видів;	- існування ще не забутих традицій функціонування відомчого контролю;
- відсутність регламентації взаємодії і взаємозв'язку між відомчими контрольними органами різних рівнів;	- реальне функціонування різних органів контролю, що виконують певні функції внутрішнього контролю в системі і за вертикальною і за горизонтальною складовими;
- відсутність єдиної концепції організації внутрішнього контролю;	- реальне функціонування різних структурних підрозділів, які виконують функції, притаманні внутрішньому аудиту.
- необхідність у професійному консалтингу.	

Питання організації внутрішнього аудиту повинні вирішуватися індивідуально для кожного підприємства з урахуванням специфіки його діяльності. Можна виділити такі основні підходи до організації внутрішнього аудиту:

Перший підхід - створення власного підрозділу внутрішнього аудиту. Даний варіант має такі переваги:

- співробітники компанії добре знайомі з внутрішньою організацією компанії та галузевими особливостями бізнесу;
- коли завдання з аудиту виконують штатні співробітники, то отримані навички і досвід залишаються в компанії;

- керівництво компанії може використовувати внутрішній аудит як «майданчик» для професійного зростання та кар'єрного розвитку майбутніх управлінських кадрів.

Другий спосіб організації внутрішнього аудиту - використання аутсорсингу (outsourcing - в пер. з англ. – виконання усіх або частини функцій з управління компанією сторонніми фахівцями), тобто повна або часткова передача функцій внутрішнього аудиту спеціалізованій компанії або зовнішньому консультанту.

Третій варіант – ко-сорсинг. Його сутність полягає в тому, що в рамках компанії створюються органи внутрішнього аудиту, але в деяких випадках залучаються експерти спеціалізованої компанії або зовнішнього консультанта.

Не всім підприємствам, як вважають експерти, доцільно створювати власний підрозділ внутрішнього аудиту. Потенційними перевагами використання аутсорсингу і ко-сорсингу є:

- можливість користуватися послугами експертів у різних галузях;
- доступ до високопрофесійних аудиторських кадрів;
- гнучкість у питанні залучення аудиторських ресурсів (наприклад, при впровадженні нової системи або при необхідності проведення позапланового аудиту не доведеться розширювати штат внутрішніх аудиторів або відволікати ресурси від виконання інших проектів);
- доступ до передових технологій і методик проведення внутрішнього аудиту.

До аутсорсингу і ко-сорсингу вдаються різні організації. Це можуть бути як невеликі фірми, наприклад, малі і середні підприємства, у яких немає достатніх фінансових ресурсів для створення власного підрозділу внутрішнього аудиту, так і великі компанії. Останнім такі послуги, як правило, потрібні для аудиту будь-якої специфічної сфери (наприклад, інформаційні технології або капітальне будівництво). Крім того, додаткові

аудиторські ресурси можуть знадобитися у пікові періоди навантаження на штатних аудиторів [93].

Великим підприємствам недоцільно повністю довіряти функції внутрішнього аудиту зовнішнім консультантам через те, що:

- враховуючи більший обсяг робіт (у порівнянні з невеликими компаніями), послуги зовнішніх аудиторів обійдуться значно дорожче, ніж утримання власного підрозділу;

- зовнішні аудитори, як правило, слабо знають специфіку діяльності аудійованих підприємств, а, отже, можуть пропустити важливі нюанси, які бачать тільки інсайдери (insider - в пер. з англ. - особа, яка в силу свого становища має доступ до важливої (фінансової) інформації, недоступної широкому загалу). Наприклад, причини внутрішніх конфліктів, які повинні бути нейтралізовані завдяки внутрішнього аудиту;

- виникає ризик витоку з компанії інформації про внутрішні відносини і специфічні ноу-хау, а також комерційно цінної інформації.

Таким чином, не існує єдиної правильної методики організації внутрішнього аудиту в компанії. У кожному конкретному випадку структура і чисельність підрозділу визначаються індивідуально, на основі різноманітних чинників: завдань, які ставить перед внутрішнім аудитом керівництво компанії; ступеню схильності компанії до різного роду ризиків; зрілості контрольного середовища компанії; її географічної розгалуженості [93].

Формування внутрішнього аудиту вимагає вирішення низки методологічних і організаційно-технічних проблем. На підприємстві може існувати кілька служб і підрозділів, що спеціалізуються на різних видах контролю, і всі вони можуть здійснювати внутрішній контроль на різних рівнях організації, на різних етапах процесу контролю, за тими чи іншими видами операцій і процесів.

На великих підприємствах і в холдингах, які мають розгалужену організаційну і управлінську структуру, філії, представництва, дочірні

компанії, оптимальним є створення цілого ряду контрольних органів: комітету з аудиту, департаменту внутрішнього аудиту, генеральний директор тощо.

Для кожного з видів органів контролю існують чіткі принципи розмежування повноважень, меж компетенції і рівня доступу до інформації. У таблиці 2.2 систематизовано критерії діяльності органів контролю і проведено їх порівняльний аналіз.

Таблиця 2.2

Порівняльна характеристика діяльності органів контролю підприємства [41]

Критерій діяльності	Комітет з аудиту	Департамент внутрішнього аудиту	Генеральний директор
1	2	3	4
Положення в організаційній ієрархії	Вищий контрольний орган	Контрольний орган	Виконавчий орган
Мета діяльності	Оцінює ефективність діяльності усіх контрольних органів підприємства. В окремих випадках призначає зовнішнього аудитора	Проведення системних перевірок стану і ефективності внутрішнього контрольного середовища, а також дотримання менеджментом встановлених контрольних регламентів	Оперативне управління підприємством. Впровадження, підтримка і моніторинг внутрішнього контрольного середовища підприємства
Владні повноваження	Має значні владні повноваження. Затверджує план проведення внутрішнього аудиту	Практично не має владних повноважень	Має владні повноваження, запроваджені Радою директорів, засновниками
Рівень прийняття рішень	Вищий рівень. Можливість прямого впливу на прийняття найважливіших організаційних і контрольних рішень	Не приймає рішень, а готує інформацію для прийняття відповідних рішень органами управління	Приймає рішення, що стосуються виробничої і фінансово-господарської діяльності в рамках встановлених повноважень
Управлінські зв'язки	Має можливість впливати на менеджмент різних рівнів, настоюючи на своїх підходах і рекомендаціях	Є незалежним підрозділом підприємства по відношенню до контрольного середовища	Є суб'єктом вищого менеджменту. Впливає на діяльність менеджерів усіх рівнів і підприємства в цілому

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4
Доступ до інформації	Тотальний. При аналізі діяльності підприємства фактично немає закритих зон.	Не має обмежень у доступі до інформації.	Доступ до інформації визначений рамками повноважень
Підзвітність і термін повноважень контрольного органу	Склад затверджується Радою директорів. Підзвітний тільки Раді директорів	Найчастіше підзвітний Правлінню чи генеральному директору	Підзвітний Раді директорів, засновникам

Порівнюючи різні види органів контролю, необхідно зазначити, що кожен з них має як переваги, так і недоліки. Зокрема, значні владні повноваження комітету з аудиту обмежені терміном його дії. Вітчизняний досвід формування комітету з числа членів ради директорів недоцільний, оскільки обмежує ефективність діяльності цього комітету. У міжнародній практиці до роботи комітету з аудиту залучаються експерти як незалежні члени комітету або представники окремих членів ради директорів, що дозволяє комітету готувати більш обґрунтовані і детально опрацьовані рекомендації.

Інтегрування департаменту внутрішнього аудиту в корпоративну структуру, безумовно, є перевагою, і використовується для більш глибокого проникнення внутрішнього аудиту в усі сфери діяльності підприємства. Проте, у вітчизняній практиці його підпорядкованість генеральному директору підприємства не дає можливості реалізувати основні принципи аудиту - незалежність і об'єктивність. Доцільно даний департамент підпорядковувати комітету з аудиту (в разі відсутності комітету з аудиту - раді директорів), а адміністративно - генеральному директору. У разі неможливості підпорядкування раді директорів (комітету з аудиту) рекомендується функціональна підпорядкованість генеральному директору. Однак в цьому випадку існує ризик того, що, не будучи незалежним, внутрішній аудитор не зможе висловлювати об'єктивні судження в силу можливості несприятливих персональних наслідків.

При виборі найбільш оптимального варіанту підпорядкування системи внутрішнього аудиту рада директорів за поданням комітету з аудиту затверджує внутрішній документ (положення про внутрішній аудит), який регулює діяльність системи внутрішнього аудиту на підприємстві. Дане положення має визначати обов'язки керівника служби, цілі і завдання, її підзвітність, компетенцію і повноваження, а також вимоги до професійної кваліфікації співробітників органу внутрішнього аудиту.

На рис. 2.1 наведено порядок взаємодії органів внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту, їх положення в структурній ієрархії підприємства.

Вважаємо, що підрозділ внутрішнього аудиту - важлива ланка системи управління, як на великих, так і на середніх підприємствах. Від якості роботи і ступеня незалежності департаменту внутрішнього аудиту від вищого менеджменту залежить загальна результативність внутрішнього контрольного середовища (системи внутрішнього контролю) і здатність ради директорів покладатися на ці органи з метою моніторингу ефективності діяльності менеджерів усіх рівнів управління. Рада директорів є найважливішим джерелом підтримки системи внутрішнього контролю і органів внутрішнього аудиту.

Функції внутрішнього контролю розподіляються між менеджерами - власниками процесів (у тому числі тими, які спеціалізуються на контролі і управлінні ризиками) і внутрішнім аудитом.

Контрольні функції, що реалізуються вищим менеджментом, забезпечують, як правило, вирішення комплексних завдань контролю. Від внутрішнього аудиту керівництво отримує об'єктивні і незалежні гарантії того, що ці процеси ефективні і ризик обмежений прийнятним рівнем. Під гарантіями розуміють, що результатом роботи внутрішніх аудиторів є об'єктивна оцінка діючої системи контролю, вбудованої в бізнес-процеси, і її здатність обмежувати ризики на прийнятному рівні.

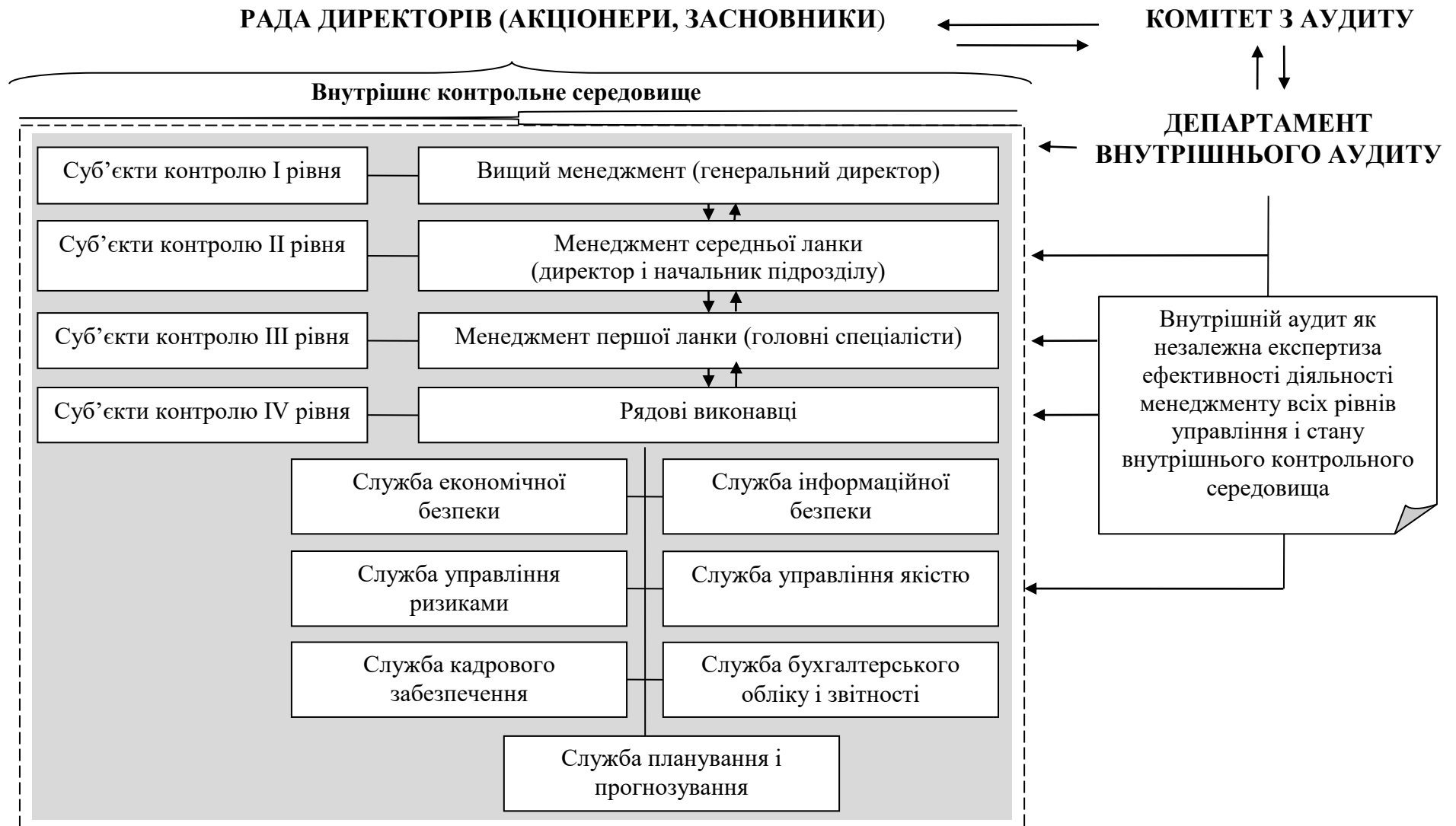

Рис. 2.1. Інтеграція органів внутрішнього аудиту в структурній ієрархії компанії [41]

У разі виявлення недопустимих відхилень внутрішній аудитор допоможе лінійному менеджменту визначити ті кроки, які дозволять привести систему контролю в належний стан і забезпечити прийнятний рівень ризику

При цьому внутрішні аудитори не обмежуються тільки перевітками. Як професіонали в сфері контролю, вони консультують лінійних керівників, рекомендуючи найбільш ефективні процедури контролю. Діяльність внутрішніх аудиторів більш багатоцільова і багатофункціональна, ніж діяльність зовнішніх аудиторів. Тому доцільно в методичній основі внутрішнього аудиту виділити такі постулати:

- конгруентність (узгодженість) його цільових установок на основі концепцій центрів відповідальності, ланцюжка цінностей, системи цінностей. Це ключовий термін в системах управління і контролю діяльності, де цілі, завдання внутрішнього аудиту взаємопов'язані з локальними цілями і завданнями центрів відповідальності;

- аналіз і оцінка внутрішньої структури бізнесу, механізму управління для розробки рекомендацій, що стосуються усіх видів діяльності і усіх структурних підрозділів. Ключовим параметром внутрішнього аудиту є визначення сильних і слабких сторін діяльності підприємства, зон комерційних, фінансових, інформаційних ризиків;

- інформативність і достовірність усіх видів звітності (фінансової, податкової, управлінської), стандартизація правил її підготовки з метою комунікаційного зв'язку менеджменту, власників, персоналу та інших користувачів [71].

У географічно розгалуженій або холдинговій компанії оптимальним варіантом є організація централізованого департаменту внутрішнього аудиту. Його працівники територіально знаходяться в головній компанії або на обмеженій кількості базових підприємств. Але в будь-якому випадку функціонально вони підпорядковуються керівникові департаменту головної компанії.

В рамках децентралізованої структури працівники служби внутрішнього аудиту територіально знаходяться у філіях чи дочірніх фірмах, але підпорядковуються керівнику департаменту внутрішнього аудиту головної компанії.

Проте, при такій організації підрозділу внутрішнього аудиту зростає ризик зниження керованості, а також втрата незалежності і об'єктивності службами внутрішнього аудиту. Крім того, враховуючи територіальну віддаленість структурного підрозділу, керівництво намагатиметься впливати на свого внутрішнього аудитора, що негативно відіб'ється на ефективності діяльності внутрішнього аудиту.

Оскільки формування контрольного апарату є трудомістким і тривалим процесом, то підприємства, які не мають розгалуженої структури, географічної розрізненості і розвиненого контрольного середовища, на певному етапі можуть створювати окремі підрозділи внутрішнього аудиту: служби, відділи, сектори або мати в штаті посаду внутрішнього аудитора.

У даному випадку порядок взаємодії органів внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту має спрощений характер. Служба внутрішнього аудиту створюється, перш за все, в інтересах вищого менеджменту, так як на невеликих підприємствах власник та керуючий є однією особою. Щоб уникнути ситуацій, коли контролюватиметься діяльність тільки окремих підрозділів, а інших ні, повинна бути розроблена схема взаємовідносин між підрозділом внутрішнього аудиту та ланками управління, визначені права і відповідальність кожної структурної одиниці.

Узагальнюючи вищесказане, відзначимо, що місце органу (відділу, служби, групи, департаменту і т.п.) внутрішнього аудиту в організаційній структурі підприємства, його функціональна спрямованість, чисельність і кваліфікація кадрового складу, структура взаємовідносин і порядок функціональної і адміністративної підпорядкованості всередині цього підрозділу, структура його взаємовідносин з іншими підрозділами компанії залежать від багатьох факторів. Це, перш за все, мета створення,

організаційно-правова форма, розмір, ресурси, організаційна структура, масштаб і види діяльності; регіональна неоднорідність розташування відокремлених підрозділів або дочірніх компаній.

Структура і ієрархічний ранг підрозділу внутрішнього аудиту залежать від того, наскільки правильно розуміє вищий менеджмент роль внутрішнього контролю в управлінні підприємством.

Позиція внутрішнього аудиту в організаційній структурі фірми визначається також організаційним розвитком управління, накопиченням фінансового, кадрового, інтелектуального потенціалу. Орган внутрішнього аудиту може спочатку формуватися як штабна ланка з чисто консультативними функціями. У міру зростання його впливу на діяльність підприємства в його функції передаватимуться безпосередньо реалізація контрольних завдань і розробка рекомендацій з вдосконалення всіх рівнів управління компанії.

Важливим моментом при створенні підрозділу внутрішнього аудиту є правильно організовані інформаційні потоки, оскільки своєчасна і повна інформаційна база - необхідна умова для успішної реалізації не тільки аналітичної функції, але й прийняття правильних рішень в галузі запобігання помилок і вироблення системи заходів з підвищення фінансово-економічної стійкості підприємства.

Процес створення служби внутрішнього аудиту на підприємстві повинен здійснюватися в декілька етапів (рис. 2.2).

Впровадження підрозділу внутрішнього аудиту на підприємстві дозволить:

- забезпечити ефективність функціонування, стійкість і максимальний розвиток підприємства в умовах конкуренції;
- зберегти і ефективно використовувати ресурси і потенціал підприємства;
- своєчасно виявити і мінімізувати фінансові та інші ризики в управлінні підприємством;

Рис. 2.2. Етапи створення служби внутрішнього аудиту [41]

- сформувати адекватну сучасним мінливим умовам господарювання систему інформаційного забезпечення усіх рівнів управління, що дозволяє своєчасно адаптувати функціонування підприємства до змін внутрішнього і зовнішнього середовища.

Підрозділ внутрішнього аудиту формується на підставі спеціального розпорядження по підприємству, в якому прописані його цілі, повноваження та відповідальність [34].

На відміну від зовнішнього аудиту, діяльність внутрішнього аудиту на рівні закону не регламентована. Внутрішній аудит регламентований лише МСА 610 «Розгляд роботи внутрішнього аудиту». В МСА 610 виділяють

також мету внутрішнього аудиту, фактори для визначення рівня його довіри (об'єктивність, технічна компетенція, належний професіоналізм, комунікація), а також планування роботи.

Необхідними атрибутами ефективності функціонуючого внутрішнього аудиту підприємств різних форм власності є розроблені і затверджені стандарти, а також посадові інструкції і положення про підрозділ внутрішнього аудиту, які є за своєю суттю елементами внутрішньогосподарського регулювання. Відсутність внутріфірмових нормативних документів, що регулюють діяльність служби внутрішнього аудиту, передбачає відсутність не тільки прав, а й відповідальності співробітників служби і посадових осіб економічного суб'єкта, що в кінцевому підсумку негативно впливає на якість внутрішнього аудиту.

Права і обов'язки, як окремих співробітників, так і підрозділу внутрішнього аудиту в цілому повинні відображатися у таких документах внутрішньогосподарського регулювання, як:

1. Положення про внутрішній аудит.

Положення про внутрішній аудит є найважливішим правовим актом, що визначає порядок утворення, правовий статус, обов'язки, організацію роботи структурного підрозділу. У ньому має бути чітко прописано, що внутрішні аудитори, здійснюючи незалежний контроль всіх процесів з метою їх аналізу та оцінки, повинні діяти відповідно до правил і розпорядку компанії. Цей документ дозволить забезпечити особливий організаційний статус, незалежність і відокремленість підрозділу, що, в свою чергу, гарантує справедливість і неупередженість суджень його співробітників.

2. Положення про внутрішній контроль.

3. Посадові інструкції внутрішніх аудиторів.

Основна мета - виключити необ'єктивність та небезпеку вузького бачення проблем на кожному з супідрядних рівнів об'єктів, що підлягають аудіюванню.

4. Стандарти внутрішнього аудиту.

Можливі такі варіанти розробки стандартів внутрішнього аудиту:

- розробка стандартів внутрішнього аудиту, орієнтованих тільки на умови виробничо-господарської діяльності економічного суб'єкта;
- розробка стандартів внутрішнього аудиту з використанням міжнародних стандартів аудиторської діяльності, адаптованих до специфічних умов діяльності підприємства.

До основних стандартів внутрішнього аудиту можна віднести:

- «Мета і основні принципи внутрішнього аудиту»;
- «Документування внутрішнього аудиту»;
- «Планування внутрішнього аудиту»;
- «Суттєвість при проведенні внутрішнього аудиту»;
- «Докази внутрішнього аудиту»;
- «Контроль якості проведення внутрішнього аудиту»;
- «Оцінка ризиків внутрішнього аудитора»;
- «Події, що відбулися після подання звіту внутрішнього аудитора»;
- «Застосування допущення про неперервність діяльності економічного суб'єкта».

Елементи внутрішньогосподарського регулювання повинні мати такі основні ознаки:

1. Елементи внутрішньогосподарського регулювання повинні включати норми, що застосовуються у найбільш стандартних випадках. Стосовно внутрішнього аудиту це означає, перш за все, закріплення основних прав і обов'язків суб'єктів внутрішнього аудиту, його прийомів і способів реалізації, тоді як інтерпретація конкретних ситуацій повинна базуватися на професійному досвіді внутрішнього аудитора.

2. Елементи внутрішньогосподарського регулювання повинні бути системою норм для різноманітних сторін діяльності підрозділу внутрішнього аудиту. Найбільш повно такими характеристиками повинні володіти стандарти внутрішнього аудиту, які регламентують як

організаційні, так і методичні аспекти функціонування внутрішнього аудиту.

3. Норми внутрішньогосподарського регулювання повинні бути обов'язковими до виконання тими працівниками, яких вони стосуються. Стандарти внутрішнього аудиту також мають направленість на конкретних суб'єктів - їх виконавців.

4. Норми внутрішньогосподарського регулювання закріплюються письмово.

Таким чином, ефективність функціонування підрозділу внутрішнього аудиту, досягнення поставлених перед ним цілей і завдань, а в кінцевому підсумку досягнення ефективності менеджменту практично неможливі без адекватної системи внутрішньофірмового регулювання та документального забезпечення.

Успіх функціонування будь-якої управлінської ланки визначається рівнем кваліфікації кадрового складу, тому особливо важливим у рамках організації внутрішнього аудиту є вибір фахівців відповідного рівня кваліфікації, адекватного виконуваним функціям. Необхідність реалізації не тільки контрольної, а й консультативної функції в рамках внутрішнього аудиту зумовлює необхідність комплектації цього підрозділу фахівцями як в сфері бухгалтерського обліку та податкового права, так і фахівцями з фінансового менеджменту [31].

Коло і обсяг задач аудиторської перевірки змінюється залежно від статусу внутрішніх аудиторів. Група внутрішнього аудиту може складатися з однієї - двох осіб, у яких значну частину часу займає перевірка фінансової звітності на достовірність і відповідність. При розвиненій організаційній структурі на підприємстві створюється спеціалізоване управління внутрішнього аудиту, укомплектоване висококваліфікованими фахівцями різного профілю. У цьому випадку внутрішній аудит вирішує крім стандартного переліку завдань складні проблемні питання управління. Обсяги внутрішнього аудиту в світовій управлінській практиці за останні

роки значно зросли. Вважається, що внутрішні спеціалісти краще вирішують проблеми, що вимагають глибокого знання складної системи внутрішніх взаємин і зв'язків в компанії [70].

Для власників більш важлива діяльність внутрішнього аудиту з надання гарантій. З точки зору лінійного керівництва, найбільша цінність внутрішнього аудиту полягає в можливості отримати консультації з питань підвищення ефективності бізнес-процесів, за які лінійне керівництво несе відповідальність. Вище виконавче керівництво зацікавлене як в тому, щоб внутрішній аудит сприяв лінійному керівництву у виконанні його функцій, так і в тому, щоб внутрішній аудит допомагав контролювати діяльність лінійного керівництва.

У будь-якому випадку консультативна функція є другорядним завданням, яка в жодній мірі не повинна перешкоджати виконанню основних завдань або обов'язків, або незалежного статусу внутрішнього аудитора.

Зв'язок з керівництвом підприємства повинен бути двостороннім: з одного боку, внутрішній аудит підпорядковується керівництву, з іншого – керівник органу внутрішнього аудиту бере участь, як запрошена особа, в засіданнях компанії при обговоренні питань, що стосуються сфери діяльності співробітників відділу. Важливо, що при організації на підприємстві служби внутрішнього аудиту повинен дотримуватися основний принцип його незалежності: у кожного господарюючого суб'єкта є великий вибір при побудові системи внутрішнього аудиту; в основі внутрішнього аудиту повинна бути єдина інтегрована бухгалтерська інформація (фінансового, податкового, управлінського обліку); передбачається функціональна взаємодія системи управління і внутрішнього аудиту (диференційний контроль за центрами відповідальності, видами діяльності); система внутрішнього аудиту повинна бути гнучкою відповідно до цілей розвитку бізнесу в оперативному, тактичному і стратегічному розумінні.

2.2. Положення про службу внутрішнього аудиту

Положення про службу внутрішнього аудиту повинне відповідати тим завданням, які ставлять власники та вище керівництво перед цією службою. Потрібно також враховувати особливості підприємства. Як правило, підприємства розробляють Положення про службу внутрішнього аудиту на власний розсуд, тому що немає визначених на законодавчому рівні вимог

Положення про службу внутрішнього аудиту затверджує цілі, завдання, організаційний статус цього підрозділу, а також його функції, права і обов'язки співробітників. Залежно від юридичної та фінансової структури компанії, специфіки її діяльності, кількості співробітників зміст цього документа може відрізнятися.

Розглянемо основні складові Положення про службу внутрішнього аудиту. Зазначимо, що ці складові є необов'язковими, їх порядок у документі також довільний.

1. Загальні положення. У загальній частині положення про внутрішній аудит розкривають призначення документа, цілі і завдання підрозділу внутрішнього аудиту, ключові терміни, місце департаменту в організаційній структурі компанії. Також варто зазначити, що положення розроблене відповідно до чинного законодавства, міжнародних стандартів внутрішнього аудиту, статуту компанії і поширюється на всіх співробітників підприємства. Положення затверджується радою директорів. Повинна бути забезпечена можливість ознайомлення з ним всіх співробітників.

2. Статус служби внутрішнього аудиту. У цьому розділі описують статус служби внутрішнього аудиту у структурі підприємства, основні принципи, на яких базується діяльність цієї служби. Доцільно внести до цього розділу вимоги щодо уникнення конфлікту інтересів, а також заборону поєднувати аудиторську діяльність з обов'язками працівників інших структурних підрозділів підприємства.

3. Місія та мета служби внутрішнього аудиту. Визначаються виходячи із вимог власників і стратегії розвитку підприємства.

4. Основні завдання та функції служби внутрішнього аудиту. Цей розділ повинен врахувати широке коло функцій і завдань, що виконує служба внутрішнього аудиту. Це має значення при визначенні повноважень внутрішніх аудиторів і взаємозв'язку служби внутрішнього аудиту з іншими структурними підрозділами підприємства. У нестандартних ситуаціях може мати принципове значення відсутність у Положенні про службу внутрішнього аудиту певних завдань. Якщо власник або керівництво підприємства делегували службі внутрішнього аудиту нові завдання і функції, то їх також потрібно відобразити у Положенні.

5. Структура служби внутрішнього аудиту. Можна застосовувати різні підходи до відображення інформації у цьому розділі. Наприклад, описати структуру служби внутрішнього аудиту із зазначенням функціональних відділів, їх завдань, зазначити кількість штатних працівників тощо. А можна зробити посилання на порядок затвердження штатного персоналу служби внутрішнього аудиту і не вказувати точну кількість співробітників, порядок прийняття і звільнення співробітників служби внутрішнього аудиту.

Наприклад, до повноважень керівника служби внутрішнього аудиту можна віднести:

- призначення (звільнення) директора департаменту внутрішнього аудиту, визначення умов його трудового договору, розміру (зміни) винагороди та подання раді директорів обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішення;
- затвердження річної оцінки ризиків внутрішнього аудиту та щорічного плану аудиту;
- затвердження річного бюджету внутрішнього аудиту;
- розгляд аудиторських звітів, підготовлених за підсумками проведених контрольних заходів;

- узгодження (спільно з генеральним директором) плану усунення порушень, виявлених за підсумками аудиту.

В Положенні про службу внутрішнього аудиту компанії важливо відобразити всі функції співробітників цього підрозділу, а саме:

- оцінку внутрішнього контролю і стратегічних ризиків бізнес-процесів компанії;
- розвиток і вдосконалення контрольного середовища і корпоративної культури;
- контроль за виконанням процедур внутрішнього контролю, в тому числі проведення незалежних внутрішніх перевірок його ефективності;
- підготовку інформації за підсумками перевірок для ради директорів і генерального директора, розробку коригувальних заходів за результатами проведених аудиторських перевірок, а також контроль виконання цих заходів;
- координування діяльності з зовнішніми аудиторами компанії;
- участь у запобіганні та розслідуванні випадків шахрайства та інформування комітету з аудиту, ради директорів компанії і керівництва компанії про результати таких розслідувань [44].

6. Кваліфікаційні вимоги, що висуваються до співробітників служби внутрішнього аудиту, Кодекс етики. Доцільність цього розділу визначається вимогами власників чи найвищого керівництва підприємства до працівників служби. Слід враховувати, що кваліфікаційні вимоги до внутрішніх аудиторів повинні відповідати винагороді за їх роботу. Чим серйозніші вимоги до досвіду, навичок та професійного рівня підготовки аудитора, тим вищою повинна бути його заробітна плата.

Тому, перед тим як висувати кваліфікаційні вимоги до внутрішніх аудиторів, потрібно з'ясувати, чи має підприємство можливість утримувати висококваліфікованих спеціалістів і чи є потреба у аудиторів високого класу. Іншими словами, при визначенні кваліфікаційних вимог до внутрішніх аудиторів потрібно враховувати очікувану ефективність

функціонування цієї служби. Якщо власники (найвище керівництво) підприємства усвідомлюють важливість високої професійної майстерності внутрішніх аудиторів, або хоча б керівника цієї служби, то вони повинні чітко визначити вимоги у розрізі рівня професійної освіти, досвіду роботи, наявності специфічних знань (наприклад, володіння сучасними інформаційними технологіями чи Міжнародними стандартами фінансової звітності тощо), додаткової підготовки, знання іноземних мов тощо.

Для належного функціонування служби внутрішнього аудиту важливе значення має дотримання усіма її співробітниками Кодексу етики. Тому доцільно включити до цього розділу основні етичні принципи з роз'ясненням суті кожного з них.

7. Права та обов'язки співробітників служби внутрішнього аудиту. У цьому розділі рекомендується визначити детальний перелік прав і обов'язків керівника та інших співробітників служби внутрішнього аудиту. Іноді доцільно виділити в окремий розділ повноваження керівника служби внутрішнього аудиту.

У даному розділі можна відобразити:

- документи, які уповноважені перевіряти внутрішні аудитори;
- рівень доступу (як правило, необмежений) до будь-якої інформації компанії (в т. ч. документальної та електронної).

Крім того, в списку прав внутрішніх аудиторів може бути зафіксовано:

- отримання письмових пояснень від співробітників;
- проведення зборів, що стосуються питань внутрішнього контролю;
- залучення зовнішніх експертів і т. д.

В якості основних обов'язків співробітників служби внутрішнього аудиту в положенні про внутрішній аудит може бути прописано:

- дотримання законодавства України;
- гарантія об'єктивності проведених службою внутрішнього аудиту процедур;

- регулярне підвищення кваліфікації (отримання додаткової освіти, наприклад, курси);

- дотримання конфіденційності і т. д.

8. Відповідальність співробітників служби внутрішнього аудиту. Рекомендується чітко визначити параметри відповідальності внутрішніх аудиторів. Окремо прописати відповідальність, пов'язану з виконанням ними професійних обов'язків, і окремо – відповідальність внутрішніх аудиторів як співробітників підприємства (наприклад, дотримання трудової дисципліни, розпорядку робочого дня тощо).

9. Проведення внутрішнього аудиту та оформлення результатів перевірки. У цьому розділі викладають підстави для проведення контрольних заходів, порядок їх проведення, складання підсумкового документу, його суть і форму подання, а також механізм реалізації матеріалів контрольних заходів.

Важливо розкрити також процедури планування та проведення контрольних заходів. Детально, як правило, їх описують в окремому документі - Порядку планування і проведення перевірок. А в Положенні про службу внутрішнього аудиту достатньо відобразити лише загальні принципи і правила. Зокрема, пояснити, що контрольні заходи можуть бути плановими і позаплановими. Графік перших формується виходячи з побажань менеджменту - власників бізнес-процесів - і базується на аналізі ризиків.

У документі вказують, що перевірки можуть підлягати в першу чергу ті сфери діяльності компанії, де є висока ймовірність отримання значної шкоди в ході основної діяльності. Далі в Положенні про службу внутрішнього аудиту зазначають, що підготовлений і узгоджений з менеджментом річний план аудитів повинен бути затверджений комітетом з аудиту при раді директорів, а процедури проведення перевірок мають бути відображені в окремому положенні.

Також потрібно наголосити, що висновки та звіти з внутрішнього аудиту підписує керівник служби внутрішнього аудиту, а рекомендації, викладені у цих документах, є обов'язковими для виконання усіма співробітниками підприємства. Рекомендується передбачити процедуру моніторингу виконання внесених пропозицій та рекомендацій, терміни його проведення та його наслідки для відповідальних осіб (накладення стягнень преміювання тощо).

10. **Обов'язки служби внутрішнього аудиту зі звітування.** У Положенні про службу внутрішнього аудиту важливо розкрити механізм формування та подання звітності цим підрозділом. Можна вказати, що звіти повинні бути плановими. Наприклад, формувати звіт раз на рік, а раз в квартал подавати проміжні відомості за підсумками виконання плану аудитів. Також в Положенні про службу внутрішнього аудиту варто відзначити, що у звіті повинні бути відображені дані про стан системи внутрішнього контролю, про наявні недоліки і про конкретні кроки щодо їх виправлення.

Крім того, в Положення про службу внутрішнього аудиту варто записати, що при необхідності можливе позапланове інформування.

11. **Координація діяльності служби внутрішнього аудиту з іншими підрозділами підприємства, органами державної влади, місцевого самоврядування, іншими підприємствами, організаціями, установами, громадянами.**

Доцільно чітко визначити принцип незалежності. Взаємовідносини служби внутрішнього аудиту з іншими підрозділами підприємства і керівництвом повинні здійснюватися з дотриманням цього принципу. Також важливо прописати дії керівника служби внутрішнього аудиту у випадку, якщо найвище керівництво відмовляється виконувати рекомендації, надані внутрішнім аудитором. Доцільно також прописати можливість залучення за рішенням керівника служби внутрішнього аудиту співробітників підприємства для участі у виконанні певних завдань.

Наприклад, залучення співробітників до проведення інвентаризації, контрольного заміру виконаних робіт тощо).

У цьому розділі доцільно записати про заборону втручання будь-кого, включаючи вище керівництво, у діяльність служби внутрішнього аудиту. У даному розділі Положення також може визначатися порядок взаємодії працівників служби внутрішнього аудиту із зовнішніми контрагентами.

12. Підзвітність служби внутрішнього аудиту. У цьому розділі рекомендується прописати, кому зобов'язаний звітуватися керівник служби внутрішнього аудиту (власникам, найвищому керівництву), терміни звітування, форму подання інформації, порядок оцінки діяльності служби отримувачами аудиторських звітів. Також важливо акцентувати увагу на те, що внутрішні аудитори не несуть відповідальності за операції, які вони аудіюють.

13. Заключні положення. У цьому розділі визначають порядок внесення змін і доповнень в Положення про службу внутрішнього аудиту із зазначенням можливих ініціаторів та процедури прийняття і затвердження.

У Додатку Б наведено структуру Положення про службу внутрішнього аудиту, що враховує основні аспекти її функціонування і може бути доопрацьоване для конкретного підприємства [23, с. 73-78]

2.3. Ефективність діяльності служби внутрішнього аудиту

Служба внутрішнього аудиту робить вагомий внесок у розвиток корпоративного управління, оскільки діяльність даної служби здійснюється з метою вдосконалення системи внутрішнього контролю підприємства. Можна виділити такі стимули побудови ефективної служби внутрішнього аудиту:

- очікування основних акціонерів, кредиторів, потенційних інвесторів;
- реорганізація корпоративного управління з урахуванням передового досвіду;

- ідентифікація ризиків, які негативно впливають на діяльність підприємства, з урахуванням високої ймовірності реалізації;

Оцінка ролі служби внутрішнього аудиту на підприємстві залежить від ряду обставин. Заслуговує на увагу модель оцінки ролі внутрішнього аудиту, розроблена компанією «ПрайсвотерхаусКуперс» (рис. 2.3).

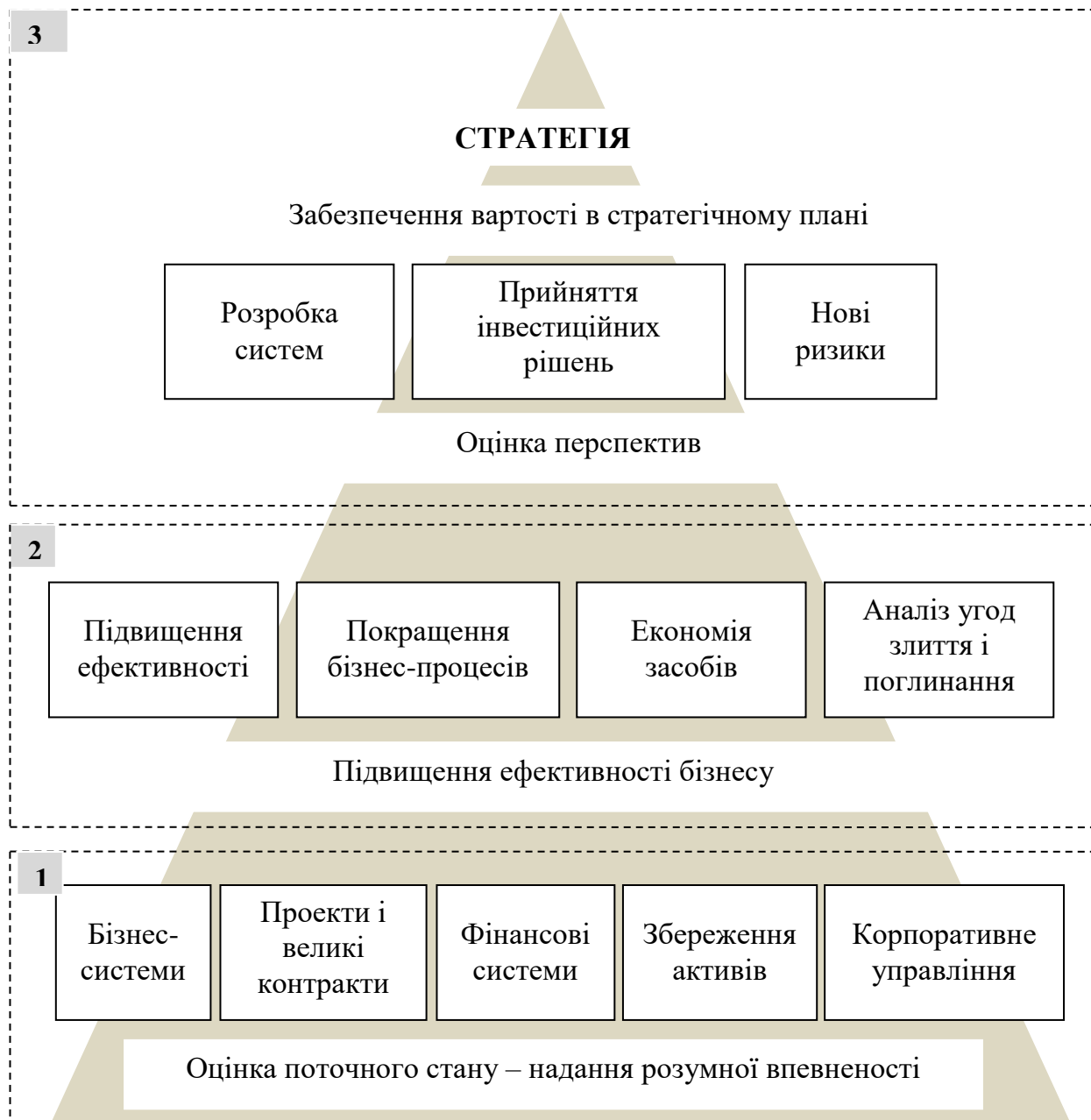

Рис. 2.3. Ієрархія ролі внутрішнього аудиту [101]

Компонент 1. Оцінка поточного стану. Фактично забезпечується розумна впевненість вищого керівництва і комітету з аудиту у відповідності вимогам, встановленим процедурам і положенням політик, а також в існуванні механізмів внутрішнього контролю. Основний акцент робиться на

рівні проектів, угод і процесів. Служба внутрішнього аудиту аналізує бізнес-процеси, питання корпоративного управління, використовуючи надійні методики і перевірені процедури внутрішнього аудиту.

Компонент 2. Підвищення ефективності бізнесу. Крім перерахованого вище служба внутрішнього аудиту здійснює ініціативне сприяння керівництву підприємства в удосконаленні бізнес-процесів, підвищенні ефективності та результативності, в отриманні грошової економії від запропонованих ініціатив. Персонал служби внутрішнього аудиту володіє спеціальними професійними навичками, необхідними для розуміння бізнесу підприємства з метою проведення адекватної оцінки.

Компонент 3. Перспектива розвитку функції внутрішнього аудиту. На доповнення до перерахованих у пунктах 1 і 2 служба внутрішнього аудиту надає підтвердження достатності та ефективності контролю за реалізацією проектів і змінами бізнесу шляхом оцінки адекватності процесів виявлення та управління ризиками. Здійснюється оцінка фінансової ефективності бізнесу в майбутньому з урахуванням ризиків, які можуть перешкодити реалізації наміченої стратегії.

Акцент робиться на процесах, управлінській інформації. На перший план виходить питання забезпечення більшої вартості бізнесу для власників, яка досягається за рахунок врахування довгострокових перспектив і підтримки стратегічних завдань і цілей підприємства.

З підвищенням ролі внутрішнього аудиту, розширенням функцій і повноважень керівництво та акціонери починають пред'являти підвищені вимоги до повноти і якості роботи служби внутрішнього аудиту, своєчасності виявлення та запобігання порушенням, адекватності рекомендацій і наявності процедур моніторингу.

Ефективність діяльності служби внутрішнього аудиту залежить від дотримання загальноприйнятих стандартів діяльності, а також виконання певних нормативних вимог. Кожне підприємство самостійно вирішує питання, визначаючи перелік параметрів, що характеризують ефективність

служби внутрішнього аудиту, розробляючи процедури розрахунку і оцінки ключових показників для того, щоб отримати об'єктивну оцінку. Універсального набору параметрів не існує. Пріоритетність вибору показників відрізняється на кожному підприємстві і залежить від поставлених керівництвом стратегічних цілей і завдань, особливостей організаційної структури, використання ризик-орієнтованого підходу в здійсненні ключових напрямків діяльності. Важко планувати аудит ризикових галузей діяльності і тестування ефективності існуючої системи внутрішнього контролю при відсутності карти ризиків за видами діяльності і методики ранжирування їх пріоритетності. Необхідно вдосконалювати систему ризик-менеджменту, документувати ключові ризики та існуючі контролюючі процедури в розрізі окремих бізнес-процесів.

Розглянемо приблизний перелік ключових параметрів, які істотно впливають на ефективність функціонування служби внутрішнього аудиту і можуть бути використані для оцінки ступеня зрілості функції внутрішнього аудиту на поточний момент і ефективності виконуваної діяльності. Перелік ключових критеріїв / контрольних показників, за якими можна провести оцінку ефективності функції внутрішнього аудиту, згрупуємо за типами задач та іншими ознаками, що характеризують ступінь відповідності внутрішнього аудиту поставленим стратегічним цілям і загальноприйнятим стандартам міжнародної практики. Даний підхід приблизний і уточнюється в кожному випадку одночасно з розробкою вагових коефіцієнтів, які присвоюються кожному з параметрів в залежності від ступеня важливості критерію для кожного підприємства (таблиця 2.3).

Якісні критерії оцінки діяльності відомі і часто застосовуються на практиці. Кількісні ж критерії оцінки ефективності діяльності служби внутрішнього аудиту, як правило, не формалізовані у вигляді методик розрахунку, і їх результати практично не використовуються для вдосконалення функції внутрішнього аудиту.

Таблиця 2.3

Перелік якісних критеріїв для оцінки ступеня зрілості функції внутрішнього аудиту [101]

№	Контрольні параметри / задачі	Цільові значення контрольних параметрів	Приклад критеріїв оцінки значень контрольних параметрів*	Приклад питомої ваги контрольних параметрів** (в %)
1	2	3	4	5
Блок 1. Організаційна структура і функції внутрішнього аудиту				
1.1	Дотримання принципу незалежності внутрішнього аудиту	СВА - незалежний підрозділ в організаційній структурі з функціональним підпорядкуванням раді директорів або комітету з аудиту і адміністративним підпорядкуванням генеральному директору	8–10 балів – повністю відповідає; 4–7 балів – відповідає частково; 0–3 бали - є істотні відхилення від загальноприйнятих стандартів	150
1.2	Повноваження внутрішнього аудиту	Положення про СВА містить повний опис повноважень внутрішнього аудиту, що відповідає загальноприйнятим міжнародним стандартам діяльності СВА		80
1.3	Підзвітність внутрішнього аудиту	Встановлена і дотримується періодичність звітування про діяльність СВА, що подається керівником СВА комітету з аудиту і вищому керівництву		120
1.4	Місія і цілі внутрішнього аудиту	Місія і цілі внутрішнього аудиту відображені в Положенні про СВА і відповідають стратегії підприємства на поточний момент		80
1.5	Стратегія внутрішнього аудиту	Задекларована стратегія внутрішнього аудиту відповідає стратегічним цілям і завданням підприємства		70
1.6	Структура внутрішнього аудиту	Діюча структура СВА відображає потреби підприємства і здатна вирішувати поставлені завдання з належним рівнем якості		80
1.7	Обов'язки внутрішнього аудиту	Положення про СВА містить опис обов'язків, що відповідає міжнародним стандартам діяльності СВА		120
Блок 2. Методологія и процедури внутрішнього аудиту				
2.1	Регулярність проведення внутрішнього аудиту	Оцінка ефективності системи внутрішнього контролю для ключових бізнес-процесів на регулярній основі (не рідше одного разу на рік)	8-10 балів - повністю відповідає; 4-7 балів - відповідає частково;	100
2.2	Ризик-орієнтований підхід при плануванні внутрішнього аудиту	Щорічне планування із застосуванням ризик-орієнтованого підходу, на основі карти ризиків, ранжованих за ступенем значущості відповідно до виявлених проблемних зон діяльності і поставлених стратегічних завдань		130
2.3	Виконання аудиторських	Проведення внутрішнього аудиту відповідно до плану. Забезпечується		80

1	2	3	4	5
	завдань і процедур	виконання намічених завдань співробітниками, які мають відповідний досвід і кваліфікацію	0-3 бали - є істотні відхилення від загальноприйнятих стандартів	
2.4	Процедура моніторингу та контролю за усуненням виявлених порушень	Процес моніторингу передбачає ведення реєстру виявлених порушень та рекомендацій із зазначенням терміну усунення, співробітника з боку бізнес-підрозділу, відповідального за усунення, і співробітника СВА, відповідального за моніторинг впровадження рекомендації		120
2.5	Використання спеціального програмного забезпечення	СВА використовує програмне забезпечення при плануванні і виконанні аудиторських процедур, а також з метою ведення робочої документації, здійснення процедур моніторингу та контролю за своєчасністю усунення виявлених порушень і підготовки управлінської звітності за підсумками проведених аудиторських завдань		70
Блок 3. Звітність і обмін інформацією				
3.1	Процедура зовнішнього інформаційного обміну та координації діяльності СВА з зовнішніми організаціями	Розроблені і виконуються на практиці процедури з інформаційного обміну і координації діяльності між СВА і зовнішнім аудитом, наглядовими органами, наприклад, процедура координації діяльності та сприяння при проведенні зовнішнього аудиту, процедура своєчасного інформування про всі запити, що надійшли, повідомлень про порушення, виявлені зовнішніми наглядовими органами	8-10 балів - повністю відповідає; 4-7 балів - відповідає частково; 0-3 бали - є істотні відхилення від загальноприйнятих стандартів	90
3.2	Процедура внутрішнього інформаційного обміну та координації діяльності СВА з внутрішніми підрозділами	Розроблені і виконуються на практиці процедури щодо ефективного інформаційного обміну та координації діяльності між СВА і службою управління ризиками. Існує процедура своєчасного інформування СВА про встановлені факти порушень внутрішніх регламентів, виявлені зловживання в ході операційної діяльності		120
3.3	Процес підготовки управлінської звітності та комунікації СВА з керівництвом підприємства	Розроблені та застосовуються спеціальні формати звітності перед керівництвом і комітетом з аудиту про результати діяльності СВА. Встановлена і дотримується періодичність підготовки звітності, достатня для забезпечення ефективного процесу комунікацій з керівництвом підприємства. СВА погоджує проблемні питання та рекомендації на засіданні комітету з аудиту і здійснює контроль за своєчасністю виконання прийнятих рішень		90
Блок 4. Ресурси СВА, система мотивації та розвитку персоналу СВА				
4.1	Планування ресурсів СВА	Здійснюється формалізований процес планування ресурсів з метою ефективного використання експертів в предметних областях. Посадові інстру-	8-10 балів - повністю відпові-	80

1	2	3	4	5
		кції розроблені для співробітників всіх рівнів в структурі СВА і містять детальний опис посадових обов'язків і повноважень співробітників. Розроблено систему кваліфікаційних вимог та професійного досвіду для кожної позиції в структурі СВА	дає; 4-7 балів - відповідає частково;	
4.2	Професійний розвиток співробітників СВА	Розроблено та використовується програма підвищення кваліфікації, що відповідає поставленим перед СВА цілям і задачам, специфіці діяльності підприємства. Індивідуальні плани навчання розроблені і виконуються для кожного співробітника відповідно до необхідності розвитку певних компетенцій і потреб кар'єрного росту	0-3 бали - є істотні відхилення від загальноприйнятих стандартів	90
4.3	Система мотивації співробітників СВА	Оцінка результатів діяльності співробітників здійснюється відповідно до розробленої системи компетенцій і ключових показників діяльності (КПД). Система ККД і методика їх розрахунку доведені до відома всіх співробітників СВА. Досягнення ККД безпосередньо взаємопов'язане з виплатою бонусів співробітникам СВА.		130

* Критерії бальної оцінки наведені як зразок, можна використовувати інші інструменти кількісної оцінки.

** Наведені значення питомої ваги контрольних параметрів у відсотках наведені як приклад, більш точно вагові коефіцієнти визначаються з передбачуваного ступеня важливості контрольного параметра для кожного підприємства (відсотковий розподіл питомої ваги проводиться між окремими параметрами всередині кожного з блоків).

Як приклад розглянемо деякі показники, які можуть використовуватися для кількісної оцінки ефективності діяльності служби внутрішнього аудиту.

1. Показники, що характеризують економічний ефект:

- економія від виявлених службою внутрішнього аудиту порушень;
- сума фінансових втрат в поточному періоді, не пов'язаних зі змінами ринкової кон'юнктури, а також пені і штрафів, пред'явлених за недотримання вимог;
- питома вага витрат на утримання служби внутрішнього аудиту у загальній сумі витрат на бізнес-підрозділи, а також питома вага витрат на внутрішній аудит у загальній виручці.

2. Показники, що характеризують ефективність організації функції внутрішнього аудиту, чинної методики і процедур внутрішнього аудиту:

- відсоток виконання плану перевірок, запитів керівництва щодо проведення позапланових перевірок і аудійованих ключових ризиків із загального числа ризиків, включених в карту ризиків;
- відсоток своєчасно впроваджених рекомендацій від загального числа прийнятих рекомендацій;
- відсоток своєчасно наданих керівництву підприємства і акціонерам звітів за підсумками проведених перевірок;
- відсоток рекомендацій служби внутрішнього аудиту, прийнятих до виконання;
- кількість запитів, приписів наглядових органів за фактом виявлених порушень;
- кількість порушень рекомендацій, виявлених зовнішнім аудитом в ході перевірки діяльності бізнес-підрозділів;
- кількість порушень, виявлених службою внутрішнього аудиту за підсумками проведення внутрішніх перевірок, або кількість суттєвих рекомендацій, зроблених службою внутрішнього аудиту;

- кількість поліпшень бізнес-процесів за підсумками впровадження рекомендацій служби внутрішнього аудиту.

У великих компаніях внутрішній аудит зазвичай інтегрований у всі структурні підрозділи. За таких умов для оцінки ефективності служби внутрішнього аудиту використовуються такі показники:

1) відношення суми вартісного ефекту від виконання службою внутрішнього аудиту всіх контрольних та консалтингових заходів в певному періоді до суми всіх витрат на утримання і розвиток служби внутрішнього аудиту;

2) сума додаткової економії від поширення результатів перевірок і консалтингових заходів на всі бізнес-одиниці компанії;

3) ступінь відхилення фактичних фінансово-економічних показників діяльності компанії та її відокремлених підрозділів від запланованого рівня;

4) сума збитку, попередженого в результаті роботи служби внутрішнього аудиту.

Ефективність роботи служби внутрішнього аудиту, як і інших структурних підрозділів компанії, можна розраховувати за формулою:

$$EF = \sum_{j=1}^n k_j X_j I_q \quad (2.1)$$

Де j - один з показників ефективності;

K_j - вагове значення j -го показника ефективності;

X_j . - кількісна оцінка j -го показника;

n - кількість показників;

q - кількість градацій єдиної оцінної шкали.

Якщо до складу СВА входять кілька підрозділів, то загальний показник ефективності розраховується за формулою:

$$EF_{\text{заг}} = (EF_1 + EF_2 + EF_3 + \dots + EF_n) / n, \quad (2.2)$$

де n - кількість підрозділів.

Оцінка ефективності діяльності служби внутрішнього аудиту спрямована на порівняння витрат і результатів, пов'язаних з її діяльністю, а також оцінка впливу цих результатів на підсумки діяльності компанії [17].

3. Показники, що характеризують вмотивованість персоналу служби внутрішнього аудиту, в процентному вираженні:

- незаповнені вакансії в структурі служби внутрішнього аудиту;
- зміна персоналу;
- відношення сертифікованих фахівців у структурі служби внутрішнього аудиту до загальної чисельності співробітників СВА;
- частка співробітників у структурі СВА, що мають професійний досвід роботи в сфері аудиту понад три роки;
- частка змінної (бонусної) частини винагороди співробітників служби внутрішнього аудиту по відношенню до фіксованої частини заробітної плати (також бажане порівняння показника з аналогічним в бізнес-підрозділах і в середньому на ринку).

Інтерпретація кількісних параметрів повинна здійснюватися відносно цільових значень, встановлених керівництвом з урахуванням цілей, поставлених перед внутрішнім аудитом.

Результати проведеної оцінки та аналізу якісних і кількісних показників ефективності функціонування служби внутрішнього аудиту можуть використовуватися для:

1. Визначення:
 - рівня зрілості функції внутрішнього аудиту;
 - відповідності виконуваних службою внутрішнього аудиту завдань поставленим стратегічним цілям;
 - ефективності діяльності служби внутрішнього аудиту при вирішенні окремих завдань;
 - достатності рівня автоматизації діяльності внутрішнього аудиту для вирішення поставлених завдань;
 - існуючих проблем взаємодії служби внутрішнього аудиту з аудійованими підрозділами;
 - оптимізації процесу координації діяльності зі службою управління ризиками;

- достатності та компетентності ресурсів, задіяних в службі внутрішнього аудиту для вирішення пріоритетних завдань, визначених керівництвом компанії;

- цільової структури служби внутрішнього аудиту і вимог до професійних навичок співробітників.

2. Розробки:

- ефективної системи постійного підвищення кваліфікації співробітників служби внутрішнього аудиту;

- дієвої та прозорої системи мотивації співробітників служби внутрішнього аудиту, орієнтованої на досягнення цілей окремими співробітниками.

В 2010 р. Міжнародний інститут внутрішніх аудиторів випустив «Практичний посібник з вимірювання та оцінки результативності та ефективності роботи служби внутрішнього аудиту».

Даний документ рекомендує поетапне впровадження системи оцінки ефективності:

- оцінка ефективності існуючого процесу внутрішнього аудиту;

- визначення ключових зацікавлених сторін;

- розробка системи вимірювання ефективності діяльності;

- впровадження процедур моніторингу діяльності.

Крім того, в документі наведено приклади кількісних і якісних показників.

Оцінка діяльності служби внутрішнього аудиту - це комплексне завдання, яке вирішується не за результатами формальної інспекційної перевірки, а в ході тривалого і творчого процесу, що враховує стратегічні завдання, що стоять перед підприємством, а також зміни реалій в сфері внутрішнього аудиту, що призводить до підвищення вимог, що пред'являються до служби внутрішнього аудиту.

Висновки до розділу 2

1. Мета і завдання створення відділу (департаменту, служби) внутрішнього аудиту визначаються органом управління підприємства, виходячи з потреб у контрольній інформації, а також самими внутрішніми аудиторами, виходячи із специфіки їх роботи.

2. Питання організації внутрішнього аудиту вирішуються індивідуально для кожного підприємства з урахуванням специфіки його діяльності. В роботі розглянуто три основні підходи до організації внутрішнього аудиту: створення власного підрозділу внутрішнього аудиту, використання аутсорсингу і ко-сорсингу.

3. Підрозділ внутрішнього аудиту доцільно підпорядковувати комітету з аудиту, а в разі його відсутності - раді директорів, адміністративно - генеральному директору.

4. Структура і ієрархічний ранг підрозділу внутрішнього аудиту залежать від того, наскільки правильно розуміє вищий менеджмент роль внутрішнього контролю в управлінні підприємством

5. Положення про службу внутрішнього аудиту затверджує цілі, завдання, організаційний статус цього підрозділу, а також його функції, права і обов'язки співробітників. Залежно від юридичної та фінансової структури компанії, специфіки її діяльності, кількості співробітників зміст цього документа може відрізнятися.

6. Кожне підприємство самостійно вирішує питання, визначаючи перелік параметрів, що характеризують ефективність служби внутрішнього аудиту. Універсального набору параметрів не існує. В роботі розглянуто показники, які можуть використовуватися для кількісної оцінки ефективності діяльності служби внутрішнього аудиту.

РОЗДІЛ 3

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Методика проведення внутрішнього аудиту системи внутрішнього контролю

Система внутрішнього контролю (далі – СВК) - це сукупність організаційної структури управління, заходів, методик і процедур, що прийняті і постійно здійснюються Радою директорів, виконавчими і контрольними органами, посадовими особами та іншими працівниками компанії.

Надійна СВК є ключовим елементом корпоративного управління компанією, який дозволяє менеджменту приймати адекватні рішення, спрямовані на: вдосконалення організації бізнесу, оперативне виявлення, запобігання і обмеження операційних, фінансових та інших видів ризиків, і забезпечити розумну впевненість в досягненні стратегічних цілей компанії та її акціонерів.

Сучасні системи побудови внутрішнього контролю акцентують відповідальність вищого керівництва компанії за формування надійної СВК і підтримання належного її функціонування. При цьому багато компаній в даний час мають у своїй структурі Службу внутрішнього аудиту (далі - СВА). Внутрішній аудит, будучи одним з незамінних інструментом власників компанії і ради директорів при організації корпоративного управління і контролю, є найбільш розвиненою формою внутрішнього контролю в компанії.

Одним з основних завдань СВА є оцінка ефективності системи внутрішнього контролю компанії, але слід зазначити, що реалізація даної мети дуже трудомісткий і витратний процес. Тому часто аудитори оцінюють СВК окремих бізнес-процесів або компаній.

Оцінка СВК здійснюється відповідно до моделі COSO IC [110]. При проведенні аудиту системи внутрішнього контролю здійснюється комплексна оцінка всіх елементів даної системи:

1. Компонентів СВК (контрольне середовище, оцінка ризиків, контрольні процедури, інформація та комунікація, моніторинг).
2. Цілей, досягнення яких контролюється (операційні цілі, цілі в сфері підготовки звітності, цілі в сфері дотримання законодавства);
3. Чотирьох організаційних рівнів (рівень функції (бізнес-процесу), рівень операційної одиниці (підрозділу), рівень дивізіону (напрямки бізнесу), рівень організації (групи)).

Виділяють 17 принципів, які дають можливість найбільш повно охопити всю систему внутрішнього контролю (рис. 3.1).

I. Контрольне середовище	II. Оцінка ризиків	III. Контрольні процедури (КП)	IV. Інформація і комунікації	V. Процедури моніторингу
1. Чесність і етичні цінності 2. Стиль управління і роботи 3. Орг. структура, повноваження і відповідальність 4. Компетентність персоналу 5. Підзвітність співробітників	6. Уточнення цілей 7. Ідентифікація і аналіз ризиків 8. Оцінка ризику шахрайства 9. Аналіз існуючих змін	10. Підбір і вдосконалення КП 11. Загальні КП у сфері ІТ 12. Політики, процеси і регламенти	13. Інформація для системи ВК 14. Внутрішні комунікації 15. Зовнішні комунікації	16. Постійні і періодичні дії щодо оцінки 17. Розгляд недоліків і коригуючі дії

Рис. 3.1. Принципи системи внутрішнього контролю [33]

Таким чином, при внутрішньому аудиті СВК бізнес-процесу оцінюється ефективність всієї СВК в цілому і кожного елемента СВК зокрема.

Не існує єдиної методики проведення внутрішнього аудиту СВК бізнес-процесу. Кожна компанія має можливість створити власну методику

аудиту, яка буде найбільш повно відповідати специфіці її діяльності. Разом з тим у теорії і на практиці зустрічаються загальні підходи до аудиту СВК.

Можна виділити такі основні етапи проведення аудиту системи внутрішнього контролю (рис. 3.2).

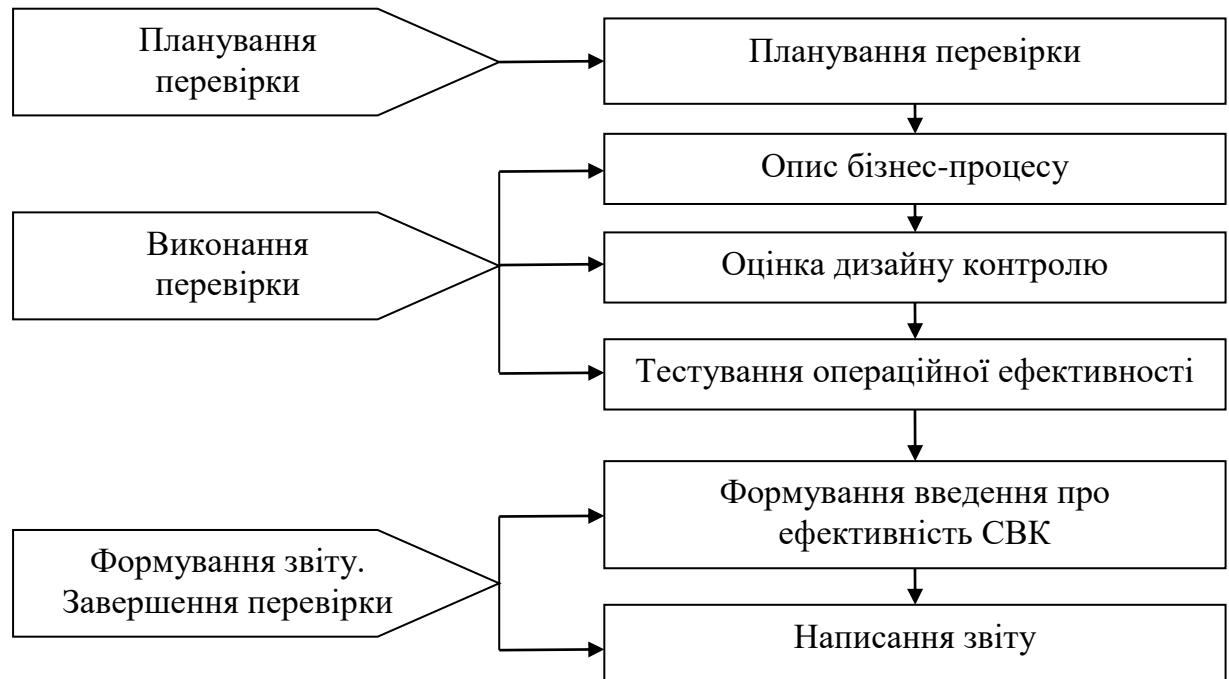

Рис. 3.2. Схема проведення аудиту системи внутрішнього контролю [33]

Розглянемо основні елементи методики проведення аудиту СВК.

1. Планування перевірки

Планування аудиторської перевірки сприяє тому, щоб необхідну увагу було приділено важливим областям, щоб були виявлені потенційні проблеми і робота була виконана з оптимальними витратами, якісно і своєчасно. Планування дозволяє ефективно розподіляти роботу між членами аудиторської групи, які беруть участь в аудиторській перевірці, а також координувати таку роботу.

Для ефективного планування майбутньої аудиторської перевірки слід проводити попереднє обстеження аудійованого об'єкта (бізнес-процесу).

На етапі попереднього обстеження внутрішні аудитори:

- проводять аналіз внутрішньої нормативної документації, яка регламентує організацію аудійованого процесу;

- проводять ознайомлення з базами даних і програмним забезпеченням, які обслуговують даний бізнес-процес;
- аналізують результати минулих аудиторських перевірок даного бізнес-процесу (при їх наявності);
- ідентифікують і опитують власника та інших учасників процесу з питань організації процесу;
- аналізують фактичні цілі процесу на предмет їх відповідності стратегії розвитку компанії і принципам визначення мети (конкретизація, вимірність, узгодженість, релевантність, часова обмеженість досягнення);
- формують фактичну схему організації даного бізнес-процесу, із зазначенням існуючих контрольних процедур;
- аналізують результати оцінки ризиків, що проводиться менеджментом компанії (при її наявності);
- аналізують систему оцінки і показників, які використовуються для визначення ефективності та економічності процесу.

За підсумками аналізу отриманої інформації про даний бізнес-процес та формування адекватного розуміння його фактичного функціонування керівник служби внутрішнього аудиту повинен прийняти:

- рішення про подальше проведення внутрішнього аудиту або рішення про відмову від проведення перевірки. При цьому рішення про відмову від проведення перевірки і причини даного рішення повинні бути доведені до особи, яка ініціювала внутрішній аудит.

Планування перевірки є одним з основних її етапів. Процес планування перевірки включає аналіз інформації, формування завдання на аудит (визначення цілей процесу, властивих ризиків, цілей перевірки, обсягу робіт, плану-графіка перевірки), направлення повідомлення, проведення наради з власником бізнес-процесу.

При проведенні планування слід звернути увагу на такі моменти.

Проведення інтерв'ю зі споживачами бізнес-процесу дозволить більше дізнатися про ризики процесу.

Ідентифікація цілей бізнес-процесу допоможе використанню КРІ / КПЕ (при їх наявності в компанії), положень про структурні підрозділи, цільових показників з інформації до оперативних нарад.

Для формування властивих ризиків можна використовувати карти ризиків, попередні звіти внутрішніх аудиторів. Щоб визначити властиві ризики, необхідно відповісти на питання:

Що може перешкодити процесу досягнення мети?

Які фактори впливають на ефективність процесу?

Де можливе в процесі неефективне використання ресурсів?

Які фактори або події можуть привести до погіршення або уповільнення процесу.

Щоб аудійовані особи могли оптимально спланувати час, повідомлення про перевірку коректно направити не менше ніж за 10 робочих днів до виходу на об'єкт. Слід вказати у повідомленні назву перевірки, зробити короткий огляд рамок перевірки і цілей, вказати тривалість, контакти керівника перевірки і членів аудиторської команди, що дозволить власнику бізнес-процесу призначити відповідальних осіб, які знають процес, ефективніше спланувати час.

Не слід нехтувати проведенням зустрічі «Відкриття проекту» з власником бізнес-процесу. Дана зустріч має принципове значення для затвердження рамок і цілей перевірки, підтвердження позитивних, тривалих відносин між аудиторами та замовниками.

Планування перевірки повинно займати 20-30% часу самої перевірки. Чим якісніше планування, тим ефективнішим буде результат.

2. Виконання перевірки

Проведення аудиторських процедур призначене для збору достатніх доказів з метою формулювання обґрунтованих висновків, на яких ґрунтується думка аудиторів про ефективність СВК, виражена в аудиторському звіті і підкріплена відповідними робочими документами.

Однією з основних аудиторських процедур, спрямованих на отримання адекватних висновків про надійність і ефективність функціонування СВК бізнес-процесу, є тестування фактичних процедур управління ризиками, властивих аналізованому процесу.

Тестування надійності СВК направлено на визначення аудитором ймовірності досягнення мети контрольної процедури, за допомогою якої власник аналізованого ризику може ефективно управляти даним ризиком. Як правило, тестування проводиться аудитором вибіркоким методом. Обсяг вибірки повинен забезпечувати достатню впевненість аудитора в тому, що висновки, зроблені на основі аналізу вибіркоких даних будуть прийнятні для всього обсягу даних (генеральної сукупності), з якого зроблена вибірка. Обсяг вибірки може визначатися із застосуванням спеціальних формул, отриманих на основі теорії ймовірності та математичної статистики, або на основі професійного судження аудитора.

При проведенні тестування внутрішній аудитор володіє досить широким спектром інструментів - процедур, виконання яких дозволить сформулювати об'єктивні висновки про ефективність СВК, а саме: порівняння / зіставлення, аналіз даних та ін.

За результатами тестування аудитор повинен дати оцінку надійності діючої СВК бізнес-процесу в частині управління аналізованих ризиком, із зазначенням можливих наслідків від реалізації даного ризику (з урахуванням екстраполяції результатів перевірки вибіркоких даних на всю генеральну сукупність). При необхідності аудитор формує рекомендації з побудови або оптимізації діючої СВК для досягнення цілей бізнес-процесу.

Як інструмент для відображення процедури тестування СВК рекомендується використовувати робочий документ аудиторський тест.

Після проведення попереднього обстеження і тестування фактичних процедур управління ризиками, властивих аналізованому бізнес-процесу, аудитор повинен сформулювати спільну думку про надійність і ефективність діючої СВК досліджуваного процесу. Як інструмент для досягнення

поставленої мети рекомендується використовувати робочий документ оцінка дизайну контролю.

В ході проведення оцінки дизайну контролю аудитор використовує такі прийоми, результати яких відображає в вищевказаному робочому документі:

- формування ідеальної схеми бізнес-процесу («як повинно бути»). Схеми ідеального процесу формується таким чином, щоб гарантувати досягнення цілей даного процесу;

- порівняння фактичної схеми бізнес-процесу («як є») з ідеальною;

- аналіз наявності та ефективності контрольних процедур, передбачених в регламентуючих і розпорядчих документах бізнес-процесу;

- аналіз наявності, якості виконання та ефективності контрольних процедур, властивих бізнес-процесу;

- оцінка ефективності процедури за допомогою статистичного аналізу подій за тривалий період (3-5 років);

- бенчмаркінг і пошук «кращої практики» для оптимізації контрольних процедур.

Крім того, оцінка дизайну контролю повинна проводитися з урахуванням вартості як окремої контрольної процедури, так і витрат на створення і підтримку всієї СВК. Рекомендації із створення і оптимізації діючої СВК повинні бути обґрунтованими з точки зору вартісного аналізу «вигоди - витрати». У разі функціонування декількох контрольних процедур, спрямованих на управління ризиком слід провести оцінку різних варіантів використання контрольних процедур для виключення зайвих (дублюючих) процедур [51].

Під виконанням перевірки мають на увазі опис бізнес-процесу, аналіз цілей процесу, визначення ризиків та контрольних процедур, оцінка дизайну та тестування операційної ефективності контрольних процедур.

Основні практичні рекомендації щодо виконання перевірки полягають в наступному:

Проведення аналізу цілей аудійованого бізнес-процесу дасть уявлення про суттєві недоліки СВК процесу. Аналіз цілей можна провести на відповідність формулювань критеріям SMART, визначити співвідношення довгострокових, середньострокових і короткострокових цілей, співвідношення цілей аудійованого підрозділу і корпоративного центру.

Одним з ефективних способів підтвердження дизайну контрольних процедур є метод операцій / walk through. Для цього потрібно вибрати конкретні операції або документи і простежити їхній шлях від початку до кінця процесу.

Дизайн контрольної процедури - це сукупність елементів, що становлять контрольну процедуру: покриття ризику контролем, місце виконання контролю, виконавець контролю, інформація та ресурси, умови виконання, обсяг контролю, метод контролю, свідоцтва контролю, регламент контролю.

Для оцінки дизайну контролю необхідно встановити зв'язок між бізнес-цілями і ризиками, ризиками і контрольними процедурами, що відповідають на відповідний ризик. Дизайн контрольної процедури неефективний, якщо контроль відсутній, контроль не закриває ризик повністю (залишковий ризик вищий допустимого), присутній конфлікт розмежування повноважень.

Наявність контрольних процедур, для яких відсутні конкретні ризики, доцільно аналізувати додатково. Можливо, контрольна процедура надлишкова. Співвідношення один ризик - одна контрольна процедура не обов'язково оптимальний: одна контрольна процедура може покривати декілька ризиків.

Тестування операційної ефективності пов'язану з відповідями на питання:

Як застосовувалася контрольна процедура?

З якою сталістю вона застосовувалася протягом періоду перевірки?

Ким (або за допомогою чого) вона застосовувалася?

Для проведення тестування необхідно визначити тип тестування (спостереження, опитування, вивчення, відтворення). Для отримання більш високого ступеня впевненості рекомендується проводити тестування однієї і тієї ж процедури, використовуючи різні типи тестування.

Визначення періоду часу для вибору тестування залежить:

- від припущень про наявність невідповідностей;
- тестування даного контролю в попередніх періодах / звітах;
- розміру періоду тестування (квартал, рік і т.д.);
- частоти здійснення контрольних процедур (щодня, щомісяця, щокварталу і т.д.);
- контрольного середовища.

Визначення розміру тестування (вибірки) залежить:

- від розміру генеральної сукупності;
- числа відхилень, які можуть виникнути;
- оцінки ризику наявності неефективного контролю.

При визначенні вибірки важливо перевірити генеральну сукупність на однорідність, повноту і коректність. Використання статистичних методів формування вибірки дозволить поширити отримані результати на всю генеральну сукупність.

Оскільки результати тестів є одним з найважливіших елементів формування аудиторського звіту, всі тести необхідно належним чином документувати. Робочі документи повинні містити достатні докази для обґрунтування спостережень СВА і / або обґрунтування сильних сторін бізнес-процесу (в разі, якщо за результатами внутрішньої аудиторської перевірки недоліків або можливостей поліпшення системи внутрішнього контролю бізнес-процесу не виявлено). При цьому в робочих документах повинна відображатися лише та інформація, яка необхідна для обґрунтування.

Всі номери повинні бути проставлені правильно: документація повинна дозволяти переходити за посиланнями від спостережень до

робочих документів, які їх обґрунтовують та, якщо буде потрібно, до первинних документів.

3. Формування звіту, завершення перевірки

Думка СВА про надійність діючої СВК досліджуваного бізнес-процесу, виражена в письмовій формі, викладається аудитором в звіті.

Для формування об'єктивної остаточної думки про діючу СВК процесу і зниження ризику помилок внутрішнього аудитора при проведенні перевірки рекомендується попередньо формувати проект аудиторського звіту. Даний документ використовується як попередній чорновий варіант аудиторського звіту, який надається на узгодження власнику і учасникам бізнес-процесу, які:

- в разі наявності аргументованих документально підтверджених заперечень і зауважень надають в СВА протокол розбіжностей за результатами аудиту;

- в разі згоди з викладеними аудитором інформацією і висновками надають в СВА план коригувальних заходів за результатами аудиту, який повинен передбачати опис заходів, відповідальних, терміни виконання.

«Кращою практикою» при узгодженні матеріалів аудиту є процедура проведення завершальної наради між аудиторами та представниками аудійованої особи з уточнення остаточної думки і позицій сторін з предмету перевірки.

Стандартна форма Аудиторського звіту законодавчо не визначена. Тому даний робочий документ СВА формується аудитором за формою, розробленою безпосередньо в самій компанії, але звіт повинен відповідати вимогам об'єктивності, ясності, лаконічності, конструктивності та своєчасності. Слід зазначити, що позитивно зарекомендувало себе на практиці виділення в Аудиторському звіті окремих тематичних блоків - вступної та описової частин.

У вступній частині аудиторського звіту аудитор подає загальну інформацію про перевірку, а саме: мету, об'єкт і предмет перевірки; склад

аудиторської групи, строки проведення перевірки. Описова частина аудиторського звіту є найбільш об'ємним і інформативним блоком, що містить результати внутрішнього аудиту.

Для залучення уваги вищого керівництва компанії до найбільш важливих аспектів, виявлених при внутрішньому аудиті, а також для спрощення процесу формування звітності СВА про діяльність служби рекомендується виокремити:

- найбільш істотні висновки про недоліки організації аналізованого бізнес-процесу і системи внутрішнього контролю;
- рекомендації внутрішнього аудитора про усунення причин і зниження наслідків найбільш високих ризиків, що властиві даному процесу і негативно впливають на досягнення цілей компанії.

Для зручності сприйняття зацікавленими користувачами результатів аудиту доцільно дотримуватися такої схеми подання інформації:

- опис предмета перевірки;
- опис та оцінка ризиків, властивих даному підпроцесу;
- опис і оцінка фактично використовуваного впливу на ризики;
- результати фактично використовуваного впливу на ризик (за результатами аудиторського тестування);
- опис причин, що зумовили реалізацію ризиків;
- опис та оцінка наслідків від реалізації ризиків;
- рекомендації аудитора з управління даними ризиками за рахунок побудови та оптимізації СВК даного процесу.

Необхідно зазначити, що якщо в ході узгодження проекту аудиторського звіту не вдалося досягти єдиної думки з аудійованим об'єктом, то в остаточному аудиторському звіті слід також вказати думку аудійованого об'єкта з поясненням, чому його заперечення не були прийняті внутрішнім аудитором.

До аудиторського звіту додаються протокол розбіжностей за результатами аудиту і план коригувальних заходів за результатами аудиту. Зазвичай остаточна версія аудиторського звіту надається:

- замовнику аудиту - особі, яка ініціювала цю перевірку;
- власнику аудійованого бізнес-процесу;
- іншим зацікавленим користувачам на розсуд керівника СВА компанії.

Слід зазначити, що направлення СВА остаточної редакції аудиторського звіту зацікавленим користувачам є лише проміжним етапом проведення аудиторської перевірки ефективності СВК бізнес-процесів. Тільки подальша спільна робота СВА і менеджменту компанії може забезпечити належне формування і впровадження надійної СВК бізнес-процесів, що забезпечує розумну впевненість у досягненні стратегічних цілей компанії та її акціонерів.

Внутрішній аудит системи внутрішнього контролю в даний час є предметом дискусій між вченими і практиками в даній сфері [33].

3.2. Методика оцінки внутрішнім аудитором підприємницьких ризиків

Ризик - невизначеність настання будь-якої події, яка могла б вплинути на досягнення цілей. Ризик вимірюється шляхом оцінки наслідків та ймовірності настання події. Щодо цілей діяльності компанії завданням внутрішнього аудиту є виявлення і попередження незаконного або нераціонального використання коштів на стадії попереднього контролю. Оцінка ризиків проводиться при оцінці використання матеріальних і фінансових ресурсів; при укладенні договорів; при розробці схем і проектів оптимізації виробництва, маркетингу, оподаткованої бази підприємства.

Рада директорів і комітет з аудиту здійснюють нагляд за наявністю, адекватністю та ефективністю процесів управління ризиками. Завданнями внутрішніх аудиторів при цьому є вивчення та оцінка процесів управління

ризиками, надання звітів і формування рекомендацій, як зробити ці процеси більш ефективними і адекватними. За процеси управління ризиками і контролю на підприємстві несе відповідальність рада директорів.

Внутрішній аудит:

- допомагає компанії у виявленні та оцінці істотних ризиків;
- сприяє вдосконаленню систем управління ризиками та контролю;
- оцінює ефективність системи управління ризиками.

Внутрішній аудит оцінює ризики, пов'язані з корпоративним управлінням, діяльністю підприємства і його інформаційними системами в частині:

- надійності і достовірності інформації про фінансово-господарську діяльність;
- ефективності та економічності діяльності;
- збереження активів;
- дотримання законів, нормативних актів і договірних зобов'язань.

Ризик сам по собі не впливає на роботу економічного суб'єкта і бізнес-процеси, поки він не перетворився на ризикову подію. Кожен ризик має джерело, яке ініціює настання ризикової події. Ця випадкова подія називається ризиковим наслідком. Менеджер або підприємець завжди змушений йти на певний ризик, оскільки доводиться передбачати розвиток подій у перспективі, не маючи достатньої інформації.

Внутрішній аудитор повинен бути готовий до наявності істотних ризиків, здатних вплинути на цілі, діяльність або ресурси підприємства.

Ризики діяльності підприємства можна поділити на ризик господарської діяльності і ризик істотного викривлення фінансової звітності. Більшість ризиків господарської діяльності підприємства мають фінансові наслідки і, отже, впливають на його фінансову звітність.

Ризик господарської діяльності може виникнути внаслідок будь-яких змін чи труднощів, які виникли в діяльності підприємства. Зміна в діяльності може відбуватися, зокрема, в результаті розробки нового виду

продукції, яка може виявитися невдалою, непередбаченої реакції ринку, упущень, які приведуть до виникнення зобов'язань та ризику погіршення репутації. Ризик господарської діяльності, обумовлений скороченням числа клієнтів, в результаті злиття підприємств, може підвищити ризик викривлення оцінки дебіторської заборгованості. Однак той самий ризик у поєднанні зі зниженням попиту (потреб ринку) може привести до більш серйозних наслідків - ризику безперервності діяльності підприємства. Виявлення ризиків господарської діяльності керівництвом організації і розробка підходів для їх усунення є частиною системи внутрішнього контролю.

Внутрішній аудит основних видів підприємницьких ризиків здійснюється на трьох рівнях: індивідуальному (рівень співробітника, робочого місця), мікрорівні (рівень підприємства) і макрорівні (рівень регіону, країни) (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Рівні підприємницьких ризиків і їх характеристика [42]

№	Рівень ризику	Пояснення
1	На індивідуальному рівні можливі: 1) ризик розкрадання цінностей; 2) ризик угод, що завдають шкоди; 3) ризик участі в тіньовій економіці.	Ризики на індивідуальному рівні виникають в умовах перевищення керівниками різних рівнів управління закріплених за ними повноважень, недотримання регламентів, порушення етичних норм.
2	На мікрорівні можливі: 1) ризик неплатоспроможності; 2) ринковий ризик; 3) ризик оцінки процентних ставок; 4) правовий ризик; 5) ризик втрати репутації.	Контроль ризиків на мікрорівні здійснюється для оцінки можливості появи ризику неплатоспроможності, ринкового ризику, ризику процентних ставок, правового ризику і ризику втрати репутації. Ці ризики можуть негативно впливати на прибутковість діяльності підприємства, ліквідність, динаміку власного капіталу і, нарешті, фінансовий стан.
3	На макрорівні можливі: 1) ризик прибутковості ринку реалізації продукції; 2) ризик тенденцій економічного розвитку; 3) ризик несприятливої державної економічної політики; 4) ризик несприятливих умов підприємництва.	Сутність внутрішнього аудиту на макрорівні - оцінка стану аналітичної роботи на підприємстві, спрямованої на виявлення впливу в перспективі на його діяльність мінливих правових і економічних умов з метою виявлення і обмеження ризиків.

На індивідуальному рівні внутрішнім аудитом проводиться попередній, поточний і наступний контроль ризиків.

Попередній контроль ризиків *на індивідуальному* рівні здійснюється для того, щоб виключити прийняття рішень у частині фінансового стану підприємства особами з сумнівною діловою і громадською репутацією і недостатньою кваліфікацією. На цій стадії внутрішній аудит:

- 1) вивчає контракт, що укладається з потенційним працівником;
- 2) перевіряє наявність і зміст посадової інструкції, що регламентує обов'язки працівника;
- 3) перевіряє наявність регламентів на проведення фінансово-господарських операцій.

Поточний контроль ризиків здійснюється з метою оперативної оцінки дотримання співробітником функцій, передбачених контрактом, посадовою інструкцією, внутрішніми регламентами, а також професійної етики.

Напрямки перевірки:

- 1) перевірка обсягів ресурсів, які видаються, оплачуються і залучаються однією особою;
- 2) перевірка обсягів фінансово-господарських операцій та угод, понад які рішення про проведення операції приймаються вищим керівником або колегіальним органом підприємства;
- 3) перевірка правильності ведення співробітником первинної документації;
- 4) перевірка здійснення в повному обсязі встановлених на підприємстві процедур звірки, узгодження і візування платіжних документів;
- 5) перевірка процедур формування облікових і звітних даних.

Подальший контроль ризиків здійснюється в рамках моніторингу ефективності системи внутрішнього контролю.

Причинами виникнення ризиків неплатоспроможності можуть бути, наприклад, неволодіння інформацією про платоспроможність покупців і

замовників. Ризик проявляється у цьому випадку, якщо вони перестають виконувати умови договору за платежами. Найпоширеніший приклад ризику неплатоспроможності - надання для продажу великих партій товарів і прав на реалізацію послуг (робіт) одному покупцеві (замовнику) або групі пов'язаних між собою покупців (замовників).

Ринковий ризик, пов'язаний з втратою доходів від зміни ринкових цін, проявляється при здійсненні операцій на фінансових ринках, особливо на валютному ринку. Ці ризики найбільш значні в періоди криз.

Ризик оцінки процентних ставок характерний для підприємств, які видають кредити і позики. Несприятлива зміна процентних ставок (наприклад, невірний прогноз прибутковості за відсотками) пов'язана з негативним впливом на фінансовий стан підприємства.

Правові ризики - це ризики знецінення активів або збільшення зобов'язань через некомпетентні юридичні поради, невірно складену документацію, судові розгляди, зміну нормативно-правової бази, освоєння нового виду бізнесу.

Ризик втрати репутації виникає через нездатність підприємства діяти відповідно до нормативно-правової бази або при підозрах у відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом. Втрата репутації може бути згубна для бізнесу.

Попередній контроль ризиків *на мікрорівні* сприяє виробленню ефективних організаційних рішень, спрямованих на досягнення цілей з мінімальними витратами. Попередній контроль полягає у виявленні потенційних ризиків цього рівня і їх первісної оцінки.

Поточний контроль ризиків на мікрорівні проводиться за такими напрямками:

- 1) оцінка достовірності наданої керівництву інформації про поточний стан ризиків;
- 2) дотримання підприємством прийнятих зобов'язань;

3) наявність збитків від діяльності підприємства і причини їх виникнення;

4) якість застави за товар, що відпускається в кредит;

5) практична реалізація принципу колегіальності при прийнятті рішень відповідно до внутрішніх регламентів;

6) дотримання юридичної правомірності та економічної доцільності укладання угод (використання стандартних форм договорів, узгодження договорів з юридичною службою, візування і т.д.);

7) несуперечливість облікових даних в реєстрах різних рівнів.

Подальший контроль ризиків на мікрорівні складається з:

1) вивчення подій, що відбулися;

2) аналізу результатів роботи з управління ризиками;

3) аналіз діяльності СВК підприємства.

Попередній контроль ризиків на макрорівні здійснюється:

1) з метою відстеження повноти, складу і своєчасності поновлення баз даних, на основі яких здійснюється перспективна оцінка розвитку правового та економічного середовища, що оточує діяльність організації;

2) для оцінки функціонування системи інформування керівництва про зроблених висновках і пропозиціях.

Поточний контроль ризиків *на макрорівні* здійснюється з метою:

1) своєчасності вирішення аналітичними і функціональними підрозділами завдань з розробки прогнозів і доведення їх у найкоротші терміни до відома керівництва підприємства;

2) наявності і ефективності системи контролю конкурентоспроможності продукції в порівнянні з продукцією конкурентів.

Подальший контроль ризиків на макрорівні здійснюється шляхом порівняння прогнозів, висновків і рекомендацій аналітичних підрозділів з реальним розвитком ситуації, тобто оцінюється результативність їх роботи і внесок у розвиток бізнесу підприємства.

За результатами цієї роботи внутрішні аудитори розробляють рекомендації щодо вдосконалення діяльності аналітичних служб підприємства.

У Додатку В наведено основні принципи оцінки галузевих, правових та інших зовнішніх чинників, які впливають на діяльність підприємства і враховуються внутрішнім аудитором.

Загальну оцінку ризику господарської діяльності підприємства можна здійснювати різними способами.

Спосіб 1. Загальна оцінка ризику проводиться за максимальним числом факторів ризику однієї з оцінок. Використовуючи інформацію Додатку В, максимальне число оцінок рівня «середній» - 18 факторів:

Оцінка ризику	Кількість чинників
низький	8
середній	18
високий	6
Загальна оцінка	середній

Спосіб 2. Кожній оцінці ризику присвоюється коефіцієнт: низький - 1, середній - 2, високий - 3. Потім кількість факторів кожної оцінки множать на відповідний коефіцієнт: низький $8 * 1 = 8$, середній $18 * 2 = 36$, високий $6 * 3 = 18$. Загальна оцінка $8 + 36 + 18 = 62$. У наведеній анкеті розглядається 32 фактора, що впливають на оцінку ризику діяльності підприємства. Так як найвища оцінка за кожним критерієм дорівнює 3, то максимально можлива кількість балів за результатами анкети складе 96 балів ($32 * 3 = 96$). Максимальне число балів ділять на число значень рівня ризику. У нашому випадку це три рівні - високий, середній, низький. Отримаємо $96/3 = 32$ (при розподілі на три рівні значень ризику результат завжди буде збігатися з числом факторів в таблиці). Отримане число називається інтервалом для розрахунку діапазону значень.

Рівень ризику	Сума балів (діапазон значень)
Низький	1 – 32
Середній	33 – 64
Високий	65 – 96

Результат розрахунку показав, що загальна оцінка 62 бали відповідає рівню ризику «середній». Найчастіше використовують 2 спосіб. Слід зазначити, що в літературі для цього методу використовуються і інші коефіцієнти, наприклад, низький ризик - 0, середній ризик - 5, високий - 10. Принципового значення для оцінки це не має. Внутрішньому аудитору в практиці слід використовувати один спосіб для загальної оцінки. Цей спосіб повинен бути регламентований у внутрішніх документах [42].

Для ефективного управління ризиками необхідно, щоб служба внутрішнього аудиту охоплювала якомога повніше весь комплекс процедур, функцій і процесів, що здійснюються в компанії.

Завдання внутрішнього аудиту в частині управління ризиками полягають у наступному:

- розробка ризик-орієнтованих планів внутрішнього аудиту;
- планування індивідуальних аудиторських завдань з урахуванням ризиків;
- вироблення рекомендацій, що дозволяють підвищувати ефективність контролю ризиків; проведення оцінки ефективності процедур управління ризиками функціональними підрозділами і власниками ризиків;
- ініціювання обговорень менеджментом компанії значущих і крос-функціональних ризиків;
- моніторинг виконання планів заходів та контрольних процедур щодо мінімізації ризиків.

Особливості управління ризиками повинні відображатися в річному плані внутрішнього аудиту. Цей план повинен базуватися на методичній оцінці контролю над ризиками і аналізі статистики ризиків.

На основі результатів аналізу ризиків внутрішні аудитори готують довгостроковий план аудиту на кілька років з урахуванням ступеня ризиків, притаманних тому чи іншому виду діяльності, основним бізнес-процесам.

У плані також повинні враховуватися очікувані розробки та інновації, оскільки при нових видах діяльності зазвичай існує більш високий ступінь ризику.

План аудиту повинен бути реалістичним, тобто він повинен включати запас часу для виконання інших завдань та іншої діяльності, таких, як специфічні перевірки, висновки і навчання. В цей план повинен включатися розділ з перерахуванням необхідних ресурсів для поповнення персоналу і інших потреб. У тому, що стосується персоналу, необхідно враховувати не тільки його чисельність, а й необхідну професійну компетентність. План внутрішнього аудиту повинен складатися керівником служби внутрішнього аудиту і затверджуватися Радою директорів компанії, або Комітетом з аудиту.

Для виконання кожного завдання внутрішнього аудиту ризиків слід готувати деталізовану програму внутрішнього аудиту. Програму потрібно систематично коригувати відповідно до виявлених в ході аудиту ризиків.

Всі процедури з виконання внутрішнім аудитом завдань повинні оформлятися відповідними робочими документами, в яких відображаються результати проведених перевірок з акцентом на оцінку. Робочі документи повинні бути складені відповідно до встановлених стандартів, забезпечувати достатність інформації для перевірки належного виконання завдання і забезпечувати можливість упевнитися в тому, яким чином вона була виконана і як це вплинуло на зниження рівня різних ризиків. Аудиторський висновок (звіт) за кожним завданням передається менеджменту суб'єкта перевірки.

Служба внутрішнього аудиту відстежує виконання рекомендацій і вплив цього виконання на зниження ризиків функціонування компанії. Для цього в ході досліджень розробляється система моніторингу усунення

порушень, яка фіксує виявлені ризики та порушення в розрізі структурних підрозділів компанії, перевірених бізнес-процесів, суб'єктів перевірки і дозволяє вести статистику ризиків і оцінювати ефективність заходів, проведених менеджментом щодо мінімізації ризиків, включених в поточний реєстр ризиків компанії. Про стан справ з рекомендаціями доповідають щоквартально менеджменту вищого рівня компанії, раді директорів або комітету з аудиту, в залежності від прийнятого механізму корпоративного управління [75].

3.3. Внутрішній аудит фінансового стану підприємства

Головна мета внутрішнього аудиту фінансового стану – надання вищому керівництву і менеджерам різних рівнів управління своєчасної і повної інформації для прийняття ефективних управлінських рішень, направлених в першу чергу на покращення фінансового стану підприємства. Основним методом внутрішнього аудиту фінансового стану підприємства є фінансовий аналіз.

Досліджуване підприємство ТОВ «Філантроп» займається оптовою неспеціалізованою торгівлею продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами. Підприємство відноситься до суб'єктів малого підприємництва і, відповідно, складає фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва – Баланс (форма № 1-м) та Звіт про фінансові результати (форма № 2-м) (Додаток Г).

Дослідження структури і динаміки фінансового стану підприємства проводять за допомогою порівняльного аналітичного балансу, який отримують шляхом доповнення вихідного балансу показниками структури (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Порівняльний аналітичний баланс ТОВ «Філантроп» за 2017 р.

Назва статей	Код рядка	На початок року		На кінець року		Зміни		
		тис. грн.	%	тис. грн.	%	В тис. грн.	В структурі	Темпи росту, %
АКТИВ								
II. Оборотні активи								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1125	3,2	0,22	3,2	0,17	-	-0,05	1
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1135	5,4	0,36	0,8	0,04	-4,6	-0,32	0,15
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	1186,4	80,06	1616,7	85,12	430,3	5,06	1,36
Гроші та їх еквіваленти	1165	18,6	1,26	1,9	0,10	-16,7	-1,16	0,10
Витрати майбутніх періодів	1170	268,2	18,10	276,7	14,57	8,5	-3,53	1,03
Усього за розділом II	1195	1481,8	100	1899,3	100	417,5	-	1,28
Баланс	1300	1481,8	100	1899,3	100	417,5	-	1,28
ПАСИВ								
I. Власний капітал								
Зареєстрований капітал	1400	41,7	2,81	41,7	2,20	-	-0,61	1
Непокритий збиток	1420	(322,8)	(21,78)	(283,7)	(14,94)	39,1	6,84	(0,87)
Неоплачений капітал	1425	(21,7)	(1,46)	(21,7)	(1,14)	-	0,32	(1)
Усього за розділом I	1495	(302,8)	(20,43)	(263,7)	(13,88)	39,1	6,55	0,87
III. Поточні зобов'язання								
Поточна кредиторська заборгованість за:								
товари, роботи, послуги	1615	21,2	1,43	20,7	1,09	-0,5	-0,34	0,98
розрахунками з бюджетом	1620	0,1	0,01	0,8	0,04	0,7	0,03	8

Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
розрахунками за страхування	1625	-	-	1,1	0,06	1,1	0,06	-
розрахунками з оплати праці	1630	0,5	0,34	-	-	-0,5	-0,34	-
Інші поточні зобов'язання	1690	1762,7	118,96	2140,3	112,69	377,6	-6,27	1,21
Усього за розділом III	1695	1784,6	120,43	2163,0	113,88	378,4	-6,55	1,21
Баланс	1900	1481,8	100	1899,3	100	417,5	-	1,28

Проведений аналіз свідчить про те, що майно ТОВ «Філантроп» сформоване з оборотних активів. В структурі оборотних активів найбільшу питому вагу складає інша поточна дебіторська заборгованість (за виданими авансами, з підзвітними особами, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків, з іншими дебіторами): на початок року 80,06%, на кінець року 85,12%. Впродовж року інша поточна дебіторська заборгованість зросла на 430,3 тис. грн. (на 5,06 %), темп її зростання становив 1,36%. Витрати майбутніх періодів в активах підприємства становили на початок року 18,1%, на кінець року 14,57%. Впродовж року витрати майбутніх періодів зросли на 8,5 тис. грн., хоча в структурі зменшились на 3,53%, темп їх росту за рік становив 1,03%. Інші складові оборотних активів становлять незначну питому вагу в активах підприємства.

Аналіз пасиву балансу досліджуваного підприємства свідчить про те, що майно підприємства сформоване за рахунок поточних зобов'язань, довгострокових зобов'язань у підприємства немає. Власний капітал складається із зареєстрованого капіталу, непокритого збитку і неоплаченого капіталу. Зареєстрований капітал складає 2,81% на початок року і 2,20% на кінець року у валюті балансу. За абсолютною величиною впродовж року змін не відбулося: і на початок, і на кінець року 41,7 тис. грн. Підприємство і в 2016, і в 2017 році мало непокритий збиток, який за рік зменшився на 39,1 тис. грн. Сума заборгованості власників за внесками до статутного

капіталу (неоплачений капітал) становить 21,7 тис. грн., за рік заборгованість не змінилася.

Слід зазначити, що непокритий збиток і неоплачений капітал перекриває зареєстрований капітал, тому значення власного капіталу від'ємне, що свідчить про те, що на підприємстві немає власного капіталу, а все майно сформоване за рахунок позикових коштів. На підприємстві виникла ситуація, коли позиковий капітал більший за активи підприємства: на початок 2017 року позиковий капітал 1784,6 тис. грн., активи – 1481,8 тис. грн., на кінець року, відповідно, 2163,0 тис. грн. і 1899,3 тис. грн. Тобто на початок року позиковий капітал перевищує активи на 302,8 тис. грн., на кінець року на 263,7 тис. грн. Така ситуація збільшує ризик ймовірності банкрутства.

Таким чином, внутрішній аудитор повинен проводити постійний моніторинг змін власного капіталу і надавати інформацію керівництву для прийняття управлінських рішень, оскільки ефективне управління власним капіталом є основним критерієм прибуткової діяльності, фінансової стабільності та привабливості підприємства.

Найбільшу питому вагу в поточних зобов'язаннях складають інші поточні зобов'язання (за авансами одержаними, інші кредитори): у 2016 році 98,8%, у 2017 році 99 %.

Фінансовий стан підприємства у короткостроковій перспективі можна оцінити за показниками ліквідності, що характеризує спроможність підприємства вчасно і в повному обсязі розрахуватися за короткостроковими зобов'язаннями перед контрагентами. Ліквідність характеризує не тільки поточний стан активів, але й перспективний.

Ліквідність балансу – це ступінь покриття зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких на гроші відповідає терміну погашення зобов'язань. Від ліквідності балансу відрізняють ліквідність активів, яка є величиною, оберненою часу, необхідному для перетворення

їх на грошові кошти без втрати вартості. Чим менше часу потрібно для переведення активу в грошову форму, тим вища його ліквідність.

За ступенем ліквідності активи ТОВ «Філантроп» складаються з:

- найбільш ліквідні активи (А1) (гроші та їх еквіваленти) – на початок року 18,6 тис. грн. , на кінець року 1,9 тис. грн.

- активи, що швидко реалізуються (А2) (дебіторська заборгованість всіх видів) – на початок року 1195 тис. грн., на кінець року 1620,7 тис. грн.

- активи, що реалізуються повільно (А3) (витрати майбутніх періодів) – на початок року 268,2 тис. грн., на кінець року 276,7 тис. грн.

Пасиви балансу групуються за передбачуваними термінами їх оплати. Пасиви ТОВ «Філантроп» групуються таким чином:

- найбільш термінові зобов'язання (П1) (поточна кредиторська заборгованість за товари) – на початок року 21,2 тис. грн., на кінець року 20,7 тис. грн.

- короткострокові пасиви (П2) (поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом, зі страхування, з оплати праці, інші поточні зобов'язання) – на початок року 1763,3 тис. грн., на кінець року 2142,2 тис. грн.

- постійні пасиви (П4) (власний капітал) – на початок року (302,8) тис. грн., на кінець року (263,7) тис. грн.

У підприємства немає активів, які важко реалізуються (А4) (необоротні активи) і довгострокових пасивів (П3) (довгострокові зобов'язання).

Співставлення підсумків А1 і П1 відображає співвідношення поточних платежів і надходжень. Співставлення А2 і П2 показує тенденцію збільшення чи зменшення поточної ліквідності в недалекому майбутньому. Співставлення підсумків А3 і П3, А4 і П4 відображає співвідношення платежів і надходжень у відносно віддаленому майбутньому.

Для характеристики досліджуваного підприємства у таблиці 3.3 наведемо розрахунок активів і пасивів.

Таблиця 3.3

Аналіз ліквідності балансу ТОВ «Філантроп» за 2017 р., тис. грн.

Актив	На початок року	На кінець року	Пасив	На початок року	На кінець року	Платіжний надлишок(+) чи нестача (-)	
						На початок року	На кінець року
A1	18,6	1,9	П1	21,2	20,7	-2,6	-18,8
A2	1195	1620,7	П2	1763,3	2142,2	-568,3	-521,5
A3	268,2	276,7	П3	-	-	268,2	276,7
A4	-	-	П4	(302,8)	(263,7)	302,8	263,7

На початок 2017 року спостерігається незначна нестача (2,6 тис. грн.) найбільш ліквідних активів для покриття найбільш термінових зобов'язань, але до кінця року вона збільшилась і становила 18,8 тис. грн. Нестача активів, що швидко реалізуються для погашення короткострокових зобов'язань на початок року становила 568,3 тис. грн., на кінець року дещо зменшилась і становила 521,5 тис. грн. Частково цю нестачу можна компенсувати надлишком активів, які реалізуються повільно.

Більш детально фінансовий стан підприємства можна проаналізувати за допомогою фінансових коефіцієнтів. Розглянемо основні з них.

Коефіцієнт покриття – відношення поточних активів до поточних зобов'язань. Показує рівень покриття оборотних активів короткостроковими зобов'язаннями. Якщо коефіцієнт покриття менше 1, то це означає, що короткострокові джерела фінансування використовуються не лише для покриття оборотних активів, а й для фінансування необоротних активів. Збереження такої ситуації протягом тривалого терміну може призвести до неплатоспроможності підприємства.

Проміжний коефіцієнт покриття – відношення монетарних оборотних активів (всі види дебіторської заборгованості, поточні фінансові інвестиції, гроші та їх еквіваленти) до поточних зобов'язань. Показує здатність підприємства розраховуватися за своїми поточними зобов'язаннями

найбільш ліквідними оборотними активами. Характеризує очікувану платоспроможність у короткостроковому періоді.

Коефіцієнт фінансової незалежності – відношення власного капіталу до підсумку балансу. Показує питому вагу власного капіталу в загальному обсязі джерел фінансування. Характеризує ступінь залежності підприємства від позичкових джерел фінансування.

Коефіцієнт покриття необоротних активів власним капіталом – відношення власного капіталу до суми необоротних активів. Характеризує рівень фінансування необоротних активів за рахунок власного капіталу.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу – відношення чистого прибутку / збитку до величини інвестованого власниками капіталу. Інвестований капітал - сума зареєстрованого та додаткового капіталу. Показує ефективність використання підприємством інвестованого капіталу.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості – відношення чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до середньорічної величини поточної кредиторської заборгованості. Характеризує здатність підприємства погашати кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги.

Коефіцієнт рентабельності продажів за фінансовими результатами від операційної діяльності (ЕВІТ) – відношення показника ЕВІТ (результати операційної діяльності до сплати процентів за користування позиками та податків) до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Характеризує ефективність операційної діяльності.

Коефіцієнт рентабельності операційної діяльності (ЕВІТДА) – відношення фінансового результату від операційної діяльності (до нарахування амортизації) до чистого доходу від реалізації товарів та інших операційних доходів. Для суб'єктів малого підприємництва коефіцієнт розраховується без урахування амортизації. Характеризує рентабельність усіх операційних доходів з ЕВІТДА.

Коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком – відношення чистого фінансового результату до валюти балансу (середньорічної). Характеризує ефективність використання (рентабельність) активів підприємства.

Коефіцієнт оборотності оборотних активів – відношення чистого доходу від реалізації продукції до середньорічної вартості оборотних активів (без урахування неопераційних оборотних активів). Показує ефективність використання операційних оборотних активів підприємства та швидкість їх обертання.

Коефіцієнт оборотності позикового капіталу за фінансовими результатами до оподаткування – відношення фінансових результатів до оподаткування, фінансових витрат та нарахованої амортизації до позикового капіталу. Для суб'єктів малого підприємництва коефіцієнт розраховується як відношення фінансового результату до оподаткування до позикового капіталу. Чим вищим є значення коефіцієнта, тим вищою є здатність позичальника погасити наявну заборгованість за рахунок внутрішніх фінансових джерел.

У таблиці 3.4 наведено методику розрахунку розглянутих коефіцієнтів для ТОВ «Філантроп».

Таблиця 3.4

Розрахунок фінансових коефіцієнтів на підставі фінансової звітності ТОВ «Філантроп» за 2016-2017 рр.

№	Фінансовий коефіцієнт	Формула розрахунку	2016 рік	2017 рік
1	2	3	4	5
1	МК ₁ Коефіцієнт покриття (ліквідність третього ступеня)	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	1481,8 / 1784,6 = = 0,83	1899,3 / 2163 = = 0,88
2	МК ₂ Проміжний коефіцієнт покриття	Монетарні оборотні активи / Поточні зобов'язання	(3,2+5,4+1186,4+18,6) / 1784,6 = = 0,68	(3,2+0,8+1616,7+1,9) / 2163 = = 0,75

Продовження таблиці 3.4

1	2	3	4	5
3	МК ₃ Коефіцієнт фінансової незалежності	Власний капітал / Валюта балансу	$-302,8 / 1481,8 = -0,20$	$-263,7 / 1899,3 = -0,14$
4	МК ₄ Коефіцієнт покриття необоротних активів власним капіталом	Власний капітал / Необоротні активи	На підприємстві немає необоротних активів	
5	МК ₅ Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Чистий дохід від реалізації / Кредиторська заборгованість	-	$624,2 / (1784,6+2163) : 2 = 0,32$
6	МК ₆ Коефіцієнт рентабельності продажів за фінансовими результатами від операційної діяльності (ЕВІТ)	Фінансовий результат від операційної діяльності / Чистий дохід від реалізації	$(581,6+619,1) / 581,6 = 2,06$	$(624,2+585,2) / 624,2 = 1,94$
7	МК ₇ Коефіцієнт рентабельності операційної діяльності	Фінансовий результат від операційної діяльності / (Чистий дохід від реалізації + інші операційні доходи)	$581,6+619,1 / 581,6 = 2,06$	$(624,2+585,2) / 624,2 = 1,94$
8	МК ₈ Коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком	Чистий фінансовий результат / Валюта балансу	-	$39,1 / (1481,8+1899,3):2 = 0,02$
9	МК ₉ Коефіцієнт оборотності оборотних активів	Чистий дохід від реалізації / Операційні оборотні активи	-	$624,2 / 1680,3 = 0,37$
10	МК ₁₀ Коефіцієнт оборотності позичкового капіталу за фінансовими результатами до оподаткування	Фінансові результати перед оподаткуванням / Довгострокові та поточні зобов'язання		$39,1 / 2163 = 0,02$

В результаті аналізу визначеної комбінації фінансових коефіцієнтів обчислюється інтегральний показник Z, який комплексно характеризує

фінансовий стан підприємства. Для підприємств оптової торгівлі, до яких належить досліджуване підприємство, розрахунок інтегрального показника здійснюється за формулою:

$$Z=0,03 \times MK_1+1,85 \times MK_3+0,004 \times MK_4+0,001 \times MK_5+0,1 \times MK_6+0,2 \times MK_7+2,2 \times MK_8+0,009 \times MK_9-0,35$$

Визначимо інтегральний показник фінансового стану за 2017 р. для ТОВ «Філантроп»:

$$Z = 0,03 \times 0,88 + 1,85 \times (-0,14) + 0,001 \times 0,32 + 0,1 \times 1,94 + 0,2 \times 1,94 + 2,2 \times 0,02 + 0,009 \times 0,37 - 0,35 = 0,0264 - 0,259 + 0,00032 + 0,194 + 0,388 + 0,044 + 0,00018 = 0,3939$$

На основі значень інтегрального показника фінансового стану підприємству присвоюється клас, що відповідає рівню фінансового стану:

клас 1 – високий рівень спроможності виконувати зобов'язання та найменша ймовірність дефолту;

клас 2 – достатній рівень спроможності виконувати свої зобов'язання та незначна ймовірність дефолту;

клас 3 – нижче середнього рівня спроможності виконувати зобов'язання;

клас 4 – фінансовий стан бенефіціара є нестабільний і свідчить про наявність ознак неплатоспроможності;

клас 5 – високий рівень ймовірності дефолту [77].

У таблиці 3.5 наведено інтерпретацію значень інтегрального показника фінансового стану для малих підприємств, що здійснюють оптову торгівлю.

Таблиця 3.5

Інтерпретація значень інтегрального показника фінансового стану [77]

Види економічної діяльності	Класи за рівнем фінансового стану				
	клас 1	клас 2	клас 3	клас 4	клас 5
Оптова торгівля	більше + 0,96	від + 0,95 до + 0,20	від + 0,19 до - 0,59	від - 0,6 до - 5,2	Менше - 5,2

Як бачимо, досліджуване підприємство за рівнем фінансового стану підпадає під 2 клас. Тобто у ТОВ «Філантроп» достатній рівень спроможності виконувати свої зобов'язання та незначна ймовірність дефолту.

Висновки до розділу 3

1. Оцінка СВК здійснюється відповідно до моделі COSO IC. Не існує єдиної методики проведення внутрішнього аудиту СВК бізнес-процесу. Кожна компанія має можливість створити власну методику аудиту, яка буде найбільш повно відповідати специфіці її діяльності.

2. Внутрішній аудит оцінює ризики, пов'язані з корпоративним управлінням, діяльністю підприємства і його інформаційними системами в частині: надійності і достовірності інформації про фінансово-господарську діяльність; ефективності та економічності діяльності; збереження активів; дотримання законів, нормативних актів і договірних зобов'язань.

4. Внутрішній аудит основних видів підприємницьких ризиків здійснюється на трьох рівнях: індивідуальному (рівень співробітника, робочого місця), мікрорівні (рівень підприємства) і макрорівні (рівень регіону, країни).

5. На підставі фінансового звіту ТОВ «Філантроп» проведено аналіз фінансового стану, за результатами якого зроблено висновки.

ВИСНОВКИ

За результатами проведено дослідження можна зробити такі висновки:

1. Внутрішній аудит – це діяльність з надання незалежних та об'єктивних гарантій і консультацій, спрямованих на вдосконалення діяльності організації. Він допомагає організації досягти поставлених цілей, використовуючи систематизований і послідовний підхід до оцінки і підвищення ефективності процесів управління ризиками, контролю та корпоративного управління.

2. Розвиток внутрішнього аудиту обумовлений, перш за все, об'єктивними потребами управління поточною, інвестиційною та фінансовою діяльністю, особливо на великих підприємствах.

3. Концепція внутрішнього аудиту базується на принципах, що лежать в основі формування, функціонування та вдосконалення системи внутрішнього аудиту.

4. Внутрішній аудит пройшов тривалий шлях у своєму розвитку: від операційної до стратегічної ролі. В даний час власники очікують від внутрішнього аудиту внеску в управління ризиками і підвищення ефективності діяльності компанії.

5. Без розвиненої системи управління в компанії немає місця внутрішньому аудиту, а без якісного внутрішнього аудиту не може бути ефективної системи управління. Ці два взаємозалежних елементи доповнюють один одного, будучи частинами єдиного цілого. Відповідно, й мета внутрішнього аудиту підпорядковуються меті системи корпоративного управління.

6. Мета і завдання створення відділу (департаменту, служби) внутрішнього аудиту визначаються органом управління підприємства, виходячи з потреб у контрольній інформації, а також самими внутрішніми аудиторами, виходячи із специфіки їх роботи.

7. Питання організації внутрішнього аудиту повинні вирішуватися індивідуально для кожного підприємства з урахуванням специфіки його

діяльності. В роботі розглянуто три основні підходи до організації внутрішнього аудиту: створення власного підрозділу внутрішнього аудиту, використання аутсорсингу і ко-сорсингу. Вважаємо, що підрозділ внутрішнього аудиту доцільно підпорядковувати комітету з аудиту (в разі його відсутності - раді директорів), а адміністративно - генеральному директору. Структура і ієрархічний ранг підрозділу внутрішнього аудиту залежать від того, наскільки правильно розуміє вищий менеджмент роль внутрішнього контролю в управлінні підприємством

8. Положення внутрішнього аудиту в організаційній структурі підприємства визначається організаційним розвитком управління, накопиченням фінансового, кадрового, інтелектуального потенціалу. Орган внутрішнього аудиту може спочатку формуватися як штабна ланка з чисто консультативними функціями. У міру зростання його впливу на діяльність підприємства в його функції передаватимуться безпосередньо реалізація контрольних завдань і розробка рекомендацій з вдосконалення всіх рівнів управління компанії.

9. Необхідними атрибутами ефективності функціонуючого внутрішнього аудиту підприємств різних форм власності є розроблені і затверджені стандарти, а також посадові інструкції і положення про підрозділ внутрішнього аудиту, які є за своєю суттю елементами внутрішньогосподарського регулювання.

10. Положення про службу внутрішнього аудиту затверджує цілі, завдання, організаційний статус цього підрозділу, а також його функції, права і обов'язки співробітників. Залежно від юридичної та фінансової структури компанії, специфіки її діяльності, кількості співробітників зміст цього документа може відрізнятися.

11. Кожне підприємство самостійно вирішує питання, визначаючи перелік параметрів, що характеризують ефективність служби внутрішнього аудиту. Універсального набору параметрів не існує. Пріоритетність вибору показників відрізняється на кожному підприємстві і залежить від

поставлених керівництвом стратегічних цілей і завдань, особливостей організаційної структури, використання ризик-орієнтованого підходу в здійсненні ключових напрямків діяльності. В роботі розглянуто показники, які можуть використовуватися для кількісної оцінки ефективності діяльності служби внутрішнього аудиту.

12. Оцінка СВК здійснюється відповідно до моделі COSO IC. Не існує єдиної методики проведення внутрішнього аудиту СВК бізнес-процесу. Кожна компанія має можливість створити власну методику аудиту, яка буде найбільш повно відповідати специфіці її діяльності.

13. Внутрішній аудит оцінює ризики, пов'язані з корпоративним управлінням, діяльністю підприємства і його інформаційними системами в частині: надійності і достовірності інформації про фінансово-господарську діяльність; ефективності та економічності діяльності; збереження активів; дотримання законів, нормативних актів і договірних зобов'язань.

14. Внутрішній аудит основних видів підприємницьких ризиків здійснюється на трьох рівнях: індивідуальному (рівень співробітника, робочого місця), мікрорівні (рівень підприємства) і макрорівні (рівень регіону, країни).

15. Внутрішні аудитори в ході виконання різних видів аудиторських завдань допомагають менеджменту компанії виявити та оцінити ризики, розробити і впровадити системи управління ризиками. В рамках цього напрямку внутрішній аудит може: ініціювати створення системи управління ризиками, навчати керівництво концепціям управління ризиками організації, брати участь в семінарах по виявленню ризиків.

16. На підставі фінансового звіту ТОВ «Філантроп» проведено аналіз фінансового стану, за результатами якого зроблено висновки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамик О.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі і аудиті: Навчальний посібник. – Тернопіль: ТАЙП, 2005
2. Адамик, О.В.; Адамик К.Б. Реляційні бази даних як сучасний стандарт накопичення інформації в комп'ютерній системі бухгалтерського обліку // Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітні аспекти: Збірник наукових праць за матеріалами II Всеукраїнської науково-практичної конференції (29-30 березня 2018 р.).–Дніпро: НМетАУ, 2018.–747 с.
3. Адамик, О.В.; Сисюк, С.В. Інформаційні системи управління підприємством: вибір базових технологій та програмного забезпечення // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 14. – С. 891-895
4. Адамс Р. Основы аудита: пер. с англ. / Р. Адамс; под ред. Я.В. Соколова. – М. : Аудит ЮНИТИ, 1995 – 398 с.
5. Аренс А. Аудит / Аренс А., Лоббек Дж.: пер. с англ.; Гл. редактор серии проф. Я.В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 560 с.
6. Аудит Монтгомери / Ф.Л. Дефлиз [и др.]; пер. С. М. Бычкова ; ред. пер. Я.В. Соколов. – М. : Аудит : ЮНИТИ, 1997. – 542 с.
7. Аудит. (Основы державного, незалежного професійного та внутрішнього аудиту): підручник / За ред. проф. Немченко В. В., Редько О. Ю. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 540 с.
8. Аудит: навч. посіб. / [М.Ф. Огійчук, І.І. Рагуліна, І.Т. Новіков. 3-тє вид., перероб. і допов.] – К.: Алерта, 2016. – 752 с.
9. Аудит: підручник / [О.А. Петрик, В.О. Зотов, Б.В. Кудрицький та ін.]; за заг. ред. проф. О. А. Петрик. – Київ : КНЕУ, 2015. – 498 с.
10. Аудит: підручник / наук. ред. І.І. Пилипенко. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2015. – 643 с.
11. Баранова А.О. Аудит: навчальний посібник / А. О. Баранова, Т. А. Наумова., А.І. Кашперська. – Х.: ХДУХТ, 2017. – 246 с.

12. Белінська С. М. Методичні засади внутрішнього аудиту [Електронний ресурс] / С. М. Белінська, Л. В. Терещенко // Агросвіт. - 2016. - № 24. - С. 44-50. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2016_24_9

13. Белогина Н.С. Периодизация развития и современное состояние внутреннего финансового контроля [Электронный ресурс] / Н.С. Белогина.- Режим доступа: http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/55105/1/vestnik_2014_4_013

14. Бенько М.М. Інформаційні технології як фактор інтеграції внутрішнього і зовнішнього аудиту [Електронний ресурс] / М.М. Бенько, В.В. Сопко // Економічний форум. - 2015. - № 1. - С. 254-262. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2015_1_44

15. Беренда Н. І. Організація внутрішнього аудиту на підприємствах України [Електронний ресурс] / Н. І. Беренда, Н. І. Дьякова // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. - 2015. - Вип. 1(1). - С. 242-245. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuces_2015_1\(1\)_59](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuces_2015_1(1)_59)

16. Боднар В.П. Концепція розвитку аудиту в Україні: теорія, методологія, організація: монографія / В.П. Боднар. - Житомир: ЖДТУ, 2008. 456 с.

17. Болдуєв М. В. Методичне забезпечення розробки аудиторських програм з урахуванням надійності системи внутрішнього контролю організації, що перевіряється [Електронний ресурс] / М. В. Болдуєв // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. - 2015. - № 1. - С. 75-81. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2015_1_15

18. Брайан Хок СІА. Дипломированный внутренний аудитор / Брайан Хок, Карл Берч. - Кн.: в 4 ч. - М.: НОСК international, 2008. – 240 с.

19. Бугай Н. Роль внутрішнього аудиту в удосконаленні системи управління ризиками в умовах нестабільної економіки [Електронний ресурс] / Н. Бугай, Ю. Михлик // Соціально-економічні проблеми і держава. - 2015. - Вип. 1. - С. 58-66. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sepid_2015_1_9

20. Васильчук Е.В. Оценка эффективности работы службы внутреннего аудита и контроля [Электронный ресурс] / Е.В. Васильчук. – Режим доступа: <http://www.konspekt.biz/index.php?text=1073>
21. Великий Ю. В. Етапи внутрішнього аудиту на підприємстві [Електронний ресурс] / Ю. В. Великий // Агросвіт. - 2017. - № 7. - С. 28-31.
22. Великий Ю. В. Внутрішній контроль і аудит в Україні [Електронний ресурс] / Ю. В. Великий // Інвестиції: практика та досвід. - 2017. - № 7. - С. 5-7.
23. Великий Ю.В. Внутрішній контроль і аудит в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Ю.В. Великий, Т.О. Крючковська // Агросвіт. - 2014. - № 1. - С. 6-8. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2014_1_3
24. Владімірова Н.П. Науково-методичний підхід до впровадження внутрішнього аудиту в систему забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання [Електронний ресурс] / Н.П. Владімірова // Бізнес Інформ. - 2016. - № 9. - С. 191-197. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_9_30
25. Внутренний аудит - новый механизм контроля в компании [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bakertilly.ua/ru/news/id547>
26. Внутрішній аудит: навчальний посібник / за ред. Ю. Б. Слободяник. – Суми:ТОВ «ВПП «Фабрика друку», 2018. – 248 с.
27. Внутрішній аудит ефективності: методичні засади та практичні аспекти: навчальний посібник. - К.: «Кафедра», 2013. – 71 с.
28. Внутрішній фінансовий аудит / Ян ван Тайнен, Рудніцька Р.М., Манфред ван Кестерен, Родні Беторіна та ін. – К.: ТОВ «Європейський інститут державного управління та аудиту», 2015. – 77 с.
29. Гедз М. Й. Методичні основи створення внутрішньофірмових стандартів аудиторської діяльності [Електронний ресурс] / М. Й. Гедз // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. - 2015. - № 1(2). - С. 212-217. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2015_1\(2\)__30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2015_1(2)__30)

30. Гуцаленко Л. В. Внутрішній аудит у системі управління сучасного підприємства / Л. В. Гуцаленко, А. В. Романець // Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. / ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»; [відп. ред. О. О. Беляєв]. – Київ: КНЕУ, 2015. – Вип. 33. – С. 532-539.

31. Гушко С. Модель управління ризиками і внутрішній аудит [Електронний ресурс] / С. Гушко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. - 2013. - Вип. 34(1). - С. 204-208. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2013_34\(1\)_42](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2013_34(1)_42)

29. Давыдова А.В. Новые технологии во внутреннем аудите [Электронный ресурс] / А.В. Давыдова. – Режим доступа: https://www.cbr.ru/Content/Document/File/26449/davidov_02_17.pdf

33. Даценко Г.В. Проблеми розвитку внутрішнього аудиту в Україні / Г.В. Даценко, М.В. Уманська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.inkonf.org

34. Дебердиева Е.М. Требования к организации внутреннего аудита на предприятиях ТЭК [Электронный ресурс] / Е.М. Дебердиева, В.В. Трайзе, В.В. Пленкина. – Режим доступа: <http://www.smartcat.ru/Management/timelagAE.shtml>

35. Дем'яненко Т. Є. Теоретичні аспекти поглиблення сутності внутрішнього аудиту [Електронний ресурс] / Т. Є. Дем'яненко // Облік і фінанси. - 2016. - № 3. - С. 122-127. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2016_3_20

33. Джигкаева А. Методика проведения аудита системы внутреннего контроля бизнес-процесса [Электронный ресурс] / А. Джигкаева. – Режим доступа: https://www.cfin.ru/management/practice/internal_auditor_conf_7.shtml

37. Дивинский Б.Д. Внутренний контроль в организации [Электронный ресурс] / Б.Д. Дивинский. – Режим доступа: <https://wiseeconomist.ru/poleznoe>

38. Діденко С. В. Організація служби внутрішнього аудиту на підприємстві [Електронний ресурс] / С. В. Діденко, Я. О. Горбенко // Економіка і регіон. - 2016. - № 1. - С. 127-131. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2016_1_21

39. Дмитренко О. М. Внутрішній аудит як інструмент підвищення ефективності системи бухгалтерського обліку підприємства [Електронний ресурс] / О. М. Дмитренко // Ефективна економіка. - 2017. - № 5. – С. 25-35

40. Дорош Н. І. Аудит: теорія і практика : навчальний посібник / Н. І. Дорош. – К. : Знання, 2006. – 495 с.

41. Дорош Н. І. Оцінювання управління ризиками як функція внутрішнього ризик – орієнтованого аудиту [Електронний ресурс] / Н. І. Дорош // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. - 2017. - Вип. 5. - С. 13-21. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2017_5_4

42. Дорош Н. І. Внутрішній аудит витрат на виробництво [Електронний ресурс] / Н. І. Дорош, Г. В. Лясківська // Молодий вчений. - 2018. - № 3(1). - С. 346-350. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_3\(1\)_79](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_3(1)_79)

43. Дорош Н. І. Функції внутрішнього аудиту з оцінки управління ризиками на підприємстві [Електронний ресурс] / Н. І. Дорош, А. С. Шаповал // Торгівля, комерція, підприємництво. - 2014. - Вип. 16. - С. 164-167. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Torg_2014_16_38

41. Зырянова Т.В. Методические подходы к внедрению внутреннего аудита в систему управления предприятием [Электронный ресурс] / Т.В. Зырянова, О.Е. Терехова. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/.../metodicheskie-podhody-k-vnedreniyu-vnutrennego-audita>

45. Иванова Т.Н. Внутренний аудит системы внутреннего контроля. Материалы по Программе подготовки и аттестации профессиональных бухгалтеров [Электронный ресурс] / Т.Н. Иванова. – Режим доступа: tvshou.ru/wp-content/uploads/.../Vnutrennij-audit-sistemy-vnutrennego-kontrolya

46. Інститут внутрішніх аудиторів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.iaa.org.ua/?page_id=212.

47. Как регламентировать внутренний аудит в компании [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://fd.ru/recommend/2673-kak-reglamentirovat-vnutrenniy-audit-v-kompanii?ustp=W>

48. Каменська Т. Кваліфікаційні вимоги до внутрішніх аудиторів [Електронний ресурс] / Т. Каменська // Бухгалтерський облік і аудит. - 2013. - № 12. - С. 39-44. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boau_2013_12_6
49. Каменська Т. О. Планування діяльності служби внутрішнього аудиту [Електронний ресурс] / Т. О. Каменська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». - 2017. - № 862. - С. 108-112. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2017_862_17
50. Каменська Т.О. Внутрішній аудит: виникнення та розвиток [Електронний ресурс] / Т.О. Каменська // Статистика України. - 2015. - № 4. - С. 60-68. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/su_2015_4_10
51. Коблянська О.І. Теоретичні і практичні аспекти здійснення внутрішнього аудиту [Електронний ресурс] / О.І. Коблянська // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. - 2014. - № 3. - С. 133-137. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2014_3_31
52. Кодекс етики / Інститут внутрішніх аудиторів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://505748.iaa.web.hosting-test.net/wp-content/uploads/2013/10/Code-of-Ethics-Ukrainian.pdf>.
53. Комитет организаций-спонсоров Комиссии Тредвея [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
54. Краснова И. Методика проведения внутренней аудиторской проверки эффективности системы внутреннего контроля бизнес-процессов [Электронный ресурс] / И Краснова. – Режим доступа: https://www.iaa-ru.ru/inner_auditor/publications/articles/praktika-vnutrennego-audita/i-krasnova-
55. Крышкин О. Настольная книга по внутреннему аудиту: Риски и бизнес-процессы. - М.: АЛЬПИНА ПАБЛИШЕР, 2013. – 600 с.
56. Кузнецова С. Організація внутрішнього аудиту в системі управлінського контролю компанії [Електронний ресурс] / С. Кузнецова, А. Кузнецов // Бухгалтерський облік і аудит. - 2015. - № 5. - С. 19-26. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boau_2015_5_4

57. Кузнецова С. А. Ідентифікація ризиків управлінського контролю та внутрішнього аудиту [Електронний ресурс] / С. А. Кузнецова, А. А Кузнецов // Академічний огляд. - 2015. - № 2. - С. 32-39. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2015_2_5

58. Лебединець Т. Сподіваємось, що громадськість підтримає законопроект про внутрішній аудит [Електронний ресурс] / Т. Лебединець. – Режим доступу: n-auditor.com.ua/ru/component/na_archive/1232.html?

59. Лесняк В.О. Внутрішній аудит в системі управління сучасним підприємством [Електронний ресурс] / В.О. Лесняк // Молодий вчений. - 2014. - № 12(1). - С. 188-191. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_12\(1\)__46](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_12(1)__46)

60. Лисецький А.С. Організація внутрішнього аудиту доходів від основної діяльності підприємств торгівлі [Електронний ресурс] / А.С. Лисецький, Г.В. Чабан // Економічний вісник університету. - 2018. - Вип. 36(1). - С. 128-138. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2018_36\(1\)__17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2018_36(1)__17)

61. Лучко М.Р. Контроль якості внутрішнього аудиту підприємств в умовах євроінтеграційних процесів [Електронний ресурс] / М.Р. Лучко, Н.М. Пилипчук // Бізнес Інформ. - 2015. - № 7. - С. 229-234. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_7_37

62. Маліков В.В. Внутрішній аудит: аналіз проблематики та організація на підприємстві / В.В. Маліков // Проблеми економіки. – 2015. - № 2. – С. 147-152

63. Марина А.С. Внутрішній аудит в системі управління сучасними підприємствами [Електронний ресурс] / А. С. Марина, В. А. Устич // Менеджер. - 2016. - № 4. - С. 90-99. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2016_4_15

64. Матюшіна Ю. І. Формування системи внутрішнього аудиту на підприємстві [Електронний ресурс] / Ю. І. Матюшіна, Н. В. Сагайдак, К. С.

Туржанська // Економіка і регіон. - 2015. - № 6. - С. 143-147. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2015_6_27

65. Михайлишин Н.П. Економічна експертиза достовірності фінансової звітності / Н.П. Михайлишин, Л.А. Будник // Електронне наукове фахове видання Економіка та суспільство Мукачівський державний університет. – 2018. - № 18. – С. 30-35

66. Міжнародний стандарт аудиту 610 (переглянутий в 2013 р.) «Використання роботи внутрішніх аудиторів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.apu.net.ua/attachments/article/1151/2017_

67. Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту (стандарти) / редакція 2017 року / Інститут внутрішніх аудиторів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.iaa.org.ua/wp-content/uploads/2013/08/IPPF-Standards-2017-Ukrainian.pdf>.

68. Мухина А.С. Становление и развитие внутреннего аудита [Электронный ресурс] / А.С. Мухина, А.М. Михайлов. – Режим доступа: <https://www.hse.ru/mirror/pubs/lib/data/access/ram/ticket>

69. Назаренко Т.П. Особливості організації служби внутрішнього аудиту на підприємстві [Електронний ресурс] / Т.П. Назаренко, Л.В. Сергієнко-Бердюкова // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. - 2015. - Вип. 1. - С. 325-340. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ptmbo_2015_1_23

70. Назарова К.О. Проблемні питання оцінки ефективності синергії внутрішнього та зовнішнього аудиту [Електронний ресурс] / К.О. Назарова // Економічний простір. - 2015. - № 95. - С. 231-242. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2015_95_25

71. Немченко В.В. Практичний курс внутрішнього аудиту: підручник / Немченко В.В., Хомутенко В.П., Хомутенко А.В.; за ред. В.В. Немченко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.

72. Новоселов И.В. Цели, функции и задачи внутреннего аудита [Электронный ресурс] / И.В. Новоселов. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/tseli-funktsii-i-zadachi-vnutrennego-audita>

73. Одегов Ю.Г. Аудит и контроллинг персонала: учебное пособие / 2-е изд., перераб. и доп. – м.: «Экзамен», 2004. – 544 с.

74. Панкратова Л.А. Внутренний аудит с учетом принципа независимости [Электронный ресурс] / Л.А. Панкратова. – Режим доступа: <https://www.cfin.ru/ias/independence.shtm>

75. Пантелеєв В. П. Внутрішній аудит: навч. посіб. / В. П. Пантелеєв, М. Д. Корінько; [за ред. В. О. Шевчука]. – К.: Державна академія статистики, обліку та аудиту, Держкомстат України. 2006. – 247 с.

76. Петрик О.А. Аудит: методологія і організація: монографія. - К.: КНЕУ, 2003. - 260 с.

77. Петухова Т. О. Теоретичні основи розвитку внутрішнього аудиту підприємств [Електронний ресурс] / Т. О. Петухова, А. Є. Шамрай // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2018. - № 62. - С. 196-204. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2018_62_27

78. Подгорная Л.Ю. Развитие риск-ориентированного внутреннего аудита в системе управления рисками [Электронный ресурс] / Л.Ю. Подгорная. – Режим доступа: <http://finlit.online/finansovyie-riski/razvitie-risk-orientirovannogo-vnutrennego-20469.html>

79. Пономарьова Н.А. Внутрішній аудит: сутність та значення у діяльності суб'єктів господарювання [Електронний ресурс] / Н.А. Пономарьова, О.І. Лоїк // Молодий вчений. - 2016. - № 6. - С. 85-88. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_6_24

80. Про затвердження Порядку проведення оцінки фінансового стану потенційного бенефіціара інвестиційного проекту, реалізація якого передбачається на умовах фінансової самоокупності, а також визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, обслуговування якої

здійснюватиметься за рахунок коштів бенефіціара Наказ Міністерства фінансів України від 14.07.2016 р. № 616 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1095-16/print1360661562354298>

81. Проскуріна Н.М. Організаційно-методичні підходи до використання роботи внутрішніх аудиторів при аудиті фінансової звітності [Електронний ресурс] / Н. М. Проскуріна // Науковий вісник Ужгородського університету. - 2015. - Вип. 1(2). - С. 331-338. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuues_2015_1\(2\)__69](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuues_2015_1(2)__69)

82. Пушкар М.С. Внутрішній аудит: підручник / М.С. Пушкар, В.З. Семанюк. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 236 с.

83. Разборська О. О. Внутрішній аудит оцінки якості прийняття управлінських рішень: поняття, призначення та роль в системі управління підприємством [Електронний ресурс] / О. О. Разборська, Л. О. Мошура // Финансы, учет, банки. - 2017. - Вып. 1. - С. 146-153. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fub_2017_1_18

84. Рудницький В.С. Внутрішній аудит: Методологія, організація: монографія / В. Рудницький, - Тернопіль: Економічна думка, 2000. - 104 с.

85. Рух з інноваційною швидкістю. Дослідження сучасного стану професії внутрішнього аудитора за 2018 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/internal-audit-transformation-study.html>

86. Сапоговська О.В. Внутрішній аудит оцінки та управління проектними ризиками [Електронний ресурс] / О.В. Сапоговська // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. - 2015. - Вип. 1(2). - С. 386-388. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuues_2015_1\(2\)__78](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuues_2015_1(2)__78)

87. Саченко С.І., Будник Л.А. Внутрішній контроль як засіб підвищення економічної безпеки бізнесу // Галицький економічний вісник. – 2011. – С. 191-194

88. Саченко С.І. Внутрішньогосподарський контроль у системі управління виробничими витратами // Науковий журнал ТДЕУ: Випуск 12/

матеріали Міжнародної науково – практичної Конференції(15-16 грудня 2005 р.). – С. 270-272

89. Селіщев С. В. Оцінка функціонування системи внутрішнього контролю внутрішнім аудитом промислового підприємства [Електронний ресурс] / С. В. Селіщев // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. - 2016. - № 2. - С. 136-142. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boaa_2016_2_17

90. Сергеев Г.С. Внутренний аудит: к 75-летию Institute of internal auditors / Г.С. Сергеев // Вместе с ИВА. – 2016. - ноябрь № 11 (15). – С. 20-23

91. Сизов А. І. Механізм організації та проведення внутрішнього аудиту в Україні [Електронний ресурс] / А. І. Сизов, О. В. Шрамко, В. Л. Паскевич // Міжнародний науковий журнал. - 2016. - № 5(3). - С. 85-92. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2016_5\(3\)__24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2016_5(3)__24)

92. Система внутрішнього аудиту [Електронний ресурс] // Ринок цінних паперів України. - 2014. - № 5-6. - С. 82-83. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rcpu_2014_5-6_35

93. Скаско О. І. Завдання, методи внутрішнього аудиту діяльності суб'єктів [Електронний ресурс] / О. І. Скаско // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2016. - Вип. 2. - С. 141-145. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2016_2_30

94. Скриньковський Р. М. Внутрішній аудит системи корпоративного управління та діагностика ринкової вартості підприємства [Електронний ресурс] / Р. М. Скриньковський, Т. Б. Процюк, Н. Р. Костюк // Бізнес Інформ. - 2015. - № 9. - С. 180-187. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_9_29

95. Сметанко О. В. Розвиток методології внутрішнього аудиту [Електронний ресурс] / О. В. Сметанко // Актуальні проблеми економіки. - 2015. - № 4. - С. 389-398. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_4_49

96. Сметанко О. В. Удосконалення процесу ідентифікації та реагування на ризики службою внутрішнього аудиту [Електронний ресурс] / О. В. Сметанко // Економічний часопис-XXI. - 2014. - № 11-12. - С. 135-139. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecchado_2014_11-12_35

97. Солодка Н. В. Концептуальний зміст обліку і внутрішнього аудиту внутрішньогрупових операцій в корпоративному управлінні [Електронний ресурс] / Н. В. Солодка // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки. - 2017. - № 6. - С. 14-19. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2017_6_4

98. Сонин А. Внутренний аудит успешной компании [Электронный ресурс] / А. Сонин. – Режим доступа: www.iiaru.ru/inner_auditor/publications/articles/testovyy-razdel/a-sonin-vnutrenniy...

99. Сонин А.В. Зачем компании нужен внутренний аудит? [Электронный ресурс] / А.В. Сонин. - Режим доступа: http://www.iiaru.ru/publication/member_articles/sonin2/

100. Столярчук Н. М. Об'єкти обліку і внутрішнього аудиту інноваційної діяльності [Електронний ресурс] / Н. М. Столярчук // Економіка АПК. - 2018. - № 7. - С. 55-63. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2018_7_8

101. Федорук А. П. Становлення і розвиток внутрішнього аудиту в Україні [Електронний ресурс] / А. П. Федорук // Інвестиції: практика та досвід. - 2013. - № 7. - С. 136-140. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2013_7_34

102. Фільштейн Л. М. Основні аспекти внутрішнього аудиту як складової системи аудиту [Електронний ресурс] / Л. М. Фільштейн, Ю. А. Бондар // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. - 2015. - Вип. 28. - С. 118-130. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2015_28_15

98. Фролова - Иванова Е. Аудит стратегических рисков: практические выводы руководителей внутреннего аудита [Электронный ресурс] / Е. Фролова

– Иванова. – Режим доступа: https://iia-ru.ru/inner_auditor/.../audit-strategicheskikh-riskov-prakticheskie-vyvody

104. Холод К. Ю. Практичні аспекти моніторингу діяльності внутрішніх аудиторів підприємства [Електронний ресурс] / К.Ю. Холод, О.О. Федорак, О.О. Тімошин // Рейковий рухомий склад. - 2018. - Вип. 16. - С. 4-10. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/reguck_2018_16_3

105. Хома Д.М. Внутрішній аудит: конспект лекцій / Д.М. Хома.- Хмельницький, 2010.-173 с.

101. Хромов В.Е. Эффективность деятельности службы внутреннего аудита [Электронный ресурс] / В.Е. Хромов, Д.А. Пашковский. – Режим доступа: https://www.cfin.ru/ias/ias_eff.shtml

107. Цебеня Р.Л. Особливості організації внутрішнього аудиту підприємств України в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Р.Л. Цебеня, А.Ф. Гуменюк // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. - 2015. - № 5(1). - С. 225-228. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_5\(1\)__48](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_5(1)__48)

108. Шалімова Н.С. Етика внутрішнього аудитора: вимоги та підходи щодо забезпечення її дотримання [Електронний ресурс] / Н.С. Шалімова // Економіка. Фінанси. Право. - 2015. - № 7(2). - С. 20-25. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2015_7\(2\)__6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2015_7(2)__6)

109. Шалімова Н. С. Розвиток підходів щодо класифікації та видів завдань, що виконуються в рамках внутрішнього аудиту [Електронний ресурс] / Н.С. Шалімова, І.І. Андрощук // Технологический аудит и резервы производства. - 2015. - № 4(5). - С. 52-57. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tatrv_2015_4\(5\)__11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tatrv_2015_4(5)__11)

110. Шевчук В. Р. Організаційні аспекти впровадження аутсорсингу внутрішнього аудиту в Україні [Електронний ресурс] / В.Р. Шевчук, В.Є. Кондратьєва // Проблеми і перспективи економіки та управління. - 2015. - № 4. - С. 370-376. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppeu_2015_4_53

111. Шевчук В. Р. Передумови та переваги (недоліки) аутсорсингу послуг із внутрішнього аудиту [Електронний ресурс] / В.Р. Шевчук, В.Є. Кондратьєва // Науковий вісник НЛТУ України. - 2015. - Вип. 25.3. - С. 325-331. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2015_25

112. Шмирко М. Ю. Проблеми впровадження та оптимізації системи внутрішнього аудиту підприємства в конкурентному середовищі [Електронний ресурс] / М. Ю. Шмирко // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. - 2015. - № 2. - С. 173-180. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boaa_2015_2_26

113. Шрам Т.В. Необхідність організації внутрішнього аудиту з метою підвищення ефективності управління підприємством [Електронний ресурс] / Т.В. Шрам. // Ефективна економіка. - 2013. - № 4. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_4_32

114. Юшковець Т.М. Порівняльний аналіз понять «внутрішній аудит» та «внутрішньогосподарський контроль» [Електронний ресурс] / Т.М. Юшковець // Донецький національний університет економіки і торгівлі. - 2012. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_DN_2012/Economics/7_1.doc.htm

115. Adamyk O., Adamyk B., Khorunzhak N. Auditing of the Software of Computer Accounting System // CEUR-WS, 2018. – 2018. – Paper 181

COSO Internal Control 2013. Integrated Framework [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://home.kpmg.com/.../2750-New-COSO-2013-Framewo>.

117.

